

**MASARYKOVA
UNIVERZITA**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Československo- rakouské vztahy v letech 1953-1957

Diplomová práce

VOJTĚCH KOŠTÁL

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií
Program Mezinárodní vztahy

Brno 2024

MUNI
FSS

Bibliografický záznam

Autor:	Vojtěch Košťál Fakulta sociálních studií Masarykova univerzita Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií
Název práce:	Československo-rakouské vztahy v letech 1953-1957
Studijní program:	Mezinárodní vztahy
Vedoucí práce:	PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.
Rok:	2024
Počet stran:	98
Klíčová slova:	Československo, Rakousko, diplomacie, neutralita, studená válka

Bibliographic record

Author: Vojtěch Košťál
Faculty of Social Studies
Masaryk University
Department of International Relations and European Studies

Title of Thesis: Czechoslovak-Austrian relations in the years 1953-1957

Degree Programme: International Relations

Supervisor: PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.

Year: 2024

Number of Pages: 98

Keywords: Czechoslovakia, Austria, diplomacy, neutrality, Cold war

Anotace

Diplomová práce se svým obsahem zaměřuje na problematiku vztahu Československa se sousedním Rakouskem v letech 1953-1957. Ve formě historické studie představuje československý pohled na dobové události. Hlavní úlohou práce je představit klíčové faktory, které ovlivňovaly vztah Československa s Rakouskem, a zmapovat jeho vývoj. Dále předkládaná práce sleduje agendu a činnost Vyslanectví ČSR ve Vídni. Pozornost je věnována jak roli, kterou zastoupení plnilo, tak také hlavním i konkrétním úkolům. Cílem práce je také zohlednit roli jednotlivých vyslanců.

Abstract

The thesis focuses on the relationship between Czechoslovakia and neighbouring Austria in the years 1953-1957. In the form of a historical study, it presents the Czechoslovak view of the events of the time. The main task is to present the key factors that influenced the relationship between Czechoslovakia and Austria and to map its development. The thesis also traces the agenda and activities of the Czechoslovak Legation in Vienna. Attention is paid to the role played by the legation as well as its main and specific tasks. The thesis also aims to take into account the role of the ambassadors.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Československo-rakouské vztahy v letech 1953-1957** zpracoval sám. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použil k sepsání této práce, byly citovány v textu a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 2. července 2023

.....
Vojtěch Košťál

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Vladimíru Černému, a to jak za vedení této práce, která by bez jeho připomínek, trpělivosti a rad nemohla vzniknout, tak také za vzbuzení a rozvíjení mého zájmu o historii mezinárodních vztahů během celého studia. Můj dík patří rovněž kolegům z Ministerstva zahraničních věcí ČR, konkrétně z odboru CZPRES a ze ZÚ Vídeň, kteří během mých stáží tento zájem podporovali. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat své rodině a nejbližším za jejich dlouhodobou podporu a motivaci, bez které by mé studium nebylo možné.

Obsah

Seznam obrázků	13
Seznam pojmů a zkratk	14
Seznam příloh	15
1 Úvod	17
2 Metodologické ukotvení práce	19
3 Primární prameny	22
4 Přehled literatury	24
5 Vztah ČSR k Rakousku	30
5.1 Období 1953-1955	31
5.2 Období 1955-1957	33
6 Role a činnost Vyslanectví ČSR ve Vídni	36
6.1 Éra vyslance Ladislava Koubka	36
6.2 Éra vyslance Otakara Vaška	50
6.3 Éra vyslance Richarda Ježka	65
7 Závěr	71
8 Použité zdroje	74
Primární zdroje	74
Dobový tisk	74
Sekundární zdroje	74
Elektronické zdroje	76
Příloha A Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Rak. ze dne 21.6.1954	78
Příloha B Usnesení Kolegia ze dne 13.7.1954	79
Příloha C Hodnocení úřadu ze dne 28.4.1953	80
Příloha D Intervence ve věci udělení vis pro Smetanovo kvarteto	81
D.1 Strana 1	81

D.2	Strana 2	82
D.3	Strana 3	83
D.4	Strana 4	84
Příloha E	Wiener Kurier ze dne 25.3.1954	85
Příloha F	Volksstimme ze dne 26.3.1954	86
Příloha G	Informace pro s. ministra	87
Příloha H	Návštěva u Dr. Schönera	88
Příloha I	Josef Heinrich – odmítnutí rakouské nóty	89
Příloha J	Mimořádná politická zpráva č.28	90
Příloha K	Mimořádná politická zpráva č. 6 ze dne 16.2.1957	91
Příloha L	Výroční politická zpráva o Rakousku za rok 1957	92
L.1	Strana 14	92
L.2	Strana 15	93
L.3	Strana 16	94
Příloha M	Rudé právo, 11.11.1957	95
Příloha AA	Přehled vedoucích československé / české mise ve Vídni	96

Seznam obrázků

Obr. 1 Portrét vyslance Ladislava Koubka	37
Obr. 2 Portrét vyslance Otakara Vaška.....	51
Obr. 3 Portrét vyslance Richarda Ježka	66

Seznam pojmů a zkratk

ČSR	– Československá republika
ČR	– Česká republika
MZV	– Ministerstvo zahraničních věcí
AMZV	– Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR
ABS	– Archiv bezpečnostních složek
MZO	– Ministerstvo zahraničního obchodu
MV	– Ministerstvo vnitra
MNB	– Ministerstvo národní bezpečnosti
KSČ	– Komunistická strana Československa
ÚV KSČ	– Ústřední výbor Komunistické strany Československa
KPÖ	– Komunistická strana Rakouska
ÖVP	– Rakouská lidová strana
SPÖ	– Sociálně-demokratická strana Rakouska
ZÚ	– Zastupitelský úřad
NSR	– Německá spolková republika
NDR	– Německá demokratická republika
SSSR	– Svaz sovětských socialistických republik
USA	– Spojené státy americké
OSN	– Organizace spojených národů

Seznam příloh

Přílohy v textu

Příloha A	Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Rak. ze dne 21.6.1954	78
Příloha B	Usnesení Kolegia ze dne 13.7.1954	79
Příloha C	Hodnocení úřadu ze dne 28.4.1953	80
Příloha D	Intervence ve věci udělení vis pro Smetanovo kvarteto	81
Příloha E	Wiener Kurier ze dne 25.3.1954	85
Příloha F	Volksstimme ze dne 26.3.1954	86
Příloha G	Informace pro s. ministra	87
Příloha H	Návštěva u Dr. Schönera	88
Příloha I	Josef Heinrich – odmítnutí rakouské nóty	89
Příloha J	Mimořádná politická zpráva č.28	90
Příloha K	Mimořádná politická zpráva č. 6 ze dne 16.2.1957	91
Příloha L	Výroční politická zpráva o Rakousku za rok 1957	92
Příloha M	Rudé právo, 11.11.1957	95

Ostatní přílohy

Příloha AA	Přehled vedoucích československé / české mise	96
------------	---	----

1 Úvod

Vztah České republiky k sousednímu Rakousku je v současnosti často prezentován jako pozitivní a přátelský. K takovému hodnocení přispívá zejména obrat vzájemného vnímání v poslední dekádě. Ten je možné popsat jako pozvolnou transformaci chladného nezájmu v příklady praktické spolupráce, vedoucí až k otevřené diplomatické proaktivní ofenzívě.¹ Tato změna však byla motivována tematickým rozšířením agendy, nikoliv vyřešením vzájemných sporů a odblokováním historické zátěže. Ta tak naopak přetrvává a k jejímu znovuoobnovení může vést pouhé rozhodnutí politických aktérů.² Snaha porozumět této problematice se tak jeví jako logická a pochopitelná.

Bilaterální styky mezi Prahou a Vídní byly ostatně problematické po většinu své novodobé historie a současný stav tak představuje spíše výjimku. Časté zužování těchto problémů na Benešovy dekrety, zejména pak na vysídlení německy hovořícího obyvatelstva z ČSR proto není příliš šťastné. Už i v meziválečném období, v éře První republiky, byly tyto relace pouze poměrně korektní. Ve 20. letech se Praha sice zasloužila o přijetí Rakouska do SN a poskytla mu i finanční půjčky, ovšem v mnohém se země přesto odlišovaly. Zmínit lze přitom takto i zásadní témata, jako třeba snahy o revizionismus. Tyto rozdíly se pak nadále prohloubily po nástupu Engelberta Dollfuße k moci na počátku 30. let. Druhá světová válka pak pro obě země představovala zánik suverenity a utlumení kontaktů. Změnám tehdy neunikla ani tamní česká menšina, jejíž vliv byl potlačován nacistickým režimem.³ Příležitost pro jakési obnovení představoval proto až poválečný svět. Navazování spolupráce a snahy o něco přátelštější styky však přerušila sovětizace východní Evropy a stažení železné opony. Ta tak rozdělila komunisty ovládnuté Československo od Rakouska, jehož osud ještě nebyl definitivně vyřešen.

Příležitost pro větší obnovení vzájemných kontaktů tak mohla nabídnout až 50. léta. Smrt J. V. Stalina a politická tání nejen v SSSR, ale i v jeho satelitních státech, vedla k proměně situace. Tím se také spustila série událostí, jejímž výsledkem bylo alespoň částečné osamostatnění východoevropských zemí, obnova suverénního Rakouska, nebo i vlna prvních systémových problémů poválečného světa. Všechny tyto události musely svým způsobem ovlivnit i povahu bilaterálních vztahů. Odborná literatura se

¹ Kořan, Michal a Vít, Dostál. 2017. Visegrádská spolupráce, Polsko, Slovensko a Rakousko v české zahraniční politice. In: Kořan, Michal a kol. 2017. Česká zahraniční politika v roce 2016. Analýza ÚMV. Praha: ÚMV, s. 128.

² Tamtéž.

³ Brousek, Karl. 2002. Vídeňští Češi pod nacistickou nadvládou. In: Valeš, Vlasta, ed. 2002. Doma v cizině. Praha: Scriptorium, str. 39-46.

však tomuto období v československo-rakouských vztazích dosud příliš nevěnovala. Pozornost je v ní většinou soustředěna ještě na demokratické trojletí, nebo na následný únorový puč a s ním související změny v diplomacii ČSR. Navazující dekáda však už oproti tomu není předmětem studia tolika autorů. I ti zbývající se navíc jen velmi zřídka zabývají přímo tématem bilaterálních styků. Období tak pojmají buď jako celek na obecné úrovni, nebo se naopak zaměřují na nějakou jeho malou konkrétní výseč. Tím se však otevírá prostor pro předkládanou diplomovou práci.

Ta se bude zabývat právě vývojem československo-rakouských vztahů v letech 1953-1957, tedy během prezidentství Antonína Zápotockého. Pozornost bude v textu věnována zejména politickým (diplomatickým) vztahům, které doplní ekonomické a případně kulturní vazby. I když se práce bude věnovat hlavně bilaterálním relacím, nelze v ní vynechat ani přesah do širšího prostředí. Tyto dvě oblasti budou samozřejmě vzájemně propojovány a budou v nich hledány souvislosti. Ačkoliv rakouský pohled nezůstane v textu opomenut, přeci jen větší pozornost bude věnována optice událostí ze strany ČSR.

První část práce se proto bude zabývat obecnějším pohledem Československa na Rakousko a faktory, které jej ovlivňovaly. Využity k tomu budou jak postoje politické reprezentace, tak klíčové názory v samotné diplomatické službě. Významnou součástí této kapitoly bude rovněž pozorování vývoje, který v oblasti nastal. Text se pokusí o porozumění jeho příčin, souvislostí i motivací. Tím tak bude problematika uvedena a dojde k porozumění dobového kontextu. Navazující kapitola pak bude představovat stěžejní část celé práce. Autor se v ní zaměří na samotné bilaterální styky a na události, které je formovaly. Ty budou představeny z pohledu Vyslanectví ČSR ve Vídni. Díky tomu bude možné pochopit jak postavení, ve kterém se čs. zastoupení nacházelo, tak také jeho konkrétní činnosti a úkoly. Také v tomto případě bude důraz kladen na vývoj a budou tak analyzovány různé proměny. Motivem, který se bude celou diplomovou prací prolínat, je také vliv Sovětského svazu na československou diplomacii a vybrané styky.

Diplomová práce si klade za cíl předložit komplexní zprávu o povaze vztahů mezi ČSR a Rakouskem v letech 1953-1957. Jejím přínosem má být doplnění současného poznání česko-rakouských vztahů v historii. Současně má ambici zaplnit mezeru, která existuje v české odborné literatuře, neboť toto téma v ní bylo dosud opomenuto. O dosažení takto stanovených cílů se text pokusí odpovědět na dvě výzkumné otázky. Ty jsou proto formulovány následovně:

- 1) Jaký byl vztah ČSR k Rakousku v daném období a jak se proměňoval?
- 2) Jaká byla a jak se vyvíjela agenda a role ZÚ Vídeň ve zkoumaném období?

2 Metodologické ukotvení práce

Vědecká činnost, a to nejen v sociálních vědách, se neobejde bez práce s teorií. I přes její prakticky neustálé využívání však nebyla teorie doposud jednotně definována. Dle Freda Kerlingera se jedná o množinu vzájemně propojených pojmů, definic a tvrzení. Ty spolu utváří ucelený způsob nahlížení, který badatel používá při zkoumání jevů a fenoménů.⁴ Kromě vytvoření základních podmínek zkoumání je ale význam teorie mnohem širší. Klíčovou roli hraje rovněž pro jakékoliv hodnocení. Je-li badatel schopen zkoumat a hodnotit, otevírá se mu také příležitost kritického hodnocení a stanovování důležitosti.⁵ Obdobně význam teorie chápe také Jan Hendl. Dle něj se jedná o nutný předpoklad nejen pro porozumění, vysvětlení a kritiku, ale rovněž pro predikci. Teorie je dle Hendla také přímo spjata se základními parametry badatelské práce. Od její volby se odvíjí nejen výběr výzkumných otázek, ale i sběr dat či zvolený výzkumný postup.⁶ Tím tak práce s teorií plynule přechází v metodologii. Její význam spočívá nejdříve v posouzení a následně ve výběru vhodných metod. Zvolená metoda badatele jednak zkoumáním vede a zároveň práci dodává systematizaci.⁷

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou vztahů ČSR a Rakouska v letech 1953-1957. Vzhledem k tomu, že se jedná o historické téma, budou v ní používány metody historického výzkumu. Ten Jan Hendl chápe jako obdobu kvalitativního výzkumu. Odlišnost udává předmět studia. Zatímco v případě kvalitativní práce vědec zkoumá fenomény soudobé reality, historické studie zkoumají a popisují minulost.⁸ Tato klasifikace však nemusí být dostatečná. Ostatně dělba kvalitativních a kvantitativních prací vypovídá pouze o množství případů, kterým se badatel věnuje. Vhodnější tak může být členění podle přístupu ke kauzalitě. To řadí historické studie do kategorie bádání, jehož cílem je porozumění. Autoři při něm sledují podmínky, které vedou v tom konkrétním případě k výsledku. Odmítají ovšem nutnost zobecnění poznatků.⁹ Snaha o odhalení a pochopení komplexních nuancí by ale neměla být zaměňována s evidencí a shromažďováním velkého množství pramenů. Takový přístup by byl problematický už jen z jejich samotné povahy. Jakkoliv je jejich základem informace, není jejich status

⁴ Osička, Jan. 2015. Základy výzkumu a metodologie mezinárodních vztahů. In: Pšeja, Pavel et al. (eds.). Moc a zájmy v mezinárodním systému. Procesy, aktéři a problémy v mezinárodních vztazích. Brno: CDK, s. 326-328.

⁵ Tamtéž.

⁶ Hendl, Jan. 2005. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, s. 31.

⁷ Tamtéž, s. 34.

⁸ Tamtéž, s. 134.

⁹ Osička, Jan. 2015. Základy výzkumu a metodologie mezinárodních vztahů, s. 330-332.

vždy jednoduchý. Jak uvádí Tomáš Dvořák a jeho kolegové v díle Úvod do studia dějepisu, mohou prameny budit dojem, že z nich historie přímo vyvěrá. Ve skutečnosti však plní pouze funkci nějakého odrazu. Ten však může být nedokonalý, neúplný a často dobově ovlivněný. Až uvědomělý a promyšlený přístup historických metod je to, co historii posouvá k vědeckým disciplínám.¹⁰

Za základ historické metodologie je označována trojice badatelských etap, kterou představil Johann Gustav Droysen. Ten spatřuje podstatu historikovy práce v heuristice, kritice a v interpretaci.¹¹ Během první fáze, tedy heuristiky, autor důkladně hledá vhodné prameny a shromažďuje je. Současně tvoří výzkumné otázky a ty přizpůsobuje dohledaným materiálům. Výsledkem má být stanovení takových otázek, které jsou v co možná největším souladu se získanou pramennou základnou. Po dosažení tohoto stavu následuje fáze kritiky. Tu Droysen dělí na dvě kategorie. Prověřována má být jak vlastní pravost pramene, tzv. vnější kritika, tak také okolnosti jeho vzniku, autor a předpokládání příjemci. Studium takových informací se zabývá vnitřní kritika. Autor následně může přistoupit k poslední fázi cyklu, k interpretaci. Právě tato etapa může být považována za nejdůležitější, když v ní dochází ke skládání poznatků a k tvorbě nového náhledu na historii. Ačkoliv Droysenem představená trojice zůstává dodnes velmi používaná, neubránila se snahám o úpravu. Například Miroslav Hroch ve své verzi Úvodu do studia dějepisu argumentuje ve prospěch čtyřfázového cyklu. Dle něj je nutné poslední fázi ještě rozdělit, a to na interpretaci a následnou syntézu. Až v rámci ní má dle Hrocha dojít k propojení poznatků a jejich zpracování.¹² Významnou modifikaci představuje také Weberův koncept ideálních typů. V případě jejich použití jsou autoři schopni redukovat společnost na lépe zkoumatelnou úroveň. Hledají pak různé pravidelnosti vývoje a jeho charakteristiky.¹³

Hlavními výzkumnými přístupy či logikou v mezinárodních vztazích jsou indukce a dedukce. Prvně jmenovaná značí postup, kdy k formování teorie a obecně platných pravidel dochází pozorováním jednotlivostí a konkrétních případů. Oproti tomu dedukce již z takových platných tvrzení vychází a na příkladech pak testuje jejich pravdivost.¹⁴ Přesto, že tyto přístupy mohou působit protichůdně, nejedná se o opaky. Jak ostatně Dvořák s kolegy upozorňují, jejich kombinace představuje poměrně častý jev.¹⁵ Jejich prolínání tak nelze hodnotit jako chybu. Oproti tomu by však problém představovalo ztotožnění výzkumných přístupů s jednotlivými metodami. Těmi klasickými

¹⁰ Dvořák, Tomáš et al. 2014. Úvod do studia dějepisu 1. díl. Brno: Masarykova univerzita, s. 29-31.

¹¹ Tamtéž, s. 45.

¹² Hroch, Miroslav. 1985. Úvod do studia dějepisu. Praha: SPN, s. 90-91.

¹³ Dvořák, Tomáš et al. 2014. Úvod do studia dějepisu 1. díl, s. 45-46.

¹⁴ Osička, Jan. 2015. Základy výzkumu a metodologie mezinárodních vztahů, s. 331.

¹⁵ Dvořák, Tomáš et al. 2014. Úvod do studia dějepisu 1. díl, s. 64.

v případě historických studií jsou přímá a nepřímá metoda. Dle Miroslava Hrocha bývá přímá metoda používána v případech, kdy má badatel k dispozici dostatek pramenů. Očekává se, že výzkumník je schopen tyto materiály očistit a vyhodnotit tak, aby se staly faktem. Pokud dostatečná základna pramenů není k dispozici, využívá badatel aplikaci metody nepřímé. Ta spočívá v analogickém poznání. K interpretaci historie jsou v dané situaci využívány obdobné historické události, obecné znalosti či psychické rysy jedince.¹⁶ Jak rovněž Hroch upozorňuje, kombinování metod je možné, a dokonce i mnohdy žádané. Je však třeba se vyvarovat tomu, aby autor přímou metodu podřídil metodě nepřímé. To se může stát hlavně v případech, kdy si je výzkumník jistý, že tématu rozumí i bez pramenů. V praxi by však tato chyba znamenala selektivní vyhledávání pramenů, které by autorovu tezi jen potvrzovaly.¹⁷

Předkládaná historická studie se řídí logikou indukce. Její základ představuje studium primárních dokumentů. Ty většinou pochází ze sbírek Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Doplní je materiály z Archivu bezpečnostních složek, který obsahuje například fondy československého ministerstva vnitra.¹⁸ Další zdroje budou představovat publikace zabývající se zkoumaným tématem či jeho částí. Takto získané poznatky by měly vytvořit dostatečně silnou pramennou základnu. Třeba že indukce může být použita k tvorbě obecně platných závěrů, je nutné vnímat její omezení. Zvýšená pozornost tak musí být věnována třeba nedokonalému zrcadlení reality nebo obtížně předpověditelným fenoménům.¹⁹ Formulace indukci získaných obecně a široce platných závěrů proto není cílem této práce. Ostatně autoři si musí být vědomí toho, že jejich závěry budou platné přinejlepším v rámci jimi jasně vymezené populace.²⁰ V daném případě je tak cíl práce spíše v porozumění zkoumanému tématu a zobecnění poznatků z jednotlivých záznamů, jednání a dokumentů. Vzhledem k tomu, že se ovšem jedná ještě o příliš nezmapovanou problematiku, nebude ani vždy možné oproštění se od deskripce.

¹⁶ Hroch, Miroslav. 1985. Úvod do studia dějepisu, s. 204-207.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ O primárních pramenech pojednává ve větší šíři následující kapitola.

¹⁹ Osička, Jan. 2015. Základy výzkumu a metodologie mezinárodních vztahů, s. 335-338.

²⁰ Tamtéž.

3 Primární prameny

Předkládaná studie je z velké části založena na práci s primárními zdroji. Ty pocházejí převážně ze sbírek Archivu MZV ČR v Praze. Využívány jsou dokumenty uložené ve fondech Politické zpravodajství, Teritoriální odbory – obyčejné, Teritoriální odbory – tajné, Porady kolegia a Personální spisy. Jedná se o prameny úředního, tedy institucionálního původu. Ty dokumentují jednak činnost instituce, ale plnily rovněž funkci sdělovací, evidenční a částečně také vnitroinstitucionální.²¹ Převažujícím typem pramenů jsou listy. Jejich podstata spočívá v podání prostého sdělení, které však většinou nemá přímý právní dosah. Obsah takových listů může být velmi rozdílný. Jedná se o spektrum od nevýznamných zpráv, až po důležité dokumenty politického či správního dosahu.²² Takové dokumenty zkoumá rovněž jedna z pomocných věd historických, a to diplomatika. Ta se zabývá právě písemnostmi úřední povahy. Vnímá je jako produkt právního, kulturního a sociálního prostředí v rámci institucí. Důraz je přitom kladen jak na jejich pravost, tak na roli, kterou písemnost sehrávala v rámci instituce.²³

V daném případě se jedná především o dokumenty politického zpravodajství, zápisy z porad kolegia ministra, korespondence mezi vyslanectvím a ústředím, případně zápisy z jednání. Tím, že dokumenty vytvořilo ministerstvo, které je eviduje a uschovává, by měla být zajištěna jejich pravost, a tedy uspokojena i vnější kritika.

Z pohledu vnitřní kritiky je nutné věnovat pozornost autorům daných dokumentů. Těmi jsou většinou vyslanci ČSR v Rakousku. V rámci daného období se konkrétně jedná o vyslance Ladislava Koubka, Otakara Vaška a Richarda Ježka. Vzhledem k tomu, že všichni zmínění působili v diplomatické službě komunistického Československa, je třeba vnímat jimi tvořené prameny také z této perspektivy. Takové dokumenty jsou už nutně s ohledem na totalitní režim ovlivněny, a to ať už cenzurou, autocenzurou, upravováním jazykových vyjádření nebo propagandou.²⁴ Kvůli tomu je potřeba jejich texty číst specificky a být si o to více vědom nedokonalosti pramenů. Protože je však cílem práce popsat vztahy komunistického Československa s Rakouskem, představuje tehdejší diplomatická služba podstatnou část studia, kterou nelze ignorovat.

²¹ Dvořák, Tomáš et al. 2014. Úvod do studia dějepisu 1. díl, s. 35-37.

²² Tamtéž.

²³ Hlaváček, Ivan, Jaroslav Kašpar a Rostislav Nový. 1997. Vademecum pomocných věd historických.

Vydání třetí, v H & H druhé. Jinočany: H & H, s. 153-162.

²⁴ Kolektiv autorů. 2014. Úvod do studia dějepisu 2. díl. Brno: Masarykova univerzita, s. 70.

Vzhledem k tomu, že téma předkládané práce spadá v historické periodizaci stále do období soudobých dějin, je třeba vzpomenout i na další rizika. Především je nutné myslet na mnohdy ne zcela dostatečný časový odstup, kterým badatel disponuje. Tím tak může vzniknout situace, kdy je badatel nejen pozorovatelem, ale také aktérem vývoje. Ovlivňovat ho také mohou různé přetrvávající následky historie, které mohou mít vliv na jeho hodnoty.²⁵ Je proto nutné být si tohoto faktu vědom a snažit se o co možná největší objektivitu.

Primární zdroje z Archivu MZV ČR jsou v historické studii doplněny o materiály z archivu československého Ministerstva vnitra. Ty dnes uchovává ve své sbírce Archiv bezpečnostních složek. Jejich povaha je přitom do značné míry podobná s dokumentací MZV a je k nim proto přístupováno obdobným způsobem.

²⁵ Kolektiv autorů. 2014. Úvod do studia dějepisu 2. díl, s. 68.

4 Přehled literatury

Československá diplomacie 20. století představuje v odborné literatuře poměrně populární téma. Věnuje se mu dokonce již celá řada publikací. Tento zájem však není rovnoměrně rozložen do všech historických období. Zatímco éry svobodně formulované zahraniční politiky se těší u autorů velké oblibě, problematika satelitní diplomacie mezi tolik vyhledávané náměty nepatří. Takový trend přitom panuje také ve studiu československo-rakouských vztahů. Ty však navíc dle Víta Hlouška a Zdeňka Sychry samy o sobě patří do oblasti, ve které měla literatura oboru mezinárodních vztahů dlouhodobě deficit poznání.²⁶ Je-li přitom již nějaké takové téma badatelem zvoleno, jedná se většinou o významné události s velkým přesahem. Takto došlo již ke zpracování komunistického převratu v roce 1948, nebo událostí Pražského jara o dvacet let později. Oproti tomu ostatní období, jako třeba i 50. léta, jsou doposud spíše upozadována. Existující literatura se navíc často zaměřuje na mnohem širší kontext. Díky tomu má proto takovéto poznání často jen rámcový charakter.

První uchopení tématu nabízí dobová literatura. Ta může poskytnout poměrně autentickou sondu do fungování diplomatické služby. Zároveň je ale ovšem z pravidla silně ideově a propagandisticky ovlivněna. To se týká především československé literatury a dalších východoevropských textů. Příkladem takového zpracování je publikace *Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960* od Jaroslava Šedivého a Květy Kořalkové z roku 1960. Autoři se v ní zabývají celkovým stavem a vývojem zahraniční politiky. Malý prostor je v ní věnován také vztahům s Rakouskem. V rámci něj jsou představeny vybrané faktory, které měly na bilaterální vztahy vliv.²⁷ Později je v ní však Vídeň používána jako modelová situace souboje mezi takzvanými lidovými demokraciemi a kapitalistickými státy. Je tady líčena jako aktér, který nemá zájem na mírovém soužití.²⁸ Podobné problémy a logika blokového uspořádání ovlivňují také další dobové publikace. Beleckijevova práce *Diplomacie socialismu* tak již dokonce jakékoliv samostatné kroky a iniciativy v zahraniční politice zcela odmítá. To se dle něj týká také rakouské otázky.²⁹ Takové příspěvky proto představují důležitou oporu pro pochopení vlivu Sovětského svazu nad diplomacií Československa. O to se však snažili i pozdější autoři, jako třeba Jan Rataj. Ten se ve své knize *KSČ a Československo I. (1945-1960)*

²⁶ Hloušek, Vít a Zdeněk Sychra. 2004. Úvodem. In: Kořan, Michal. 2004. Rakousko v evropské a středoevropské politice. Edited by Vít Hloušek and Zdeněk Sychra. Studie. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, s. 7.

²⁷ Šedivý, Jaroslav a Květa Kořalková. 1960. Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 89-113.

²⁸ Tamtéž, s. 145.

²⁹ Beleckij, Viktor Nikolajevič. 1975. Diplomacie socialismu. Praha: Svoboda, s. 188.

věnuje tomu, kolik volnosti ve vztahu mezi Prahou a Moskvou bylo a jak se tato situace proměňovala.³⁰

Možnost objektivnějšího zkoumání československo-rakouských vztahů se autorům otevírá až po pádu komunistického režimu v Československu. Novodobé uchopení tématu a odbornou literaturu lze přitom pomyslně rozdělit do třech hlavních proudů. V tom prvním z nich převažuje komplexní přístup. Autoři se primárně zaměřují na historii a vývoj diplomatické služby a zahraniční politiky ČSR jako takové. Takto pojaté příspěvky jsou pro zvolenou práci přínosné, ačkoliv nepatří mezi nejvíce využitelné texty.

Do této skupiny lze tak řadit třeba publikaci *Československá zahraniční politika 1945-1989* od Zdeňka Veselého. Ten v rámci úvodní studie nabízí svůj komentovaný pohled na evoluci komunisty řízené zahraničně-politické orientace státu. Ačkoliv i on vychází z podmínek blokového soupeření, vnímá jej spíše jako jednu, a nikoliv jedinou příčinu vývoje a rozhodování.³¹ Obdobný přístup volí také František Zbořil. Ten se ve své analýze *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost* z roku 2010 pokouší nejen o zmapování její evoluce, ale rovněž o její hlubší porozumění. Autor proto svůj komplexně zaměřený výklad obohacuje o vybrané podkapitoly, které rozebírá více. V kapitole *Třetí československý (protikomunistický) odboj* přitom tímto způsobem přesahuje i k československo-rakouským otázkám, ačkoliv to není jeho primární záměr.³²

Významným příspěvkem v tomto proudu jsou rovněž díla Jindřicha Dejmků. Ten se ostatně problematikou československé diplomacie zabývá dlouhodobě a jeho práce tvoří základ současné česky psané odborné literatury. V publikaci *Diplomacie Československa, díl první* z roku 2012 tak autor přibližuje obecný vývoj diplomatické služby v minulém století. Všímá si přitom nejen změn podmínek a v tvorbě zahraniční politiky, ale i proměn personálního osazení ministerstva. Primárně sice Dejmek sleduje dění ve vedoucích funkcích na ústředí, ale sekundárně vnímá také dění na zastupitelských úřadech či teritoriálních odborech.³³ V tom autor pokračuje také v druhém díle své publikace: *Diplomacie Československa, díl druhý*. Ta představuje sbírku biografii klíčových

³⁰ Rataj, Jan. 2003. KSČ a Československo I. (1945-1960). Praha: Oeconomica, s. 85-156.

³¹ Veselý, Zdeněk. 2001. Československá zahraniční politika 1945-1989: (dokumenty). Praha: Vysoká škola ekonomická, s. 7-35.

³² Zbořil, František. 2010. Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost. Student. Praha: Leges, s. 263-268.

³³ Dejmek, Jindřich. 2012. Diplomacie Československa. Díl I, Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992). Praha: Academia, s. 155-165.

osob československé diplomacie.³⁴ Za nejdůležitější příspěvek Jindřicha Dejmka k dosavadnímu uchopení tématu je však nutné považovat jeho knihu *Československo, jeho sousedé a velmoci XX. století* z roku 2002. Ačkoliv i zde autor vnímá problematiku čs. diplomacie z velmi široké perspektivy, vztahy Československa s Rakouskem už tvoří důležitý pilíř jeho práce. Dejmek například představuje základní faktory, které bilaterální relace mezi Prahou a Vídní formovaly, nebo nahlíží na fungování ZÚ Vídeň. Jeho popis je však velmi stručný a připomíná spíše selekci. To je však dáno již odlišnou koncepcí práce. Autor v ní představuje hned několik bilaterálních vazeb v dlouhých časových úsecích, a proto není ani jeho cílem nabídnout čtenáři kompletní a podrobné pochopení tématu.³⁵ Z rakouské strany lze do této kategorie zahrnout například publikaci *Austrian foreign policy in historical context*. Ta je autorským počinem tria Günter Bischof, Michael Gehler a Anton Pelinka. Svou podstatou se příspěvek velmi podobá Dejmkovým publikacím. Autoři představují historický kontext vzniku zahraniční politiky Rakouska a sledují vývoj jejích priorit. Vztahy mezi Prahou a Vídní jsou v textu také zahrnuty, ovšem pozornost je jim věnována pouze nárazově. Děje se tak například s ohledem na roli ČSR vůči poválečnému Rakousku, hraniční incidenty, nebo v rámci politik jednotlivých spolkových zemí.³⁶

Širší přístup se objevuje také v rámci publikace *Sousedé: česko-rakouské dějiny* z roku 2019. Pro práci je klíčová hlavně kapitola *V nepřátelských táborech studené války – Padesátá a šedesátá léta 20. století*, jejímiž autory jsou David Schriffl a Václav Šmidrkal. Ti se v ní snaží o podrobné porozumění tehdejší reality. Problém však představuje jejich zaměření spíše na vnitropolitické fenomény. Hlavní pozornost tak autoři věnují začleňování zemí do blokové struktury poválečného světa a upevňování tohoto směřování. Vzájemné interakce, nebo náhled do fungování diplomatických služeb jsou v rámci příspěvku upozaděny ve prospěch hospodářských a kulturních vztahů.³⁷

Druhou skupinu v odborné literatuře představují naopak publikace, které se zaměřují na úzce vymezenou podoblast zvoleného tématu. Jejich cílem není poskytnutí komplexního náhledu, ale snaha o co nejpodrobnější pochopení problematiky. I tak

³⁴ Dejmek, Jindřich. 2013. Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992). Praha: Academia.

³⁵ Dejmek, Jindřich. 2002. Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, s. 182-187.

³⁶ Bischof, Günter, Gehler, Michael a Anton Pelinka. 2006. Austrian foreign policy in historical context. New Brunswick: Transaction Publ., s. 154-195.

³⁷ Schriffl, David a Václav Šmidrkal. 2019. V nepřátelských táborech studené války – Padesátá a šedesátá léta 20. století. In: Šmidrkal, Václav, Konrád, Ota, Schmoller, Hildegard a Niklas Perzi. 2019. Sousedé: česko-rakouské dějiny. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, s. 235-252.

však mohou mít takové příspěvky nezanedbatelný přesah, a tedy i vypovídající hodnotu k širšímu tématu bilaterálních vztahů. Uvést lze publikaci *Zwischen Volksfront und Blockbildung – Die Wiener Tschechen und die KSČ 1948-1952*, kterou sepsal Peter Hallama v roce 2009. Ačkoliv se Hallama snaží primárně porozumět událostem a proměnám československé krajanské komunity ve Vídni, podává rovněž cennou analýzu o fungování významných orgánů. Autor se tak snaží porozumět například pravomocím a vlivu, kterými ve vztahu k Rakousku disponovalo Ministerstvo zahraničních věcí, Vyslanectví ČSR, Československý ústav zahraniční nebo Mezinárodní oddělení Ústředního výboru KSČ. Zmiňuje rovněž roli československé sekce KPÖ, což je pro předkládanou práci rovněž přínosné.³⁸ Obdobné téma si pro své studium zvolila i Jana Koudelková. Ve své knize *Češi ve Vídni – Tschechen in Wien* z roku 2013 poukazuje například na fenomén masové emigrace a na aktivity československé státní bezpečnosti v zemi, zejména pak přímo v hlavní městě.³⁹

Právě státní bezpečnost je přitom téma, kterému se věnuje hned několik příspěvků. Jejich příkladem může být článek Dalibora Státníka *Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války*. V něm autor analyzuje jednotlivé případy, strategie či hlavní zájmy, které tento orgán na rakouském území měl.⁴⁰ Obdobné téma si ke studiu vybral také Karel Kaplan. Ten ve svém příspěvku *Nebezpečná bezpečnost* představuje jednotlivé akce, jako třeba únos Bohumila Laušmana.⁴¹ Obdobnému motivu se podrobně věnuje také Jana Burešová ve svém článku *Únos Bohumila Laušmana a československá emigrace*. Autorka se snaží problematice detailně porozumět a analyzuje proto dobové tiskoviny, prohlášení či osobní korespondenci.⁴² Upozornit lze též na Josefa Frolíka. Ten ve svých vzpomínkách *Špión vypovídá* na téma navazuje a propojuje činnost rozvědky s pracovníky na ZÚ Vídeň.⁴³

Do třetího proudu je pak možné zařadit příspěvky, které svým zaměřením nejvíce odpovídají zvolenému tématu diplomové práce a jsou pro čerpání informací díky tomu nejvhodnější. Z česky psané literatury by to mohly být publikace Stálé konference českých a rakouských historiků ke společnému kulturnímu dědictví. Ty se však prozatím věnovaly spíše jiným historickým éram, a proto je i přes obdobnou koncepci jejich vy-

³⁸ Hallama, Peter. 2009. *Zwischen Volskfront und Blockbildung*. Innsbruck: StudienVerlag, s. 37-73.

³⁹ Koudelková, Jana. 2013. *Češi ve Vídni. Tschechen in Wien*. Brno: Jihomoravský kraj, s. 149.

⁴⁰ Státník, Dalibor. 2003. *Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války*. In: *Soudobé dějiny*. 2003. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR.

⁴¹ Kaplan, Karel. 2021. *Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ: 1948-1956*. 2. (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlin). Hot history. Praha: Kniha Zlin, s. 137.

⁴² Burešová, Jana. 2004. *Únos Bohumila Laušmana a československá emigrace*. Listy (04/2004).

⁴³ Frolík, Josef. 1979. *Špión vypovídá*. Köln: Index, str. 155-157.

užívání limitováno. Největší přínos patrně představuje kniha *Krize, válka a nový začátek. Československo a Rakousko v období 1933-1948*, která se alespoň v omezené míře zabývá také počátkem 50. let. V kapitole *Od konce války po Státní smlouvu. Nástin československo-rakouských politických vztahů v letech 1945-1955* tak například Miroslav Šepták poodkrývá základní fenomény navazující éry či poměry na vyslanectví.⁴⁴ V porovnání se zbytkem publikace se však již jedná spíše opět o selekci než o komplexní výklad.

S ohledem na tyto nedostatky českých zdrojů proto představují jádro třetího proudu zahraniční příspěvky. Klíčovou roli zde sehrává hlavně dílo rakouského historika a diplomata Paula Ullmanna. Ten se problematikou československo-rakouských diplomatických vztahů zabýval už v roce 2001 ve své disertační práci *Die diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Tschechoslowakei von 1945-1968*. Na tu však později v roce 2006 navázal již svou publikací a známějším počinem: *Eine schwierige Nachbarschaft*. To je ostatně také hlavním příspěvkem současného poznání v oblasti. Autor se v knize podrobně věnuje vývoji bilaterálních vztahů a fenoménům, které je ovlivňovaly. Nastiňuje také činnost diplomatických zastoupení a příslušných ministerstev.⁴⁵ Zároveň se ale Ullmann neuchyluje k argumentaci blokovým uspořádáním. Naopak se snaží porozumět vlastní motivaci jednotlivých stran. Atraktivitu práci zajišťuje také autorova práce s dobovými primárními prameny. Ty však většinově pochází z rakouské strany, konkrétně ze sbírek Österreichisches Staatsarchiv a odráží tak postoje tamní diplomatické služby a jejích zaměstnanců. Paul Ullmann si je tohoto faktu nejen vědom, ale sám na něj i aktivně upozorňuje. Nejedná se však přitom pouze o problém použitých pramenů. Autor poukazuje také na to, že rakouský úhel pohledu bude rozhodující jak ve výběru událostí, tak v jeho vlastní interpretaci. Celkově by tak jeho kniha měla mít vypovídající hodnotu spíše o rakouském pohledu na vývoj bilaterálních vztahů. To tak představuje největší problém využitelnosti dané práce. Zároveň je to však příležitost, která ponechává prostor pro zpracování a porozumění pohledu československé strany.

Obdobným textem je další rakouská práce *Österreichisch-tschechoslovakische Beziehungen 1945 bis 1974 unter besonderer Berücksichtigung aktueller Themen*. Jejím autorem je Martin David. Ten se svou koncepcí přibližuje Ullmannovi, když se rovněž

⁴⁴ Šepták, Miroslav. 2017. Od konce války po Státní smlouvu. Nástin československo-rakouských politických vztahů v letech 1945-1955. In: Kunštát, et al. 2017. *Krize, válka a nový začátek Československo a Rakousko v období 1933-1948*. Brno: Masarykův Ústav a Archiv AV ČR, s. 213-230.

⁴⁵ Ullmann, Paul. 2006. *Eine schwierige Nachbarschaft*. Wien: LIT Verlag, s. 99-130.

snaží o detailní pochopení vývoje bilaterálních styků a role zastupitelských úřadů.⁴⁶ Ačkoliv to David v textu explicitně neuvádí, také on využívá větší množství pramenů z rakouské strany. Neznamená to však, že by se o zachycení československého pohledu nepokusil vůbec. Spíše jej ovšem používá pouze pro podpoření rakouské interpretace událostí. Oproti Ullmannovi se však Martin David zabývá vzájemnými vztahy ve větší šíři. Kromě diplomatických vztahů a politickou oblastí se autor více zabývá rovněž obchodem a ekonomickými styky.

⁴⁶ David, Martin. 2002. Österreichisch-tschechoslowakische Beziehungen 1945-1974 unter besonderer Berücksichtigung aktueller Themen: Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie aus der Studienrichtung Geschichte eingereicht an der Geistes und Kulturwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien: Universität Wien, s. 131-176.

5 Vztah ČSR k Rakousku

Ačkoliv vztah komunistického Československa se sousedním Rakouskem ovlivňovalo hned několik faktorů, jeho podstata byla do velké míry určena už i jen mezinárodním systémem. Únorový převrat v roce 1948 a spuštění železné opony napříč evropským kontinentem byly události, které předurčily směřování obou zemí. Vzhledem k tomu, že se z ČSR stal sovětský satelit, musela se tato změna projevit i na zahraniční politice země. Samostatně tvořená zahraniční politika se stala minulostí a byla nahrazena společnou politikou lidově-demokratického bloku tvořenou z Moskvy. Nový úkol čekal také na zahraniční službu jako takovou. Ministerstvo zahraničních věcí se mělo de facto přeměnit na rezidenturu zpravodajské služby Sovětského svazu. Za tímto účelem začaly být i zastupitelské úřady v zahraničí obsazovány ze 70-80 % pracovníky rozvědky, kteří využívali diplomatické krytí. Československo se tak mělo zaměřovat pouze na sledování činnosti a zákulisí vlády v té či oné zemi.⁴⁷

Ve vztahu ČSR k Rakousku však byla situace přeci jen ještě o něco jiná. Základním faktorem, který pražský pohled na jižního souseda formoval, byla omezená suverenita. Československá diplomacie vnímala Vídeň jako aktéra, který až do podpisu tzv. státní smlouvy⁴⁸ suverenitou nedisponuje, případně alespoň ne v celém rozsahu. O to větší pravomoci byly proto připisovány okupačním velmocem a jejich správě. I přesto však československé orgány na zemi nahlížely již nyní jako na součást kapitalistického světa. Se situací se však nehodlaly smířit a snažily se vývoj a směřování Vídně aktivně změnit. K tomu mělo dojít neustálou podporou tamní komunistické strany KPÖ a také spřízněných organizací, nazývaných v dokumentech jako pokrokové.⁴⁹

Z této základní pozice založené čistě na blokové struktuře a sovětské dominanci, která byla používána do roku 1953, se však vymykal vyslanec ve Vídni Dalibor Krno. Ten byl zastáncem aktivnější zahraniční politiky. Na Rakousko pohlížel jako na oblast, která nabízí výrazný prostor pro vlastní československé iniciativy. Nadřazenost SSSR

⁴⁷ Ministerstvo zahraničních věcí. 2005. 1948: Likvidace samostatné zahraniční politiky. Cit. 27.2.2023.

Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/unor_1948_na_mzv.html

⁴⁸ Oficiálně nazýváno jako Smlouva o obnovení svobodného a demokratického Rakouska.

⁴⁹ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č. 3). Přehledná informace o Rakousku pro presidenta republiky z roku 1950.

sice nezpochybňoval, ale Praha měla mít v rakouské otázce výsadní postavení. Vyslanec Krno pro tento požadavek argumentoval sousedskou i kulturní blízkostí.⁵⁰ Nakonec je však z Vídně odvolán kvůli blízkosti k bývalému ministru Clementisovi.⁵¹ O rok později je však Krno navíc označen i za nepřítele republiky, a to v rámci politického procesu s Rudolfem Slánským. Právě ten jej označil za zrádce v jednom ze svých dodatečných doznání při výslechu. Hlavním bodem Krnovy kritiky byla právě jeho činnost na vyslanectví. Během svého působení měl prý první poučovací vyslanec přeběhnout do imperialistického tábora a aktivně bojovat proti zájmům ČSR.⁵² Taková formulace však byla na Clementisovi pravděpodobně vynucena a Krno byl samotnými komunisty později rehabilitován.

5.1 Období 1953-1955

Výraznější změny ve vztahu Československa k Rakousku tak přinesl až rok 1953. Úmrtí J. V. Stalina znamenalo pro SSSR a s ním i celý východní tábor krok do nejistoty. Dosud veřejně jednotné komunistické vedení se rozštěpilo na reformisty a konzervativce, čímž započal mocenský boj nejen o vlastní Stalinovo nástupnictví, ale rovněž i o novou obecnou vizi. Rozhodující roli zde sehráli Georgij Malenkov, Lavrentij Berija a Nikita Chruščov, kteří prosazovali odluku od stávajících pořádků a jejich kritiku. Všichni z nich si uvědomovali, že dosavadní Stalinem prosazená a vymáhaná tvrdá politika se ukazuje být příliš vyčerpávající a dlouhodobě neudržitelná. Lišili se hlavně v názorech o rychlosti zamýšlených změn, přičemž Berija platil za nejradikálnějšího z trojice. Jeho samostatné akce však daly Chruščovovi záminku k jeho odstranění. Následný úpadek Malenkova vlivu pak zapříčinil, že to byl právě Chruščov, kdo zaujal Stalinovo místo.⁵³ Kritika kultu jeho předchůdce umožnila rovněž reformulaci zahraniční politiky. Ta měla nově více umožňovat jednání se západními státy. Změnila se však i pozice satelitů. Ty sice nadále následovaly sovětskou zahraniční politiku, ovšem získaly i větší prostor pro vlastní realizaci.⁵⁴

⁵⁰ AMZV. Politické zprávy ZÚ Vídeň (1950-1951). Politická zpráva č. 3 ze dne 24.2.1950.

⁵¹ Ministerstvo zahraničních věcí. KRNO Dalibor Miloš. Cit. 28.2.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/krno_dalibor_milos.html

⁵² ABS. Fond Svazková agenda, signatura MNB-1, Slánský, Rudolf, část č. 13. Protokol o výpovědi ze dne 8.3.1952.

⁵³ Service, Robert. 2009. Soudruzi: světové dějiny komunismu. Praha: Argo, s. 268-278.

⁵⁴ Veselý, Zdeněk. 2001. Československá zahraniční politika 1945-1989: (dokumenty), s. 19.

Typickým příkladem tohoto odrazu v praxi by mohlo být právě Československo. Personální zemětřesení spojené s úmrtím prezidenta Klementa Gottwalda, jeho nahrazením Antonínem Zápotockým a přesunem Viliama Širokého z vedení zahraničního resortu do čela vlády ukončuje éru největšího úpadku čs. diplomacie.⁵⁵ Praha se tak alespoň symbolicky vrací na diplomatickou mapu Evropy, když se nově stává sídlem několika prosovětských mezinárodních organizací, jako byla Světová odborová federace, Mezinárodní svaz studentstva či Mezinárodní organizace novinářů. Většího vlivu ČSR využívá i pro navazování a obnovování aktivnějších styků s jinými zeměmi, většinou ze Západu. Týká se to mimo jiné také Rakouska.⁵⁶

To začíná představovat pro Československo stále důležitějšího aktéra. Pod vlivem mírnější sovětské politiky si i Praha začíná uvědomovat neudržitelnost dosavadního stavu. Programové prohlášení první Širokého vlády z roku 1953 proto vyzývá k mírovému soužití a přejímá tak sovětskou argumentaci o možné koexistenci kapitalistického a socialistického bloku.⁵⁷ V prosinci 1954 pak druhá vláda Viliama Širokého přímo označuje Rakousko jako jednu z priorit své zahraniční politiky. V textu se vláda vyslovuje plně pro rozvoj vzájemných sousedských vztahů.⁵⁸ Takové kroky však měly spíše pouze formální funkci. Ve skutečnosti Československu tehdejší situace ve světě i v Rakousku velmi vyhovovala. Ve vztahu k Vídni se Praha naučila využívat slabšího postavení tamních orgánů, které nebyly schopné na mnohé aktivity adekvátně reagovat. Obnovením plné suverenity Rakouska by Československo o tuto výhodu přišlo a mohlo by čelit mnohem vážnějším důsledkům (Příloha A).⁵⁹ O negativním postoji k možnému podpisu státní smlouvy svědčí také usnesení Kolegia ministra ze dne 13.7.1954. To se vyslovuje pro uskutečnění mediální kampaně proti Rakousku či pro pokračování ignorování iniciativ a nót rakouského vyslanectví v Praze (Příloha B).⁶⁰

Zastoupení Rakouska si však bylo československého pohledu poměrně dobře vědomo. Nejprve se však relativně dlouho domnívalo, že Československo by mělo mít jako sousední stát vlastní zájem na uzavření rakouské problematiky. Její vyřešení totiž bylo ve Vídni spojováno s velkým rozmachem politické a obchodní spolupráce, ze které

⁵⁵ Dejmek, Jindřich. 2012. Diplomacie Československa. Díl I., s. 155-165.

⁵⁶ Rataj, Jan. 2003. KSČ a Československo I. (1945-1960). Praha: Oeconomica, s. 178-179.

⁵⁷ Široký, Viliam. 1953. Programové prohlášení vlády. Cit. 28.2.2023. Dostupné online: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/ppv-1953-1954-siroky1.pdf>

⁵⁸ Široký, Viliam. 1954. Programové prohlášení vlády. Cit. 28.2.2023. Dostupné online: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/viliam-siroky/ppv-1954-1960-siroky.pdf>

⁵⁹ AMZV. Porady kolegia (kniha č. 7). Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Rakouskem ze dne 21.6.1954.

⁶⁰ AMZV. Porady kolegia (kniha č. 7). Usnesení Kolegia ze dne 13.7.1954.

by geograficky blízké země mohly nejvíce profitovat. Následně se však objevila obava z možné čs. skepse vůči obnově Rakouska. Původně se Vídeň domnívala, že by za touto zdrženlivostí mohlo stát přemístění sovětských okupačních vojsk. Díky poloze zóny SSSR v blízkosti hranic s ČSR se nabízela možnost, že by se okupační vojska přesunula právě tam.⁶¹ Tuto obavu by rakouská diplomacie ještě respektovala. Následně se však v ní objevil názor vyslance v Praze Meinrada Falsera. Ten díky svým informacím a kontaktům zaujal mnohem skeptičtější stanovisko. Ve své korespondenci před ČSR přímo varoval. Země měla podle něj hrát klíčovou roli v Moskvě, kde se snažila státní smlouvě a obnově Rakouska zabránit. Československý vliv měl přitom přesahovat možnosti, o kterých se Západ domníval, že jsou pro satelitní zemi reálné.⁶² Vzhledem k tomu, že pro Rakousko bylo získání podpory pro státní smlouvu klíčové, lze předpokládat, že by se ČSR stala větším centrem pozornosti Vídně. Takový scénář však nenastal, nejspíše kvůli tomu, že Falser nedokázal své myšlenky v rámci ústředí prosadit, nebo pro to aspoň nejsou důkazy.⁶³ Jakkoliv navíc Československo se Sovětským svazem pořádalo mnohé konzultace, informace o silném vlivu a snahách zabránit obnově Rakouska nelze podložit listinnými dokumenty ze sbírek archivu. Je však možné konstatovat, že se sledování tamního vývoje zařadilo mezi priority čs. diplomacie. O rakouské otázce pravidelně jednalo ministerské kolegium, a to ještě i těsně před uzavřením státní smlouvy. Toto jednání však probíhalo pouze ústní formou, a proto ani z něj nejsou k dispozici použitelné záznamy.⁶⁴

5.2 Období 1955-1957

K slavnostnímu podpisu státní smlouvy nakonec dochází 15. května 1955. Tím se tak Rakousko stává opět plně suverénním. Zároveň země odmítá jakoukoliv možnost či formu anšlusu v budoucnosti a přijímá princip ozbrojené neutrality. Tyto prvky se poté stávají nosnými osami tamní zahraniční politiky.⁶⁵ Na tento fakt je nuceno reagovat také Československo. Ačkoliv vyřešení rakouské otázky pro něj nebylo politicky vítané, snažilo se na vzniklou situaci rychle adaptovat. Vláda ČSR se k textu státní smlouvy připojuje na svém zasedání dne 10. srpna 1955. Tím se tak jedná o první připojení po vstoupení dokumentu v platnost. Děje se tak však mimo jiné v návaznosti na sdělení

⁶¹ David, Martin. 2002. . Österreichisch-tschechoslowakische Beziehungen 1945-1974 unter besonderer Berücksichtigung aktueller Themen, s. 157-159.

⁶² Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft, s. 114-115.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ AMZV. Porady kolegia (kniha č. 13). Usnesení Kolegia ze dne 7.4.1955.

⁶⁵ Veber, Václav. 2002. Dějiny Rakouska. Dějiny států. Praha: Lidové noviny, str. 565-566.

sovětské strany o ukončení propustkového systému, který hrál pro čs. aktivity v zemi zcela zásadní roli.⁶⁶ Oficiálně však přístup k dokumentu československé vedení prezentovalo jako naplnění všech podmínek pro rozvoj a upevňování přátelství mezi oběma zeměmi.⁶⁷ Obdobně se Praha postavila k vyhlášení trvalé neutrality. Tu vláda uznala a ocenila v prosinci téhož roku.⁶⁸ Síla a zejména upřímnost takových prohlášení je však diskutabilní a tyto výroky tak mohou svědčit spíš o potřebě zahájit s rakouskou stranou standardní komunikaci.

Tento politický obrat lze navíc vysvětlit též ekonomickými motivy. V první řadě si byla ČSR vědomá nákladů, které se s uzavřením státní smlouvy pojí. Klíčová byla hlavně otázka majetkového vyrovnání po II. světové válce, která se po zisku suverenity stala aktuální a vymahatelnou. MZV se na tuto eventualitu začalo připravovat už v roce 1953, kdy zahájilo konzultace se SSSR. Tomu se nakonec podařilo prosadit takovou verzi majetkových zásad, která byla pro Prahu výhodná, respektive alespoň výhodnější než její alternativa z 40. let.⁶⁹

Rakousko bylo navíc z Prahy čím dál více viděno i jako sám o sobě důležitý aktér, protože vývoj tamní ekonomiky nemohl být ignorován. Nové vztahy byly založeny na klasifikaci Vídně jako vysoce vyvinutého aktéra s rostoucím průmyslem, s významnou koncentrací kapitálu a zajímavou pozicí v mezinárodním obchodě.⁷⁰ Tím tak došlo k definitivnímu přehodnocení původního československého vztahu k zemi. Ten byl od počátku 50. let ovlivněn předpokladem, dle kterého se Rakousko snaží o vytlačení ČSR z mezinárodního obchodování a zaujmutí její pozice. Tím tak měl být vzájemný obchod z principu nemožný či alespoň komplikovaný.⁷¹ V éře po podpisu státní smlouvy však již mělo být rakouského úspěchu využíváno. Kolegium MZV se přiklonilo k tomu, aby hospodářským stykům byla věnována největší pozornost. Zájem mělo Československo dle dokumentů také na spolupráci ve vědě a technice, kde dokonce počítalo i s dlouhodobějším horizontem.⁷²

⁶⁶ AMVZ. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 Rakousko (karton č. 27). Záznam o návštěvě velvyslance SSSR s. N.P. Firjubina u s. nám. Dr. Sekaninové-Čakrtové ze dne 1.8.1955.

⁶⁷ Kotyk, Václav. 1960. Dokumenty československé zahraniční politiky 1945-1960. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, s. 539-540.

⁶⁸ Tamtéž, s. 540.

⁶⁹ AMZV. Porady kolegia (kniha č. 7). Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Rakouskem ze dne 21.6.1954.

⁷⁰ AMZV. Porady kolegia (kniha č. 27). Další postup čs. zahraniční politiky vůči Rakousku ze dne 30.7.1957.

⁷¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1950-1951). Hospodářská zpráva č. 11 ze dne 28.3.1950.

⁷² AMZV. Porady kolegia (kniha č. 27). Další postup čs. zahraniční politiky vůči Rakousku ze dne 30.7.1957.

Ačkoliv tak obchod měl hrát hlavní roli v novém vztahu s Vídní, neznamená to, že by Praha rezignovala na své politické cíle v zemi. S ohledem na uzavřenou státní smlouvu se však tyto aktivity musely proměnit. Politickou prioritou ČSR zůstávalo ovlivňování směřování země a podpora tamních provýchodních sil. To však již nemělo probíhat primárně skrze přímé akce, ale zneužíváním navazovaných hospodářských vazeb. Ty měly skrytě přispívat k boji proti NSR a Západu, a vyvažovat jejich vliv na rakouskou ekonomiku. Praha přitom měla fungovat i jako základna takových akcí pro celý východní blok.⁷³ Ani tak se však Československo kompletně nevzdalo přímých politických tlaků, kterými se snažilo intervenovat do rakouských záležitostí.⁷⁴

Dvojí povaha československého vztahu k zemi je zřejmá už jen na rozhodování politického byra ÚV KSČ. To se budoucími vztahy s Vídní zabývalo na konci roku 1954. Dle usnesení se měla zintenzivnit československá propaganda vůči Rakousku, přičemž na tomto úkolu měly pracovat všechny zainteresované složky. Současně však byla utvořena také speciální komise, která měla vypracovat návrh uvolnění styků. Na návrh ministerstva vnitra bylo proto posléze rozhodnuto o umožnění větší mobility mezi oběma státy. To se týkalo především o něco volnějších podmínek pro rodinné návštěvy a změn v intervalech mezi nimi.⁷⁵ Tím tak Rakousko začalo být vnímáno jako v podstatě nová kategorie států. Z československého pohledu se jednalo stále o kapitalistickou zemi. Nepatřilo ovšem ani do kapitalistického jádra, což umožňovalo mírnější kroky a opatření. Ty navíc mohly a měly být ještě i dále uvolňovány.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Dejmek, Jindřich. 2020. Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956-1989). Díl první, Cirkulární telegramy MZV 1956-1967/68. Praha: Historický ústav, s. 63.

⁷⁵ ABS. Archivní fondy řídicích a organizačních útvarů ministerstva vnitra (MV) a federálního ministerstva vnitra (FMV). Sekretariát MV. Uvolnění styků s Rakouskem – signatura A 2/1 i.j. 753. Návrh na uvolnění styků s Rakouskem – splnění usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 29.10.1954.

6 Role a činnost Vyslanectví ČSR ve Vídni

Následující kapitola představuje hlavní část a jádro předkládané práce. Prostřednictvím studia primárních dokumentů a dalších pramenů v ní budou rekonstruovány vztahy mezi ČSR a Rakouskem. Využíváno bude přitom hlavně politické zpravodajství ze ZÚ Vídeň. Autory těchto dokumentů jsou většinou samotní českoslovenští vyslanci. Ve zkoumaném období se tak jedná postupně o trojici Ladislav Koubek, Otakar Vašek a Richard Ježek. Jejich zprávy budou doplněny dalšími informacemi. Zejména pak z fondů teritoriálních odborů či personálních spisů. Využit však bude třeba i dobový tisk a poznatky z existující sekundární literatury. Tím tak dojde jak k přiblížení podstaty vlastních vztahů a jejich zásadních faktorů, tak k pochopení činnosti a role zastupitelského úřadu ve Vídni.

6.1 Éra vyslance Ladislava Koubka

6.1.1 Úvodní kontext

Éra vyslance Ladislava Koubka se začala psát už v roce 1951. Zastupitelského úřadu ve Vídni se ujal bez předchozích zkušeností v diplomacii. I tak však na svém místě vydržel až do dubna 1955. Období, ve kterém sloužil jako vedoucí československé diplomatické mise, bylo klíčové pro rezidenturu StB. Za Koubkova působení dokonce její aktivity dosáhly svého vrcholu⁷⁶ a fakticky úřad řídila skrze svého rezidenta Miroslava Nacvaleče.⁷⁷ Ministerstvo kritizovalo Ladislava Koubka za až přílišnou dobrotu, která přerůstala už spíše ve slabost. Vyslanec nedokázal kritizovat a vést ostatní. Velké problémy mu dělalo rovněž rozhodování. To se poté začalo negativně projevovat na chodu celého úřadu. Organizační problémy přerostly ve stav, kdy vyslanectví nebylo schopno plnit své úkoly.⁷⁸ Po návratu do ústředí už v zahraniční službě dále nepokračoval a nastoupil do penze.⁷⁹ I tak ovšem ministerstvo iniciovalo, aby byl Koubek za svou službu vyznamenán, a to Řádem práce.⁸⁰

⁷⁶ Ministerstvo zahraničních věcí. KOUBEK Ladislav. Cit. 16.3.2023. Dostupné online:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/koubek_ladislav.html

⁷⁷ Frolík, Josef. 1979. Špión vypovídá, str. 155-157.

⁷⁸ AMZV. Personální spisy 1945-1992 (Ladislav Koubek). Posudky na soudruhy z vyslanectví ve Vídni – s. Ladislav Koubek.

⁷⁹ Ministerstvo zahraničních věcí. KOUBEK Ladislav.

⁸⁰ AMZV. Personální spisy 1945-1992 (Ladislav Koubek). Příloha II.

Aspektem, který je třeba v případě Koubkova působení rovněž zmínit, je kvalita jeho zpravodajství. To je jednak ve většině případů silně propagandisticky upravené, ale zejména nepříliš kvalitní. Ministerstvo nebylo už zcela spokojené ani i s jeho obsahem. Kritika mířila na výběr témat, kterým byla věnována pozornost a která někdy byla pro potřeby MZV spíše podřadná.⁸¹ Pravidelně se objevovaly také požadavky na změny ve stylistice a struktuře zasílaných dokumentů. Výjimkou nebyla ani kritika gramatiky či faktografického obsahu.

Obr. 1

Portrét vyslance Ladislava Koubka

Zdroj: ZÚ Vídeň

⁸¹ AMZV. Personální spisy 1945-1992 (Ladislav Koubek). Posudky na soudruhy z vyslanectví ve Vídni – s. Ladislav Koubek.

6.1.2 Rok 1953

Úmrtí Klementa Gottwalda a nástup Antonína Zápotockého

Nástup Antonína Zápotockého do prezidentské funkce nezastihl československo-rakouské vztahy v příliš dobré kondici. Styky se za pětileté komunistické působení propadly na pomyslné dno, což do značné míry už předurčovalo i pozici čs. vyslanectví. To se místo rozvíjení a podporování spolupráce transformovalo na orgán, kterým Praha reagovala na vzniklé problémy. Symbolem toho může být návštěva čs. ministra zdravotnictví Josefa Plojgara ve Vídni v roce 1952. Jeho vstup na rakouskou půdu bez víza, pouze na sovětskou prověrku, byl již sám o sobě nešťastnou událostí. Pozici Československa a jeho zastupitelského úřadu však více poškodila ministrova řeč. V ní Plojhar zaútočil na politické vedení sousední země a naznačil blížící se příchod komunismu do Rakouska. Tím tak vyvolal potíže nejen vídeňskému zastoupení, ale rovněž sérii protestních nót na ministerské úrovni.⁸² K uklidnění situace a případnému obratu nepřispívaly ani další dozvuky z předchozího období. Útěky přes státní hranice s častými vážnými zraněními a porušování zasmluvněných obchodních kvót jsou jen některé faktory, na které Koubek poukazoval.⁸³ Ačkoliv to byly všechno události, které dále zhoršovaly pozici ČSR, větší pozornost kladl vyslanec na rakouský ohlas k procesu s Rudolfem Slánským. Ten se negativně podepsal na situaci uvnitř KPÖ a stal se proto možným rizikem pro její volební výsledek a vzájemnou spolupráci.⁸⁴

Neméně komplikovaná byla však i hlavní role zastupitelského úřadu, tedy monitoring dění a sledování vládního zákulisí, jak bylo ostatně v době satelitní diplomacie zvykem. Za tímto účelem ostatně také došlo k vyslání rozsáhlého personálu a Vídeň se pro ČSR stala jedním z nejdůležitějších míst pro sběr informací. Ty však zpravidla nekončily na MZV, ale v držení rezidentury StB a zpravodajských služeb. Oficiální zpravodajství se oproti tomu muselo často spokojit jen s veřejně dostupnými zdroji. Díky tomu získala rakouská strana pocit, že jak vyslanectví, tak i československé politické vedení nemá přístup k informacím o stavu a situaci v Rakousku.⁸⁵ Této tezi ostatně napomáhala už i jen sama nízká kvalita zpráv, které Koubek zasílal do Prahy. Například už jeho lednová zpráva o nadcházejících volbách do Národní rady se vyznačuje velkou mírou nejistoty. Vyslanec tak odmítá třeba předpovědět vítěze a zaručuje pouze to, že nevyhraje některá z malých stran. Kromě toho však také s určitostí referuje o ztrátě

⁸² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1952). Politická zpráva č. 20 ze dne 19.6.1952.

⁸³ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politická zpráva za měsíc prosinec 1952 ze dne 20.1.1953.

⁸⁴ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.3). Rakousko – Zpráva o ohlasu procesu Slánský a spol. ze dne 22.12.1952.

⁸⁵ Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft, s. 94-95.

mandátů obou hlavních politických sil v zemi (SPÖ a ÖVP),⁸⁶ která se následně nenaplnila. Po kritice z ústředí však Koubek činnost vyslanectví obhajuje a nastiňuje podmínky jeho fungování. Kromě veřejných zdrojů se dle jeho zprávy činnost ZÚ opírala o síť informátorů v klíčových institucích. Spolupráci s nimi však v první polovině roku komplikovaly blížící se volby a následné skládání nového kabinetu. Kvůli těmto událostem se československé kontakty bály ztráty svého postavení a utlumily své napojení na ambasádu (Příloha C).⁸⁷

Mezi hlavní témata, kterými se vyslanectví zabývalo, byla otázka sudetských Němců, kteří se po svém vysídlení z ČSR ocitli na rakouském území. Sledovány byly především dva trendy. Jednak to byla jejich snaha o sjednocování se do *landsmannschaftů* a jejich personální osazení. Větší důraz však ZÚ kladl na politickou profilaci. Šlo z velké části o vyústění obav z nepřátelských nálad a možných aktivit proti republice. Diplomatické zastoupení se proto pokoušelo o infiltraci různých setkání. Pozorovalo na nich jednak nálady v dané skupině a také to, k jaké z politických stran se přiklání.⁸⁸ V této problematice byla přitom role ZÚ Vídeň klíčová, neboť zasílané komentáře měly přesah i k situaci v NSR.⁸⁹

Úmrtí J. V. Stalina a Klementa Gottwalda v březnu 1953 pak již tak obtížně fungující úřad ochromila. Vyslanec ústředí informoval, že situace plně zaměstnala všechny referenty, čímž omlouval opožděné politické zpravodajství.⁹⁰ V něm je však těmto tématům nakonec věnován jen malý prostor, odkazující hlavně na smuteční tryznu organizovanou KPÖ.⁹¹ Větší význam události okamžitě připisovala rakouská strana, která byla také výrazně akceschopnější. Vyslanec v Praze Mainrad Falser informoval své ústředí neprodleně nejen o úmrtí československého prezidenta, ale také o kolujících spekulacích, podle nich nemusel Gottwald zemřít přirozenou smrtí.⁹² Změnu politického vedení v Praze pak rychle chápal jako potenciál pro zlepšení vzájemných styků.⁹³

⁸⁶ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politická zpráva č. 1 ze dne 29.1.1953.

⁸⁷ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Hodnocení úřadu ze dne 28.4.1953.

⁸⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politická zpráva č. 2 ze dne 30.1.1953.

⁸⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politická zpráva č. 3 ze dne 30.1.1953.

⁹⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Periodická zpráva za měsíc únor 1953 – Omluva ze dne 23.3.1953.

⁹¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Periodická zpráva za měsíc březen ze dne 17.4.1953.

⁹² Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft, s. 89.

⁹³ Tamtéž.

Oproti tomu jeho protějšek ve Vídni byl zdrženlivější. Následné změny a uvolnění v Rakousku⁹⁴ dával spíše do souvislosti s nástupem nového kabinetu Julíuse Raaba.⁹⁵ Až později začal Koubek ve svých zprávách referovat o větších změnách na mezinárodní úrovni, pro které používal pojem sovětská mírová ofenzíva.

Hospodářství

Významné místo v činnosti vyslanectví představovala také hospodářská agenda. Ambasáda se musela potýkat s reakcí tisku na nedodržování dohodnutých obchodních kvót.⁹⁶ Tento krok byl z čs. strany původně prezentován jako reakce na opožděné platby z Rakouska. Tímto opatřením se Praha pokoušela Vídeň přimět k zaslání plateb předem. Ta se však začala kvůli výpadkům obracet na jiné partnery. Import do ČSR však nezastavila. Už na konci února proto Státní banka Československa musí zavádět opatření proti dalšímu zhoršování platební bilance a žádá MZO o okamžité zvýšení a urychlení vývozu.⁹⁷ Zastupitelský úřad se do obchodních jednání také zapojil. Jeho úloha spočívala v zajištění dodávek kuličkových ložisek do ČSR. Ty byly podle Koubka předmětem rozsáhlého amerického tlaku na rakouskou vládu, jehož cílem mělo být ukončení vývozu tohoto artiklu do východních států.⁹⁸ Situaci však ambasáda neřešila s tamní vládou či jinými místními orgány, nýbrž se zastoupením Sovětského svazu. To plnilo rovněž ve Vídni koordinační funkci pro své satelity. Nakonec však souhlasilo s čs. návrhem, dle kterého měly být dodávky realizovány nepřímo, a to přes společnost Juschneschtrans.⁹⁹

Změna ve vedení Československa a příznivější mezinárodní situace se odrazila také na obchodní dohodě mezi oběma státy, kterou se konečně podařilo uzavřít. I tak však byla tato jednání složitá a došlo několikrát k jejich přerušení. Následkem toho se ČSR stala nejen posledním sousedem Rakouska, který takovou smlouvu ještě neměl, ale rovněž i posledním státem z východního bloku. Impuls k jejímu uzavření nakonec

⁹⁴ Například souhlas SSSR s vysláním rakouského pozorovatele k Montánní unii a odblokování Spojenecké rady.

⁹⁵ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politická periodická zpráva za měsíc květen ze dne 5.6.1953

⁹⁶ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Periodická zpráva za měsíc únor ze dne 26.3.1953.

⁹⁷ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.4). Obchodně-politická jednání s Rakouskem – finanční opatření Rakušanů vůči ČSR.

⁹⁸ AMZV. Periodická zpráva za měsíc únor ze dne 26.3.1953.

⁹⁹ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.3). Jednání o umožnění transportu embargovaného zboží z Rakouska do ČSR přes Juschneschtrans ze dne 13.4.1953.

navíc vzešel z rakouské strany. Zástupci ministerstva obchodu navštívili československou recepci ke státnímu svátku a požádali vyslance Koubka o pomoc a využití jeho politického vlivu.¹⁰⁰ K podpisu dokumentu dochází koncem června. Finální verze nakonec předpovídala výměnu zboží v hodnotě 17 mil. dolarů. Tím se dohoda zařadila mezi ty méně významné, když i chudší Bulharsko uzavřelo smlouvu, která předpokládala podobný obnos výměny.¹⁰¹ Jen o necelý měsíc později, v průběhu července, však byla sjednána nová dohoda, tentokrát ve výši 400 mil. šilinků.¹⁰²

Rozdílné zájmy

Zlepšená mezinárodní situace se projevovala i v druhé polovině roku. Vzájemné styky však v průběhu léta poznamenala roztržka, kterou vyvolalo zamítnutí víz pro návštěvy menšinových dětí a následná reciproční reakce. Rakouská strana se situace pokusila využít pro zlepšení spolupráce v budoucnu. Zájem měla na nastavení nové vízové praxe a uvolnění podmínek pro cesty dětí. Ačkoliv takový krok prozatím nebyl v zájmu ČSR, vyslanectví očekávání vídeňské reprezentace nekorigovalo a ani nedementovalo. Důsledkem toho se však situace stala nepřehlednou, a i pražské ústředí si vyžádalo přesná stanoviska a výroky odpovědných referentů.¹⁰³

Ve stejném období do vzájemných vztahů vstoupil další element, a to stěhování prezidia Světové rady míru. To v té době sídlilo v československé metropoli – v Praze, což jí dávalo přeci jen o něco větší vliv v rámci východního tábora. Vlivem zlepšování sovětsko-rakouských vztahů a i personálnímu porozumění mezi vedením Sovětského svazu a Raabovým kabinetem se však začalo spekulovat o přesunu prezidia do Vídně. O tom se Koubek dozvídá v průběhu srpna. Z jeho zprávy je patrné, že čs. strana není zastáncem tohoto kroku. Vzhledem k provázanosti se SSSR a jeho rozhodujícím vlivem si však nemůže dovolit podnikat v této věci nějaké výrazné aktivity. Vyslanectví se proto zavázalo pouze ke zmapování situace a případných možností při jednání se sovětským zastoupením ve Vídni.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politicko-hospodářská zpráva za červen 1953 ze dne 23.7.1953.

¹⁰² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Přehledná zpráva za červenec 1953 ze dne 25.9.1953.

¹⁰³ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.3). Sdělení ze dne 20.8.1953.

¹⁰⁴ Tamtéž.

Sledování rakouské vlády a jednání o Státní smlouvě

Kromě toho však bylo toto období ve vzájemných stycích spíše poklidné. Agenda ambasády se zaměřovala na standardní politický monitoring a zákulisí vlády. Ten však začalo doplňovat rovněž sledování rakouské reakce na první vlnu systémových problémů ve světě, zejména v NDR.¹⁰⁵ Primární roli však hrálo pro vyslanectví sledování jednání o státní smlouvě. Do něj vyslanectví nijak aktivně nezasahovalo, alespoň ne na oficiální rovině. Jakkoliv archiv MZV nedisponuje důkazem o tom, že by se ZÚ Vídeň pokoušel ovlivňovat v této věci zastoupení SSSR, nelze lobování zcela vyloučit. Jak je z obdobných případů patrné, sovětská ambasáda byla velmi opatrná. Jednání s ní probíhala klasicky striktně ústní formou bez záznamů, často v externích prostorech.¹⁰⁶ To Sovětům mohlo umožňovat plnění koordinační funkce v rámci východního tábora a dávat svým satelitům pocit spojenectví, ovšem zároveň bez nutnosti rozhodnutí se. Přímé zapojení dalších zemí však nebylo ze strany Moskvy už samo o sobě vítané. Blokovány byly proto jak pokusy o rozšíření aktérů, tak přenesení jednání na půdu OSN. Československé zastoupení pak oficiálně tuto pozici přebralo. Klíčový přínos v rámci jednání o Rakousku tak Koubek připisuje právě Moskvě. Vyzdvihuje tak převzetí okupačních nákladů v červenci a postupné uvolňování zabavené válečné kořisti.¹⁰⁷ Oproti tomu iniciativy západních mocností vyslanec kritizuje. Snahy o rozšíření jednacích stran o rakouskou delegaci odmítá jako zdržování, případně i jako projev nezájmu o skutečnou obnovu samostatnosti země.¹⁰⁸ O redukci západního vojenského personálu a přítomnosti v Rakousku do Prahy referoval jako o zastíracím manévru. Pravým cílem těchto změn má být dle něj nahrazení anglických a francouzských vojsk personálem USA a navýšení jejich vojenské přítomnosti v západní části země.¹⁰⁹ Kromě toho se poté zaměřoval na postranní témata, jako byl vývoj nezaměstnanosti, volby do závodních rad či situace v odborech.

¹⁰⁵ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Ohlas červnových událostí v NDR v Rakousku ze dne 15.9.1953.

¹⁰⁶ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.3). Jednání o umožnění transportu embargovaného zboží z Rakouska do ČSR přes Juschnewstrans ze dne 13.4.1953.

¹⁰⁷ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Přehledná politická zpráva za červenec ze dne 25.9.1953.

¹⁰⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politicko-hospodářská zpráva za říjen 1953 ze dne 21.11.1953.

¹⁰⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Politicko-hospodářská zpráva za říjen 1953 ze dne 21.11.1953

Kromě propagandistického zabarvení Koubkových zpráv se opět objevuje jeho ne zcela správný analytický úsudek. Ačkoliv byl vyslanec schopen díky své informátorské síti posílat zákulisní informace z okruhu rakouské vlády, nedokázal předpovídat jejich vývoj. Pražské ústředí tak byl schopen informovat o nespokojenosti kancléře Raaba se stavem zahraniční politiky a osobou ministra zahraničí Karla Grubera. Koubek díky svým zdrojům dokázal predikovat jeho odstranění z funkce, ovšem jako nerealizovatelné odmítl možnost jeho nahrazení poválečným kancléřem Leopoldem Figlem. I když to byl právě on, kdo se stal 26. listopadu novým ministrem zahraničí, vyslanec ČSR informoval Prahu o tom, že resort bude zastávat sám Raab.¹¹⁰ I přes ministerstvem často kritizovanou kvalitu Koubkova zpravodajství se však ústředí a pražské vedení začalo připravovat na možnost, že státní smlouva bude podepsána. Dne 26. října je proto zřízena speciální meziministerská komise, která se má na tuto eventualitu začít připravovat.¹¹¹

6.1.3 Rok 1954

Případ Bohumila Laušmana

Klíčovou událostí, která vzájemné styky ovlivňovala v průběhu roku 1954, bylo zmizení Bohumila Laušmana ze Salzburku. Ten si bývalý šéf čs. sociální demokracie zvolil za sídlo pro svůj pobyt v exilu, do kterého odešel nedlouho po komunistickém puči. Stalo se tak však poněkud paradoxně poté, co sám ještě zasedal v první poúnorové vládě a zastával v ní post náměstka premiéra Gottwalda. Ačkoliv jeho první kroky vedly do Francie a Jugoslávie, od pobytu v Rakousku si sliboval lepší podmínky pro svou politickou činnost. Po relativně bezpečném pobytu v Innsbrucku ovšem začal ztrácet ostražitost a přesídlil do zmíněného Salzburku, ačkoliv ho před pobytem na severu země varoval i sám jugoslávský vůdce J. B. Tito. Ten zmínil i riziko únosu.¹¹²

K jeho zmizení skutečně dochází, a to na konci prosince 1953. Větší pozornost mu však byla věnována až po vánočních svátcích v novém roce. I když se na únosu aktivně podílela čs. rezidentura v čele s Miroslavem Kubešem¹¹³ a k vlastní akci bylo použito i

¹¹⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Přehledná politická zpráva za srpen ze dne 5.10.1953

¹¹¹ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.4). Státní smlouva s Rakouskem – majetkoprávní otázky ze dne 26.10.1953.

¹¹² Šolc, Jiří. 2008. Útěky a návraty Bohumila Laušmana: osud českého politika. Praha: Naše vojsko, s. 225-226.

¹¹³ Miroslav Kubeš byl pracovník rezidentury 1. správy MV ve Vídni.

auto vyslanectví s diplomatickou značkou,¹¹⁴ lze předpokládat, že sám Koubek o ničem nevěděl. Ve prospěch této argumentace mluví alespoň absence archivních důkazů, které by hovořily o opaku. To lze vysvětlit jak tím, že celou akci v tajnosti organizovalo a připravovalo MV,¹¹⁵ tak samotnou osobností vyslance. Ten, ačkoliv byl z titulu své funkce nadřazen i rezidentu Nacvalačovi, byl v realitě zcela v jeho vlivu, čehož dotyčný také pravidelně využíval.¹¹⁶ Vyšetřování incidentu navíc silně komplikovalo až pozdní nahlášení Laušmanova pohřešování, díky čemuž média mohla referovat jen o základních faktech. To tak přispělo k brzkému ochladnutí zájmu veřejnosti a zdrženlivosti klíčových aktérů, kteří se ke zmizení oficiálně nevyjádřili.¹¹⁷ Sám Koubek se pak ztožnil s názorem, že se jedná jen o další kampaň proti ČSR a předpokládal, že za únosem stojí USA.¹¹⁸

Ani rakouská strana na Laušmanovo zmizení nereagovala, a to navzdory tomu, že událost proběhla na jejím území. Za tímto rozhodnutím ale nestála obava z nedořešené otázky suverenity, kterou ČSR pravidelně rozporovala. Tamní zahraniční resort měl však k dispozici hned několik verzí salzburské události. Nedokázal se však rozhodnout, kterou upřednostní. Rakouský velvyslanec v Londýně Wimmer referoval své ústředí o názorech tamní československé emigrace, dle které byl Laušman oportunistou a mohl Salzburg opustit z vlastního rozhodnutí. Vyloučen nemusel být ani jeho návrat do ČSR.¹¹⁹ Verzi o únosu naopak podporoval vyslanec v Praze Falser. Ten získal informace z amerického zastoupení, dle kterých měly být v salzburském bytě nalezeny sklenice a jedna z nich obsahovala stopy po užití omamné látky.¹²⁰

Situace se změnila v květnu poté, co se Laušman objevil v Praze. Ve svém projevu zkritizoval svůj pobyt v emigraci a západní státy. Kromě toho prohlásil, že se vrátil zcela dobrovolně a jeho cílem je pomoc komunistickému režimu při budování státu.¹²¹ To celý případ mediálně oživilo, tentokrát plně včetně spekulací o zapojení rezidentury ČSR. To si tak vynutilo větší zapojení Koubka a celé ambasády. Ta jednak zcela odmítala zpochybňování dobrovolnosti Laušmanova návratu, ale také načasování jeho projevu

¹¹⁴ Tamtéž, s. 247.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 246-247.

¹¹⁶ Frolík, Josef. 1979. Špión vypovídá, str. 155-157.

¹¹⁷ Burešová, Jana. 2004. Únos Bohumila Laušmana a československá emigrace.

¹¹⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1954). Zpráva o politicko-hospodářských událostech v Rakousku za leden 1954 ze dne 17.2.1954.

¹¹⁹ Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft, s. 92-93.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Burešová, Jana. 2004. Únos Bohumila Laušmana a československá emigrace.

jako předvolebního esá KSČ.¹²² Vyslanectví proto spolupracovalo s tzv. pokrokovým tiskem a prokomunisticky laděnými menšinovými periodiky. Vyústěním této aktivity bylo výrazné navýšení nákladu vydání u tiskovin, které obsahovaly Laušmanův projev. Ty pak ZÚ distribuoval v rámci celé krajanské komunity, bez ohledu na politickou orientaci adresátů. Tím se však vyslanectví nepokoušelo ani tak bojovat s tezí o únosu. Cílem mělo být spíše šíření Laušmanových myšlenek.¹²³ Tím se tak ambasáda snažila o přenesení pozornosti z formy návratu na obsahové sdělení a o podpoření legitimacy komunistického režimu.

Sám Laušman se po svém projevu do veřejného života a budování státu nezapojil. Po návratu do ČSR byl naopak režimem vězněn a strávil deset let ve věznici Ruzyň. Jeho život se v ní uzavřel v noci z 8. na 9. května 1963, pravděpodobně po podání testu nové halucigenní drogy, kterou právě vyvíjel výzkumný ústav StB.¹²⁴

Spor o vízovou praxi

Kromě případu Laušman vyslanectví pokračovalo i ve své klasické agendě. Zejména na přelomu ledna a února došlo k obnovení sporů s rakouskou stranou o udělování víz. Ta měla zájem o navýšení objemu z československé strany na 500 kusů, přičemž sama byla ochotna vydávat i vyšší než jen reciproční počet. ČSR si však další změny příliš nepřála a šlo jí jen o urgenci udělení víz pro členy Smetanova kvarteta, kteří měli v Rakousku vystoupit.¹²⁵ Poté, co se československé stanovisko nepodařilo změnit ani po předvolání vyslance Koubka k zástupci vedoucímu diplomatického protokolu Brantjägerovi, bylo vydání jejich víz zablokováno.

Když v situaci nenastal žádný pokrok, požádal Koubek o opakování schůzky a chtěl v záležitosti osobně intervenovat. Poté, co se od Brantjägera dozvěděl o zablokovaných vízech a o tom, že se tak stalo na příkaz ministra vnitra Helmera, požadoval vyslanec okamžité přijetí u ministra zahraničí Figla, což mu bylo umožněno. Ten jeho protesty odmítal s tím, že ČSR neuznává rakouskou suverenitu, na tamní občany pohlíží jako na méněcenné a masově zneužívá sovětských propustek. Současně ministr informoval o tom, že Praha je jediný aktér, se kterým má Vídeň obdobné problémy, a to dokonce i v rámci východního tábora (Příloha D). Na Koubkův náznak, že je cesta

¹²² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1954). Ohlas v Rakousku na tiskovou konferenci s Laušmanem ze dne 29.5.1954.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Frolík, Josef. 1979. Špión vypovídá, str. 301.

¹²⁵ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.3). Návštěva vyslance u vyslance H. Brandjägera ze dne 27.1.1954.

Smetanova kvarteta nezbytná a mohou být pro její uskutečnění využity i sovětské propustky, reagoval Figl negativně. Vyslanci sdělil, že uskupení je v zemi nezvané a policejní orgány zabrání tomu, aby jeho členové překročili hranici mezi sovětskou okupační zónou a sektory západních států. Poté, co Koubek sdělil, že bude informovat svou vládu, a kromě toho také vysokého komisaře SSSR, se situace uklidnila a Figl se pokusil opět shodnout na zvýšení množství udělovaných víz. Nakonec však ze své pozice ustoupil a s resortem vnitra udělení víz přeci jen domluvil, ačkoliv se mělo jednat o mimořádné a poslední obdobné gesto.¹²⁶

Lze předpokládat, že silnější motivaci pro rakouský obrat představovaly obavy z možné sovětské reakce. Jak je ostatně z materiálů patrné, sám Figl žádal vyslance Koubka o to, aby pražské vedení informoval o jeho nespokojenosti s ČSR.¹²⁷ Oproti tomu Sovětský svaz představoval mnohem silnějšího aktéra, který hrál klíčovou roli v jednání o státní smlouvě. Zhoršení vztahů mezi Vídní a Moskvou by pak mohlo tento proces zkomplikovat či alespoň zpomalit. Vzhledem k tomu, že obnova svobodného Rakouska byla pro kabinet prioritou, byla v tuto chvíli Helmerova iniciativa o dosažení normálních vztahů s ČSR obětována. Přispěl k tomu však i nejednotný postup kabinetu, kde ne všichni sdíleli vizi tvrdého postupu ministra vnitra.¹²⁸

I tak však vyslanec Koubek projevil v daném případě vůči ústředí vlastní iniciativu, což bylo pro jeho úřadování netypické. Prahu o situaci s udělováním víz nejen informoval, ale dokonce i urgoval změnu dosavadní praxe. Tím tak de facto začal podporovat návrh Rakouska. Obhajoval jej možnou reciprocitou a zlepšením podmínek pro osvětu a propagandu.¹²⁹ Lze však odhadovat, že významnějším důvodem k tomuto kroku byla opět spíše jeho vlastní osobnost. Jak je z materiálů patrné, při jednání byla situace velmi napjatá a eskalovala. Role prostředníka mu proto přestávala být čím dál více příjemná.¹³⁰ Ve prospěch této argumentace by mohla mluvit informace z jeho personálního spisu, dle které už sám Koubek v tomto období začal uvažovat o návratu do ČSR.¹³¹

¹²⁶ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.3). Intervence ve věci udělení víz pro Smetanovo kvarteto ze dne 2.2.1954.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1954). Přehledná politicko-hospodářská periodická zpráva č. 2 o Rakousku za měsíc únor.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ AMZV. Personální spisy 1945-1992 (Ladislav Koubek). Posudky na soudruhy z vyslanectví ve Vídni – s. Ladislav Koubek.

Skandál čs. diplomata

Již tak komplikovaná pozice československého zastoupení se navíc dále zhoršila v březnu, když média informovala o případu znásilnění, kterého se měl dopustit jeden z diplomatů, Václav Drosil (Příloha E).¹³² Vyslanectví na toto nařčení reagovalo prohlášením v prokomunistickém periodiku Volksstimme. V něm všechny informace dementovalo jako zcela lživé. Záležitost se navíc snažilo prezentovat jako součást politického boje, ve kterém hraje hlavní roli SPÖ a USA (Příloha F).¹³³ Následně proto i úřad předal z rozhodnutí ministra Davida protestní nótu americkému zastoupení. V ní Československo zprávu odsoudilo jako provokaci a požadovalo otisknutí omluvy.¹³⁴ Jak je však zřejmé z interních dokumentů v archivu, tato prohlášení nebyla opodstatněná. Právě naopak, vyslanec Koubek se celou záležitostí zabýval a provedl také vnitřní vyšetřování. V rámci něj zjistil, že se záležitost ve skutečnosti týkala diplomata Josefa Pitrmanna, ovšem uveřejněná obvinění se jinak dle jeho zprávy alespoň částečně zakládaly na pravdě (Příloha G).¹³⁵ Dá se však předpokládat, že se jednalo jen o rétorické změkčení pro potřebu ministerstva. Ve prospěch rozsáhlosti Pitrmanova provinění by navíc svědčilo také jeho okamžité stažení do Prahy. Událost by tak mohla být dalším příkladem tehdejšího čs. uvažování, které se zakládalo na obrovské loajalitě vůči režimu a odmítání svých nedostatků.

Další agenda

Jakkoliv vyslanectví čelilo několika problémům, Koubkovo zpravodajství zůstávalo stále obdobné. I nadále v něm převažoval důraz na aktivity sudetoněmeckých spolků a monitoring spolupráce koaličních stran. Také v rámci sledování jednání o státní smlouvě přetrvávalo kopírování pozice SSSR. Koubek po vzoru sovětského vysokého komisaře Iljičeva však přestává referovat o obnově samostatného Rakouska a místo toho začíná hovořit o druhém, nebo novém anšlusu.¹³⁶ Zatímco Sověti využívali této rétoriky pro vytvoření tlaku na rakouskou vládu, která měla být poté vůči Moskvě vstřícnější, Koubek ve své důvěřivosti začal nejspíše takové interpretaci skutečně věřit. Její pomocí si totiž začal vysvětlovat dobové dění i poměry, což způsobilo nejistotu o

¹³² Wiener Kurier ze dne 25.3.1954.

¹³³ Volksstimme: Zentralorgan der KPÖ ze dne 26.3.1954.

¹³⁴ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Útoky proti zaměstnancům ZÚ Vídeň v rak. tisku ze dne 1.4.1954.

¹³⁵ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Informace pro s. ministra ze dne 27.3.1954.

¹³⁶ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1954). Řádná měsíční politická zpráva za měsíc červen 1954.

vývoji v Rakousku i v pražském ústředí. To sice nakonec novou sovětskou linii rovněž převzalo, ovšem je možné předpokládat, že z počátku si nebylo jisté, zda se jedná jen o novou propagandu, nebo skutečný vývoj. Svědčila by o tom aspoň série mimořádného zpravodajství, které si MZV po ZÚ Vídeň v otázce nového anšlusu vyžádalo. Ve svých reakcích pak Koubek využíval nejen projevy představitelů NSR a Rakouska o možné spolupráci,¹³⁷ ale rovněž například stejnou nabídkou knihkupectví v obou zemích.¹³⁸

V tomto období se o československou pozici k otázce státní smlouvy zajímala také Vídeň. Jak se však rakouskému vyslanci v Praze Falserovi podařilo vydedukovat z jeho rozhovoru s pracovníkem ústředí Emilem Hršlem, role ČSR byla velmi omezená. Jak referoval ve své zprávě, Československo nemůže obsah a průběh jednání ovlivňovat. Očekáváno je od něj ze strany Moskvy spíše pouze přejímání závěrů jednání velmocí a jejich respektování.¹³⁹ Díky tomu se Vídeň mohla zaměřit plně na vyjednávání se SSSR, což vysvětluje i úbytek bilaterální agendy s ČSR.

Pozitivní obrat

Napjatá situace z první poloviny roku se však dokázala zlepšit. Během července se podařilo uzavřít dohodu o vodní plavbě. Ta kromě umožnění jízdy lodím z obou zemí v obou směrech znamenala také rozšíření možností vzájemných kontaktů. Podpisem dokumentu vznikl Rakousku nárok na obnovení agencie dunajské paroplavební společnosti v Bratislavě. Československo oproti tomu získalo nárok na obdobný krok ve Vídni.¹⁴⁰ Uzavřením dohody se navíc výrazně zlepšila pozice ČSR, neboť byl narušen její obraz jako problematického souseda. Zatímco u jiných dohod byla Praha většinou posledním aktérem, který k jednání přistupoval, v případě plavební dohody tomu bylo naopak. Ačkoliv ČSR sledovala primárně své hospodářské zájmy, Vídeň tento úspěch pokládala jako základ mnohem širší regionální spolupráce.

Tento proces příliš nezvrátila ani balonková kampaň proti Československu během podzimu 1954. Zastupitelský úřad ve Vídni byl sice o vypouštění balónů s prodemokratickými tiskovinami nad území ČSR od svých kontaktů informován, ovšem kromě předání informace ústředí nepodnikal další kroky. Klíčovou roli zde hrálo to, že šlo o

¹³⁷ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1953). Mimořádná politická zpráva podle výzvy MZV č. 116199.

¹³⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1954). Mimořádná politická zpráva podle výzvy MZV ze dne 5.8.1954.

¹³⁹ David, Martin. 2002. Österreichisch-tschechoslowakische Beziehungen 1945-1974 unter besonderer Berücksichtigung aktueller Themen, s. 158.

¹⁴⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1954). Řádná měsíční politická zpráva za měsíc červenec 1954.

akci USA a nikoliv rakouského kabinetu. Ačkoliv dle čs. informátorů docházelo k vypouštění balónů také z území Horního Rakouska, jiné zdroje to popíraly s tím, že užito bylo až území Bavorska.¹⁴¹ Tím záležitost začala pro ZÚ ztrácet na důležitosti.

6.1.4 Rok 1955

Činnosti ZÚ Vídeň v první polovině roku 1955 dominovalo jednání o státní smlouvě. Také tentokrát se však jednalo jen o zprostředkování informací o pokroku v procesu, a nikoliv o jeho aktivní ovlivňování. Ačkoliv rakouská politická reprezentace opakovaně odmítala teze o chystaném anšlusu, Koubek těmto prohlášením nevěřil. Byl přesvědčen o tom, že vznik vojenské centrály, která začala shromažďovat údaje o vojácích, nepovede k založení rakouské armády. Místo toho očekával předání dat vládě NSR, která bude mít nad vojenským děním v zemi plnou kontrolu. Počítal také rovnou se zapojením rakouských oddílů do složek NATO.¹⁴²

Lze však předpokládat, že o obsahu samotného jednání měl Koubek k dispozici stále méně informací. Během dubna už vyslanec neměl přesný přehled dokonce ani o návrzích Sovětského svazu.¹⁴³ V té době už bylo rozhodnuto o jeho odvolání z funkce a návratu do Prahy, o čemž bylo i veřejně informováno.¹⁴⁴ Vzhledem k tomu, že sám Koubek se snažil být aktivní až dokonce svého úřadování, je možné, že nemuselo jít o jeho vinu. Ústředí informoval ještě i o konání schůzky západních vysokých komisařů na spolkovém kancléřství, o které se dozvěděl náhodou na schůzce s šéfem protokolu Prantnerem. S ním jednal už o svém rozloučení a odjezdu z Rakouska.¹⁴⁵

6.1.5 Shrnutí

Při zpětném pohledu na působení Ladislava Koubka v čele ZÚ Vídeň lze na jeho éru pohlížet jako na období stagnace. Aktivita vyslanectví se většinou omezovaly na monitoring politického dění, ke kterému navíc byly často používány pouze veřejné zdroje. Sám vyslanec se o zlepšení bilaterálních styků a pozice ČSR v Rakousku také příliš nepokoušel. Ve svém úřadu byl navíc i méně iniciativní než jeho předchůdce. Díky tomuto

¹⁴¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1954). Mimořádná politická zpráva č. 29 ze dne 29.10.1954.

¹⁴² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 5 ze dne 25.2.1955.

¹⁴³ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 9 ze dne 1.4.1955.

¹⁴⁴ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Řádná politická zpráva za měsíc březen.

¹⁴⁵ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 9 ze dne 1.4.1955.

pasivnímu přístupu však umožnil zlatou éru československé rezidentuře, která mohla své aktivity v zemi neomezeně rozvíjet.

Ačkoliv tak Koubek nebyl z dnešního pohledu ideálním vyslancem, jeho neaktivita mohla Praze dobře vyhovovat. Vzhledem k tomu, že ČSR využívala neúplné suverenity Rakouska pro své aktivity a neměla příliš zájem na zlepšení vzájemných vazeb, potřebovala v čele ZÚ zejména někoho loajálního. Tuto podmínku Koubek splňoval dokonale a o správnosti komunistického režimu byl opravdu přesvědčen. Díky tomu tak během svého působení zastával pouze zájmy Prahy a tolik se neohlížel za možnými následky. Kvůli absenci jeho iniciativ bylo navíc lehké udržovat nadřazenost SSSR.

6.2 Éra vyslance Otakara Vaška

6.2.1 Úvodní kontext

Ani Koubkův nástupce neměl předchozí zkušenosti z diplomacie. Otakar Vašek působil na akademické půdě, zejména na Palackého univerzitě v Olomouci. Oproti tomu stejně jako jeho předchůdce byl členem KSČ. Ačkoliv byl levicově orientovaný i před začátkem II. světové války, ve straně začíná být aktivní až od roku 1946. Vyslanec nastoupil do své funkce v květnu 1955, ovšem už v září o rok později bylo navrženo jeho odvolání. Důvodem k tomuto kroku měla být nespokojenost nadřízených s Vaškem, podle kterých zcela ignoroval politicko-hospodářskou agendu.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Ministerstvo zahraničních věcí. VAŠEK Otakar. Cit. 3.4.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/vasek_otakar.html

Obr. 2

Portrét vyslance Otakara Vaška

Zdroj: ZÚ Vídeň

6.2.2 Rok 1955

Obnova Rakouska

Zásadní zlom v jednání o státní smlouvu představovala dubnová návštěva kancléře Raaba a části jeho kabinetu v Moskvě. Během ní se sovětský ministr zahraničí Molotov přihlásil k odhodlání vyřešit rakouskou otázku a vyzval k jednání své protějšky z USA, Francie a Spojeného království. Ti s jednáním souhlasili za podmínky, že proběhnou ještě i přípravné práce na velvyslanecké úrovni. S tím SSSR nakonec souhlasí, což otevírá cestu ke konferenci ve Vídni, která začíná 2. května.¹⁴⁷ Vývoj jednání sledovalo také čs. vyslanectví, jehož zpravodajství se po Vaškově příchodu zintenzivňuje a přestává být tolik ideologicky zabarvené. Tím tak Praha měla k dispozici přesnější informace, díky kterým mohla lépe plánovat své kroky. Svou roli v tom však hrál téměř jistě i celkový obrat SSSR, který ČSR jako satelitní stát musela následovat. Této příznivé situace se pokoušelo Rakousko využít a potlačovalo tak jakékoliv vzájemné problémy, které by mohly podpis státní smlouvy oddálit. Ve vztahu k Praze šlo hlavně o sudetské

¹⁴⁷ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Řádná politická zpráva za měsíc duben 1955.

Němce, kterým tamní ministerstvo vnitra zakazovalo konání protičeskoslovenských setkání a demonstrací.¹⁴⁸

Jakkoliv k podpisu státní smlouvy dochází již nedlouho po zahájení konference ve Vídni, konkrétně 15. května, vztahy mezi Prahou a Vídní zůstávaly alespoň prozatím neměnné. Důvodem k tomu byl ratifikační proces dokumentu, který byl okupačními mocnostmi zakončen až 27. července.¹⁴⁹ Do něj Československo nijak nezasahovalo, ačkoliv vyslanec Vašek využíval své nástupní seznamovací návštěvy k zisku informací o jeho průběhu. V období od května do července se setkal s velvyslanci všech velmocí, a rovněž se zástupci mnohých dalších států, se kterými situaci probíral.¹⁵⁰ Sam byl, co se týká obnovy Rakouska, optimistou. V kroku viděl jak prostor pro rozvoj vztahů, tak pro zmírnění mezinárodního napětí. Výhrady měl ovšem k militarizaci a neutrálnímu postavení sousední země. Ve svých zprávách proto ústředí informoval o tom, že nevidí dostatečně silnou garanci neutrality a nevylučoval proto snahu NATO o vojenské pohlcení alpské republiky.¹⁵¹ V tom se Vašek příliš nemýlil, neboť rakouská neutralita byla jak Severoatlantickou aliancí, tak Varšavskou smlouvou považována za spíše slabou. Plány obou stran s operacemi a využitím tamního území navíc skutečně počítaly.¹⁵²

Propuštění rakouských občanů

Období ratifikačního procesu představovalo novou situaci pro vzájemné styky. Do doby, než všechny mocnosti státní smlouvu ratifikují, k ní nemohl přistoupit žádný jiný stát. Zároveň však již došlo k nárůstu autority Rakouska a existovala tak poptávka po prvních iniciativách, které by mohly přispět k dobrým budoucím vztahům. Nedlouho po květnové konferenci se proto do země začali vracet vězni rakouské národnosti ze zemí východního bloku. Tento krok zvolil Sovětský svaz jako poměrně nenáročné vstřícné gesto, se kterým nebyly spojeny negativní aspekty, nepředstavovalo změnu politiky a k ničemu zemi nezavazovalo. Velkou výhodou byla také obrovská pozitivní medializace, kterou nemusely tyto země samy podporovat.¹⁵³

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Řádná politická zpráva za měsíc červenec 1955.

¹⁵⁰ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Návštěvy titulářů I.-III.

¹⁵¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Řádná politická zpráva za měsíc duben 1955.

¹⁵² Rauchensteiner, Manfred. 2010. Zwischen den Blöcken: NATO, Warschauer Pakt und Österreich.

Böhlau Verlag Wien-Köln-Weimar, str. 387.

¹⁵³ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 15 ze dne 25.6.1955.

Postupně Moskvu následovaly i satelity, včetně ČSR. Ta však přitom představovala určitou výjimku. Ačkoliv se k akci přidala, na rozdíl od ostatních zemí neosvobodila všechny vězně najednou či alespoň ve velkých počtech. Právě naopak, z Československa byly pouštěny pouze malé skupiny, ba dokonce i jen jednotlivci. Jejich příjezd do Rakouska navíc nebyl předem hlášen. To velmi tvrdě kritizoval vyslanec Vašek. Ve svých zprávách zmiňuje, že se toto gesto obrací proti Československu, neboť jej za těchto podmínek nelze použít ke zlepšení reputace země. Vzhledem k vysokému počtu vězňů navíc jednotlivé návraty naopak spíše ztěžují pozici ČSR a vídeňského zastoupení, které musí na kritiku reagovat. Po ústředí proto požadoval, aby buď došlo k většímu osvobození zadržovaných Rakušanů, nebo aby byly alespoň jejich počty a data návratu přesně hlášena. Pro zlepšení situace dokonce doporučil zapojit do plánování rovněž svého rakouského protějška v Praze.¹⁵⁴ Jeho výzvy však nebyly vyslyšeny.

Rakouské aktivity v mezidobí

Podpis státní smlouvy znamenal pro rakouskou stranu jednak možnost svobodného formování zahraniční politiky, ale rovněž větší působnost svých vlastních orgánů. Tímto se tak například stala poměrně kuriózní pozice pohraniční stráže. Ta už před ukončením ratifikačního procesu převzala větší odpovědnost za kontrolu spolkových hranic. Na to doplatil československý uprchlík Ladislav Pozgaj. Ten byl v rozporu s dosavadní azylovou praxí zatčen a obviněn z ilegálního vstupu do Rakouska. Po kritice médií a veřejnosti nařídil ministr vnitra Helmer jeho propuštění s tím, že pohraničníci reagovali v nové situaci příliš horlivě. Vyslanectví Pozgajovo osvobození odsoudilo a ministra nařklo z otevírání hranic zločincům.¹⁵⁵ Ačkoliv Pozgaj později skutečně spáchal trestnou činnost, hlavní vysvětlení této rétoriky lze hledat v pokračování sporů mezi vyslanectvím a ministrem ohledně vízové praxe. I po Vaškově nástupu totiž vyslanectví zneužívalo veřejnou diplomacii k propagandistickým účelům,¹⁵⁶ což chtěl Helmer ukončit. S ohledem na to, že od léta již nebylo možné spoléhat na okupační správu SSSR a její propustky, hledalo vyslanectví nového spojence. Vaškovi se k tomuto kroku nabídl státní sekretář Kreiský, který s Helmerovou tvrdou pozicí nesouhlasil.¹⁵⁷

Napětí mezi ČSR a Rakouskem vyvolalo také vyhlášení čs. amnestie pro návrat do vlasti. Tu chápal Vašek jako něco, co by mohlo vyvážit poškozenou pověst Prahy, a

¹⁵⁴ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 14 ze dne 15.6.1955.

¹⁵⁵ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 14 ze dne 15.6.1955.

¹⁵⁶ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Řádná politická zpráva za měsíc červen 1955.

¹⁵⁷ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko, karton č.2). Návštěva u státního sekretáře Kreiského ze dne 23.6.1955.

chtěl, aby vyslanectví na propagaci záležitosti silně participovalo. Významně se do činnosti zapojil tiskový attaché Schirmer, který připravoval zprávy, které měla rakouská média použít. Za účelem zvýšení publicity i samotného počtu navrátivších tak ZÚ referoval o masovém návratu uprchlíků.¹⁵⁸ Tyto snahy však nebyly příliš úspěšné, neboť se vůči nim vymezila rakouská strana. Ta jednak kritizovala, že se možnost návratu netýká sudetských Němců. Zejména však upozornila na to, že z amnestie je vyňato obvinění ze špionáže a z velezrady. Vzhledem k praktikám komunistického Československa proto nebyl návrat do ČSR Čechoslovákům doporučen.¹⁵⁹

Po podpisu státní smlouvy rovněž Rakušané přestali omezovat činnosti vysídlenců ze Sudet, kteří se v zemi nacházeli. Vyslanectví jejich aktivity sledovalo a informovalo o sílícím tlaku vůči ČSR. Sílu jejich požadavků však limitovaly rozpory uvnitř skupiny. Ta se v polovině roku 1955 rozdělila na dva velké tábory: Sudetendeutsche Landsmannschaft Österreich a Hauptverband Sudetendeutsche Landsmannschaft. Ty se mezi sebou začaly obviňovat ze špatné politiky. Tato situace kopírovala obdobný trend v NSR, kde rozpory vyústily až v rezignaci ministrů pro uprchlíky.¹⁶⁰

Vztahy po přístupu ke státní smlouvě

Přechodné mezidobí skončilo definitivně 30. srpna, kdy čs. národní shromáždění ratifikovalo přístup ke státní smlouvě a ČSR tak začala oficiálně uznávat plně suverénní Rakousko. Ve věci se velmi angažovalo také vyslanectví, které monitorovalo situaci v zemi po květnové konferenci a informovalo o ní ústředí. Sám vyslanec Vašek se navíc rozhodl již den po přístupu k státní smlouvě uspořádat vlastní konferenci v hotelu Sacher, což bylo na poměry zastoupení v dané éře ojedinělé. Kromě oznámení o československém přístupu se Vašek zmínil i o budoucnosti vzájemných styků, která měla být již bezproblémová. Vyslanec proto přislíbil i změnu vízové praxe či brzký počátek majetkových jednání.¹⁶¹

Rakouská strana měla na zlepšení a rozšíření vzájemných styků též zájem. Během července se už proto sešel ministr zahraničí Figl s vyslancem Vaškem. Na něm vyjádřil své přání o navázání spolupráce, kterou mělo nastartovat uzavření letecké dohody.

¹⁵⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Řádná politická zpráva za měsíc červen 1955.

¹⁵⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 16 ze dne 11.7.1955.

¹⁶⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 17 ze dne 16.7.1955.

¹⁶¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Řádná politická zpráva za měsíc srpen 1955.

Poté měla následovat kulturní dohoda, dohoda o malém přeshraničním styku či majetková jednání.¹⁶² Schůzka měla navíc velkou symbolickou hodnotu, neboť šlo o první standardní setkání v tomto formátu od komunistického puče v roce 1948.¹⁶³ Iniciativu projevovala rakouská diplomacie také v Praze. Vyslanec Falser se během své návštěvy v Černínském paláci pokoušel ověřit informace, podle kterých přemýšlel ministr David o návštěvě Rakouska. Tu chtěl dle zdrojů rakouského vyslanectví využít československý ministr zahraničí pro jednání hned o několika sporných bilaterálních otázkách.¹⁶⁴ Ústředí ve Vídni by s návštěvou souhlasilo. Preferovalo však její přesunutí na pozdější termín, neboť kapacitně byla již Vídeň mezitím zahlcena jednáním s Maďarskem a Jugoslavií.¹⁶⁵ S tím však nesouhlasil státní sekretář Kreiský, který se ještě jednání s ČSR snažil uspíšit. Oficiálně argumentoval tím, že jednání s Prahou je nejvíce komplexní. Jeho stanoviska však nebyla v rakouské diplomacii chápána z obsahové roviny. Osobní vazby a zájem Kreiského na zlepšení vztahů s ČSR byl naopak všeobecně znám.¹⁶⁶

Také československá diplomacie se musela zabývat hned několika názorovými proudy. Na jedné straně byl optimistický postoj vyslance Vaška. Praha byla však na rozdíl od Vídně i nadále aktérem, který neměl samostatnou zahraniční politiku. To si i sám Vašek uvědomoval a vývoj vztahů proto pravidelně konzultoval. Partnerem mu k tomu byl sovětský velvyslanec ve Vídni Iljičev. Ten mu sdělil, že nepředpokládá lehká jednání mezi ČSR a Rakouskem. Obavy měl zejména z majetkových jednání, ve kterých se Praha pokoušela vyloučit co největší část rakouských nároků na odškodnění. Iljičev proto doporučoval, aby Československo vyplatilo kompenzace aspoň několika vlivným Rakušanům, se kterými by pak bylo možné navázat spolupráci.¹⁶⁷ Svou roli hrála také pozice KPÖ a její generální tajemník Fűrnerberg. Ten vyslanci Vaškovi doporučil odložení jednání s rakouskou vládou.¹⁶⁸

Pro Otakara Vaška bylo však stále obtížnější nacházet mezi názory průnik, a i dále si přitom zachovávat černobílou charakteristiku událostí, kterou satelitní diplomacie vyžadovala. Vyvrcholením jeho rozpaků pak byla prosincová návštěva na spolkovém kancléřství u tamního generálního tajemníka Schönera. Ačkoliv cílem vyslance mělo být urychlení schválení a povolení k otevření GK Salzburg, rozhovor přerostl do osobní

¹⁶² AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Návštěva u ministra Figla ze dne 21.7.1955.

¹⁶³ Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft, s. 101.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 118.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 118-119.

¹⁶⁷ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č. 2). Zpráva o návštěvě u s. Iljičeva ze dne 29.7.1955.

¹⁶⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Návštěva s. Fűrnerberga u s. vyslance ze dne 24.11.1955.

roviny. Na ní si oba účastníci velmi dobře porozuměli díky své protinacistické historii. Ve své zprávě do ústředí pak čs. vyslanec uvedl, že měl dosud Schönera za stoupence USA a NSR, než za přítele Čechů (Příloha H).¹⁶⁹

Další agenda

Kromě navazování styků v nových podmínkách se vyslanectví zabývalo i zajišťováním své dlouhodobé role. Tu představovalo stejně jako za minulých komunistických vyslanců sledování vládního zákulisí, udržování vztahů s prorožimní částí menšiny a opačně monitoring činnosti protirežimně smýšlejících krajanů. Největší pozornost si v daném období vysloužila návštěva bývalého pražského primátora Petra Zenkla. Ten rakouskou metropoli navštívil na podzim a cílem jeho cesty mělo být zajištění pokračování vstřícné azylové politiky země. Kromě toho však Vašek viděl v jeho návštěvě také vedlejší význam, a to právě podporu demokratické části čs. menšiny, která podle vyslance začala upadat.¹⁷⁰ Patrně ve snaze o předání informací do ústředí co nejrychleji se však vyslanectví dopustilo omylu, když informovalo o tom, že Zenkla přijala velká část vedoucí politické reprezentace, v čele se spolkovým prezidentem Körnerem. To pak muselo být dementováno v pozdější zprávě, ačkoliv obsah uskutečněných schůzek se naopak podařilo ověřit díky výpovědi jednoho z účastníků.¹⁷¹

Obchodní jednání

Významnou roli však vídeňské zastoupení sehrávalo na podzim v jiné spojitosti. Po několika posunech se obě země dohodly na zahájení jednání. Ty první se měly týkat otázky vzájemného obchodu. Vyslanectví se proto pokoušelo pozici Československa značně vylepšit, k čemuž využilo rozsáhlou tiskovou kampaň. Na jejím obsahu se však kromě obchodního a politického oddělení podílela také čs. obchodní komora.¹⁷² I když byla samotná kampaň úspěšná a ve prospěch ČSR psala většina místních periodik, nakonec skončila rozporuplně. Reakce veřejnosti byla kritická a zúčastněná média slíbila pokračovat v této činnosti až poté, co proběhne prorakouská kampaň i v ČSR. To Vašek silně podporoval a do ústředí zasílal i doporučení o tom, jak by měla akce proběhnout.¹⁷³

¹⁶⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Návštěva u Dr. Schönera ze dne 16.12.1955).

¹⁷⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Návštěva Petra Zenkla ve Vídni dne 10.10.1955.

¹⁷¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 23 ze dne 18.11.1955.

¹⁷² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 24 ze dne 28.11.1955.

¹⁷³ Tamtéž.

Samotné jednání o obchodní dohodě na rok 1956 pak začalo v prosinci, kdy do Vídně přijela delegace z MZO. Ta k jednání s rakouskou stranou přizvala i vyslance Vaška. Navzdory příznivému úvodnímu jednání s ministrem Figlem, na kterém obě země zopakovaly zájem na rozšíření vztahů,¹⁷⁴ však musel závěr schůzky pro Prahu znamenat fiasko. Na konkrétním jednání se sekretářem Kreiským se ukázala nepřipravenost československé strany. Ta nepramenila ani tak z neschopnosti jednajících, ale z chybějícího zadání a mandátu. Rakousko mělo zájem na navýšení odběru čs. uhlí. To mohlo být zapříčiněno vyhlášenou neutralitou, která znamenala zhoršení pozice Vídně ve vztahu k Montánní unii. Československo však tuto příležitost neuchopilo s tím, že uhlí bude možná potřebovat samo pro sebe. Obdobně negativně se MZO postavilo k další iniciativě Kreiského, který chtěl tedy domluvit alespoň dovoz rakouské ropy do ČSR.¹⁷⁵ Po nezdarech se jednání překlátilo do politické roviny. Státní sekretář začal kritizovat československé ostatní dráty a minové pole na hranicích. Vyslanec měl své ústředí o této kritice informovat.¹⁷⁶ To už však Vašek dávno udělal v září, když ho na tuto možnost upozornili představitelé KPÖ. Ve své zprávě Prahu varoval a navrhl, aby byla situace konzultována s Maďarskem, které k odstranění pohraničních bariér přistoupilo.¹⁷⁷ Vzhledem k tomu, že Praha na toto varování nereagovala, byl i Vašek ponechán bez instrukcí. Zdrženlivost ČSR se proto snažil před Kreiským omluvit pouze zatím velmi krátce trvající rakouskou neutralitou, kterou je třeba ještě zhodnotit.¹⁷⁸ Po jednání však ústředí doporučil využít Kreiského náklonnosti.¹⁷⁹ Tím se však začal dostávat do pozice, ve které navenek rakouské postoje odmítal, ovšem interně je naopak chápal a souhlasil s nimi. Takové projevy vůči ústředí však byly netradiční, neboť autoři zpravodajství většinou psali své dokumenty s ohledem na autocenzuru a též na funkci dokumentu na ministerstvu. O zvláštnosti Vaškova zpravodajství v tehdejšímu stavu diplomacie může svědčit už i mimořádná inspekce, která byla do Vídně poslána. O jejím vyslání rozhodla náměstkyně ministra Sekaninová-Čákrťová už 2. ledna. I když oficiálním důvodem pro ni měla být špatná práce s utajovanými informacemi,¹⁸⁰ při studiu archivních dokumentů si nelze nevšimnout časové návaznosti na Vaškovy zprávy. Ve prospěch tohoto předpokladu navíc svědčí i dopis pro ministerstvo vnitra, který připouští širší oblast kontroly, včetně vedení zastupitelského úřadu a různých

¹⁷⁴ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 27 ze dne 23.12.1955.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č. 2). Návštěva s. Fürnberga ze dne 15.9.1955.

¹⁷⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Mimořádná politická zpráva č. 27 ze dne 23.12.1955.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko, karton č.19). Návrh na inspekční cestu na ZÚ Vídeň ze dne 2.1.1956.

iniciativ, kterých se vyslanectví dopustilo.¹⁸¹ Protokol o výsledcích kontroly se navíc v archivu nenachází.

6.2.3 Rok 1956

Jednání mezi ČSR a Rakouskem

Pokud byl rok 1955 rokem, ve kterém došlo k uznání rakouské suverenity, měl být rok 1956 ve znamení rozvoje vzájemných styků. Ten si navenek přály stále obě strany, i když nalezení shody se stávalo méně pravděpodobným. Bránily tomu jak samotné spory mezi Prahou a Vídní, tak i osobní rovina. Po prosincových jednání se rozpadla nadějně nastavená spolupráce mezi Vaškem a sekretářem Kreiským. Zatímco první jmenovaný dostával instrukce z Prahy, podle kterých se měl držet blízko lidově-demokratických vyslanců, Kreiský čelil domácí kritice za podporu ČSR. Tu se mu navíc díky opatrnosti nedařilo přetavit v prezentovaný úspěch. Symbolem tohoto obratu bylo, když se na počátku roku Kreiský postavil za práva sudetských Němců v nadcházejících jednáních s Československem.¹⁸²

To hrálo klíčovou roli v majetkových otázkách, které byly navíc nejvíce sledované. Zatímco Rakousko požadovalo po ČSR co největší kompenzace, Praha vstupovala do jednání s cílem pohledávky Vídně co nejvíce omezit. Využito k tomu mělo být jednak stanovení rozhodného data pro nabytí rakouské národnosti, které mělo z procesu vyloučit vysídlené Němce. Současně Praha odmítala požadavek Vídně na jednání o konkrétních případech odškodnění a preferovala obecné řešení.¹⁸³ Vyslanectví v Rakousku v tomto hrálo pro ČSR pouze podpůrnou roli. Otakar Vašek své ústředí informoval o nových poznatcích, které se mu z jeho zdrojů podařilo sehnat, jako třeba o počtu předložených žádostí.¹⁸⁴ Rozhodující role však náležela speciálním delegacím, na které vyslanectví nemělo vliv. Vlastní jednání začalo v dubnu v Praze, ovšem nepodařilo se na něm nalézt shodu.¹⁸⁵ Neúspěchem skončilo rovněž vídeňské kolo vyjednávání, které proběhlo v září. Za dílčí úspěch však lze označit rozhodnutí čs. strany, která začala s Rakouskem spolupracovat v oblasti sociálního pojištění, a to i bez řádné

¹⁸¹ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko, karton č.19). Návrh na inspekční cestu na ZÚ Vídeň – Dopis ministru vnitra Barákovi ze dne 13.1.1956.

¹⁸² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná politická zpráva č.1 ze dne 10.1.1956.

¹⁸³ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná politická zpráva č.2 ze dne 12.1.1956.

¹⁸⁴ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Řádná politická zpráva za měsíc březen 1956.

¹⁸⁵ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Řádná zpráva za 2. čtvrtletí ze dne 3.8.1956.

smlouvy.¹⁸⁶ Jakkoliv se tak jednalo o provizorní řešení, mohla jej ČSR použít pro demonstraci svého zájmu na zlepšení vztahů a odvést tím pozornost z neúspěšných jednání o majetku.

Vídeňské zastoupení se oproti tomu více angažovalo v jiných jednáních. Nejprve participovalo na jednání o otevření nového hraničního přechodu Horní Dvořiště. To je nakonec úspěšné a vlastního otevření se účastní sám Vašek. Ten se na místě rovněž setkává se svým novým rakouským protějškem v Praze Wilhelm-Heiningerem.¹⁸⁷ Úspěchem končí také jednání o společných regulacích na hraničních vodních tocích. To se Vašek pokoušel široce podporovat, například pořádáním recepcí a koktejlů v prostorách vyslanectví.¹⁸⁸ Za největší úspěch, na kterém se ambasáda podílela, lze ovšem označit uzavření dohody o výměně elektrického proudu. Na jejím podkladě se Vídeň zavázala dodávat elektřinu do ČSR v letním období, kdy má přebytek ze svých vodních elektráren. Praha pak měla toto množství proudu kompenzovat v zimě.¹⁸⁹

Zastřelení Josefa Heinricha

Zásadní událostí, která narušila stabilizační trend ve vzájemných vztazích, byla střelba na čs. hranicích v červenci. Ty překročil nedopatřením během výletu se svou rodinnou vídeňský školník Josef Heinrich. Při zadržení čs. pohraniční stráží byl těžce postřelen a svým zraněním následně podlehl ve znojenské nemocnici. Vzhledem k tomu, že vše proběhlo již v Československu, řešilo záležitost samo MV a MZV. Vyslanec Vašek byl o případu pouze informován. Poté, co se o incidentu dozvěděla též rakouská strana, byl československý vyslanec předvolán ke kancléři Raabovi. Ten jej jménem celé spolkové vlády požádal, aby ČSR podnikla všechny možné kroky, které by mohly zabránit podobnému neštěstí v budoucnosti.¹⁹⁰ Vašek přislíbil předání informace své vládě, ovšem zhoršení vztahů zabránit nedokázal, protože se sám nacházel v komplikované situaci. Pražské ústředí se plně postavilo za pohraničníky a veškerou vinu popíralo. V tomto smyslu zasílalo také telegramy vídeňskému zastoupení. Vyslanec se ovšem s takovým přístupem příliš nedokázal smířit. Po celou dobu jeho mandátu se snažil o rozvíjení vzájemných styků, což bylo tvrdou čs. pozicí ohroženo. Zároveň si navíc uvědomoval spojitost s obdobným incidentem z března. Tehdy pilot Stanislav Novák překročil kvůli

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Řádná zpráva za 2. čtvrtletí ze dne 3.8.1956.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Politická zpráva za rok 1956 ze dne 25.1.1957.

¹⁹⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Řádná politická zpráva za 3. čtvrtletí ze dne 29.10.1956.

technické poruše rakouský vzdušný prostor a na tamním území následně smrtelně havaroval. I přes narušení územní celistvosti však ministr Figl Vaškovi tehdy vyjádřil svou lítost nad tragédií.¹⁹¹ Tento postup plánoval nyní vyslanec aplikovat i na případ s Heinrichem, ovšem pražské ústředí se mu přesvědčit nepodařilo.¹⁹² To svou pozici nechtělo změnit ani poté, co se zpráva o Heinrichově úmrtí donesla do Vídně. Rakouská ministerská rada proto pověřila své vyslanectví v Praze o podání protestní nóty, kterou se spor přesunul na oficiální úroveň. V ní byl jednak zopakován požadavek na opatření, aby se situace neopakovala, ale také návrh na odškodnění pro vdovu po Heinrichovi.¹⁹³ Oba požadavky však Československo zcela odmítlo (Příloha I).¹⁹⁴ To velmi kriticky nesl rakouský vyslanec v Praze Wilhelm-Heininger, který začal být k vývoji vztahů s ČSR značně skeptický. Ve svém zpravodajství konkrétně zmiňuje, že možnost dohody je velmi malá, neboť Praha zatím neprojevila žádnou dobrou vůli a nedrží slovo.¹⁹⁵

Ačkoliv vídeňské zastoupení nedokázalo krizi zabránit, pokusilo se o její zmírnění. Hlavní roli v těchto snahách hrál sám vyslanec. Ten se snažil nejprve zvrátit zamítnutí kompenzace Heinrichové. Poté co nepochodil, se rozhodl, že jí nabídne alespoň částku 10 000 šilinků jako svůj osobní dar. Proti tomu již ústředí mnoho nenamítalo. Po sérii zdržování a za souhlasu premiéra Širokého bylo nakonec vyplacení daru povoleno.¹⁹⁶ I když šlo v porovnání s požadavkem o symbolickou částku, pro Vaška mohlo jít znovu o vyjádření sympatií Rakousku a nesouhlasu s čs. postupem. Ten v následujícím období velmi kritizuje, a to třeba ještě i ve svém prosincovém zpravodajství (Příloha J).¹⁹⁷

Další agenda

Vedle podpory různých jednání a reagování na mimořádné situace se vyslanectví ve Vídni i nadále věnovalo své dlouhodobé činnosti. V roce 1956 se oživil zájem ambasády o kontrolu dění v krajanské komunitě. Vyslanec Vašek navázal na tradici z dob Krnova mandátu a obnovil rozhovory s vedoucími představiteli hlavních spolků, jako byl

¹⁹¹ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Návštěva u Figla ze dne 26.3.1956.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Řádná politická zpráva za 3. čtvrtletí ze dne 29.10.1956.

¹⁹⁴ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko, karton č.4). Josef Heinrich-odmítnutí rakouské nóty.

¹⁹⁵ Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft, s. 152-153.

¹⁹⁶ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko, karton č.4). Josef Heinrich-odmítnutí rakouské nóty – Telegramy BLESK Vašek – Sekaninová-Čakrtová.

¹⁹⁷ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná politická zpráva č.28 ze dne 4.12.1956.

Lumír, Slovan, Sokol či školský spolek Komenský.¹⁹⁸ Oproti počátku 50. let však již nebylo cílem jejich pozvání zjištění politické orientace, ale její upevnění. Ačkoliv pražský režim dokázal získat pod kontrolu všechny klíčové organizace, byl si vědom existence některých vzpurných oddílů. Ty se pak dle Vaškových zpráv pokoušely o zvrácení trendu,¹⁹⁹ čemuž chtěl vyslanec díky svým schůzkám zabránit.

V tom roce se pro vídeňské zastoupení stalo také prioritou otevření generálního konzulátu v Salzburku. O to se Československo snažilo dlouhodobě a iniciativa tohoto kroku spadá ještě do působení Ladislava Koubka. Jeho nástupce Otakar Vašek však při schvalování tohoto záměru rakouskou stranou sehrál klíčovou roli. Vyslanec toto téma otvíral hned na několika schůzkách s rakouskou reprezentací a záležitost i několikrát urgoval. Již během ledna se mu podařilo získat kladné stanovisko tamního spolkového kancléřství. Šéf protokolu Filz se Vaškovi omluvil za zdržení, které bylo způsobeno okupační správou, a oznámil mu, že Rakousko nejen, že nemá vůči československému GK v Salzburku námitek, ale dokonce jej i velmi vítá.²⁰⁰ Ostatně Vídeň nadále nebyla spokojena s vízovou praxí Prahy a tento krok tak mohl být příslibem jejího zlepšení. Pro ČSR však mělo otevření salzburského generálního konzulátu čistě praktický účel, neboť se mělo jednat o náhradu za původní GK v Linci, jenž přestal samovolně fungovat po únorovém puči. Ani po otevření konzulátu a nastoupení generálního konzula Lesa do funkce, se Vašek nepřestal o fungování úřadu zajímat. Ve své komunikaci s Prahou se pokoušel zvýšit salzburský rozpočet, urychlit zřízení obchodního oddělení, vyzval ke koupi budovy a snažil se i zlepšit životní situaci tamních zaměstnanců.²⁰¹

Pozice Vaška ve Vídni

Otakar Vašek svůj mandát využíval v porovnání se svým předchůdcem aktivněji. Byl častým hostem různých společenských událostí a navštěvoval i ty, které nepořádaly země východního tábora. Díky tomu byl v rámci diplomatického sboru oblíbený, čehož využívali i další pracovníci vyslanectví. Tyto recepce přitom využíval nikoliv pouze k navazování osobních kontaktů, ale i k nenásilné propagaci ČSR. Ta se mu podařilo třeba u francouzského velvyslance, se kterým Vašek následně i připravoval společný

¹⁹⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná politická zpráva č.2 ze dne 12.1.1956.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná politická zpráva č.3 ze dne 23.1.1956.

²⁰¹ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Návštěva Salzburku ze dne 16.2.1957.

výlet do Brna a Prahy.²⁰² Obdobně se snažil využívat i přítomnost rakouského vedení na mnohých akcích. Po jarních volbách do Národní rady, ve kterých zvítězila ÖVP s kancléřem Raabem, chtěl využít takové přítomnosti a pozvat i Raaba na návštěvu ČSR, konkrétně Karlových Varů.²⁰³ Díky dobrým osobním vztahům se mu tak dařilo řešit i mnohé problémy, jako třeba březnové zatčení tří rakouských železničářů v Břevlavi. Ti byli Československem obviněni ze špionáže pro třetí moc.²⁰⁴ Vašek se k věci nabídl jako prostředník a přislíbil Raabovi, že se pokusí vyjednat možnost návštěvy vězňů pro pracovníky ZÚ Rakouska v Praze.

Na druhou stranu, ačkoliv byla Vaškova pozice ve Vídni relativně dobrá, byla také velmi omezená a vázaná na pozici celého Československa. To se ukázalo zejména ve spojitosti s podzimními událostmi v Maďarsku, kdy se role Vaška i celého zastoupení musela výrazně změnit. Diplomatický sbor i rakouská reprezentace oceňovali dění v sousední zemi, stejně jako Gomulkův návrat v Polsku. Obdobný vývoj byl očekáván i v Praze. Během recepcce na sovětském velvyslanectví se tak vůči ČSR hned několikrát vymezil ministr zahraničí Figl. Ten zkritizoval, že země není ve skutečnosti svobodná a samostatná, což znemožňuje úspěšnost různých jednání. Uvedené Polsko a Maďarsko srovnával s Jugoslávií a dával je Vaškovi za příklad.²⁰⁵ Ten se za komunistický režim v Praze postavil a obhajoval jej. Jak následně referoval do ústředí, situace byla pro všechny zúčastněné nepříjemná a snažil se ji tlumit sovětský velvyslanec Lapin v roli hostitele.²⁰⁶

6.2.4 Rok 1957

Leden–březen

Počátek roku 1957 tak opět nezastihl vztahy mezi Prahou a Vídní v dobré kondici. To se podepsalo negativně hlavně na obchodním jednání. Ačkoliv již o rok předtím bylo dosažení dohody obtížné, v nadcházejícím roce vypadala shoda nemožně. Rakousko žádalo výrazné zvýšení dodávek uhlí, na což ČSR částečně reagovala, ovšem bez zájmu a upravení nabídky ze strany Vídně. Vedoucí čs. delegace Macháček proto oslovil ve

²⁰² AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Rozhovor s francouzským velvyslancem ze dne 10.4.1956.

²⁰³ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná zpráva č.15 ze dne 23.6.1956.

²⁰⁴ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Návštěva u Raaba ze dne 15.3.1956.

²⁰⁵ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná politická zpráva č.26 ze dne 13.11.1956.

²⁰⁶ Tamtéž.

věci vyslance Vaška a sdělil mu, že hrozí neuzavření dohody.²⁰⁷ Ten se proto do jednání více zapojil a nabídl se, že v případě potřeby zprostředkuje schůzku s tamním ministrem obchodu Bockem.²⁰⁸ Situace se ještě více zkomplikovala po požadavku Vídně na odebrání rakouských automobilů. Dle informací, které měl Vašek k dispozici, přišel tento požadavek z okolí ministra Figla, který je ochoten jednání rozbít. Vyslanec proto urgoval pražské vedení, aby na snížený požadavek přistoupilo, a to v zájmu zachování alespoň nějaké dohody.²⁰⁹ Pro Prahu však byly i snížené dodávky nepřijatelné a obě strany se tak připravovaly na krach jednání. Situaci se podařilo vyřešit až recepcí na půdě čs. vyslanectví, kterou Vašek pořádal 8. února. Na ní s vedoucím delegace navrhli pro ČSR přijatelnější snížení, se kterým nakonec rakouská strana souhlasila, ačkoliv její zástupci situaci nekonzultovali s centrálou a šlo spíše jen o efekt příznivé nálady a servírování alkoholu, o čemž hovoří samotná vyslancova zpráva (Příloha K).²¹⁰

Kromě obchodního jednání se vyslanectví zabývalo i nadále politickými zprávami či děním v menšině a jejich spolicích. Vašek se dále znovu setkal s generálním tajemníkem spolkového kancléřství Schönerem. Toho požádal o podporu čs. kandidatury do mezinárodního úřadu práce v rámci OSN. Ačkoliv se mu od něj podporu přímo získat nepodařilo, očekával, že se k ní Vídeň nakonec stejně vysloví pozitivně.²¹¹

Odvolání Vaška

Počátek roku 1957 byl ovšem nejvíce ovlivněn nečekaným odvoláním vyslance Vaška. Ten se o tomto rozhodnutí pražského ústředí dozvěděl v polovině ledna. Následně o něm byli informováni další zaměstnanci zastoupení i rakouská strana.²¹²

Tento krok byl jeho nadřízenými vysvětlen tím, že Vašek na vedení úřadu nestačí. Zmíněno bylo také, že nemá vztah k politicko-hospodářské agendě,²¹³ což následně přebírá i česká odborná literatura. S ohledem na archivní dokumenty je však toto tvrzení problematické, neboť byl Vašek v těchto věcech naopak velmi iniciativní, o čemž

²⁰⁷ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Mimořádná politická zpráva č.3 ze dne 30.1.1957.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Mimořádná politická zpráva č.5 ze dne 7.2.1957.

²¹⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Mimořádná politická zpráva č.6 ze dne 16.2.1957.

²¹¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Mimořádná politická zpráva č.3 ze dne 30.1.1957.

²¹² AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Zápis z porady 19.ledna 1957.

²¹³ AMZV. Personální spisy 1945-1992 (Otakar Vašek). Dopis 88.948/56.

svědčí i množství vydaných dokumentů. Jejich úbytek v roce 1956 navíc nebyl jeho rozhodnutím. Podnět k méně intenzivní činnosti totiž vydal příslušný teritoriální odbor, který nařídil snížení frekvence zasílaných zpráv.²¹⁴ O ignorování této oblasti navíc nehovoří ani původní rozhodnutí ministra, které zmiňuje pouze větší šetrivost vyslance a problémy s jeho autoritou.²¹⁵ I to je však sporné, neboť Vašek v porovnání se svým předchůdcem vnitřní problémy vyslanectví řešil. Kromě odvolání do Prahy v takových případech požadoval rovněž další disciplinární a stranické problémy provinilců.²¹⁶ Rakouská literatura oproti tomu nevyklučuje souvislost mezi jeho odvoláním a kritikou případu Heinrich z prosince.²¹⁷ Vzhledem k tomu, že Vaškovo odvolání navrhl ministr David už v září se však nabízí, že motivem mohla být už i původní reakce na tuto událost, a tedy i Vaškovo nadřazování rozvoje vzájemných styků před úplnou loajalitou k pražskému vedení. To by i vysvětlovalo, proč byl Vašek z MZV nedlouho po svém návratu odstraněn, zatímco rakouská strana se o jeho osud ještě několikrát zajímala.

6.2.5 Shrnutí

Ohlédnutí za érou Otakara Vaška se může z dnešního pohledu zdát jako obdobní promarněných příležitostí. To však nebylo vinou samotného vyslance, ale naopak ústředí. Vašek byl na tehdejší poměry velmi iniciativní, své zprávy doplňoval o názory a doporučení, kterými chtěl rozvoj vzájemných vztahů podpořit. Ty se však často neshodovaly s představou pražského vedení, které sice vztahy s Vídní rozvíjet chtělo, ovšem nikoliv takovým tempem.

Ačkoliv byl tak Vašek z dnešního hlediska mnohem blíže dnešnímu chápání funkce vedoucího zastupitelského úřadu, pro tehdejší režim a zvyky na ministerstvu to byl nežádoucí jev. Je nutné upozornit, že Vašek se nikdy vůči režimu nevymezil, ovšem i jeho vůči Rakousku přátelštější pojetí funkce bylo důvodem, proč se stal pro Prahu nežádoucím a byl z diplomatických služeb odstraněn.

²¹⁴ AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Zápis z pracovní rady ze dne 19.1.1956.

²¹⁵ AMZV. Personální spisy 1945-1992 (Otakar Vašek). Návrh politickému byru ÚV KSČ ze dne 17.9.1956.

²¹⁶ AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko, karton č.5). Příklad s. Václava Dvorského ze dne 3.12.1956.

²¹⁷ Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft, s. 153.

6.3 Éra vyslance Richarda Ježka

6.3.1 Úvodní kontext

Nástup Richarda Ježka na jaře 1957 představoval návrat profesionální diplomacie do čela vídeňského zastoupení. Zatímco pro Koubka i Vaška bylo působení v Rakousku první zkušeností se zahraniční službou, jejich nástupce v ní působil již od roku 1948 a za sebou již tak měl pobyt v Polsku či v Argentině.²¹⁸ Lze však předpokládat, že nešlo o úmysl ústředí. Původním kandidátem do Vídně měl být totiž Richard Urx, který tehdy působil jako náměstek ministra dopravy a zkušenosti s diplomacií neměl.²¹⁹ I přes to, že se Ježek ocitl ve Vídni pouze shodou okolností, se ve své funkci mimořádně osvědčil. Odvolán z ní byl totiž až v roce 1962, přičemž důvodem k tomuto kroku byla pouze již dlouhá doba působení.²²⁰ Tím se tak Richard Ježek stal i prvním čs. vyslancem ve Vídni od komunistického puče, který v diplomatické kariéře pokračoval i po svém pobytu v Rakousku.

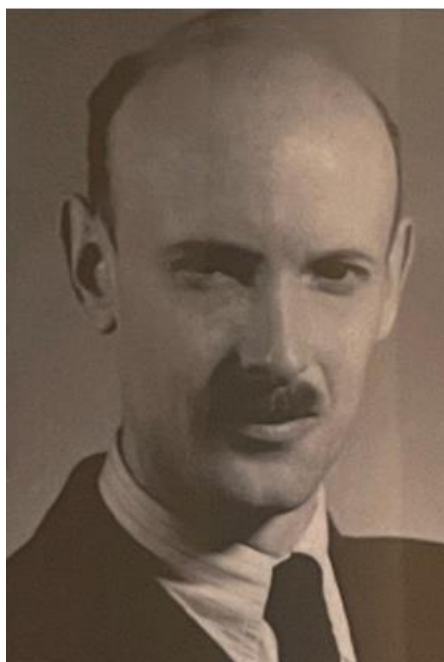
²¹⁸ Ministerstvo zahraničních věcí. JEŽEK Richard. Cit. 24.4.2023. Dostupné online:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/jezek_richard.html

²¹⁹ Ministerstvo zahraničních věcí. URX Richard. Cit. 24.4.2023. Dostupné online:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/urx_richard.html

²²⁰ AMZV. Personální spisy 1945-1992 (Richard Ježek). Návrh na odvolání s. Ježka z Vídně ze dne 1.3.1962.

Obr. 3

Portrét vyslance Richarda Ježka

Zdroj: ZÚ Vídeň

6.3.2 Rok 1957

Jmenování Ježka

Jarní výměna vyslanců probíhala i přes nečekané Vaškovo odvolání bez problémů. Styky mezi ČSR a Rakouskem však ideální nebyly. Během března se už k existujícím problémům přidala nově aféra pracovníka ZÚ Jiřího Stejskala. Tomu byl udělen status nežádoucí osoby poté, co se od rakouského strážníka pokoušel zjišťovat informace o uprchlickém táboře. Vyslanectví s krokem nesouhlasilo a vše označilo za provokaci.²²¹ Během samotného Ježkova nástupu se však tomuto tématu pokoušely všechny strany vyhnout. Jak Ježek ve své zprávě uvádí, z pokynu ústředí informoval Figla během jejich rozhovoru o omilostnění hraběte Schwarzenberga prezidentem Zápotockým,²²² čímž se ČSR mohla pokoušet vzájemné styky zlepšit. Je však potřeba říct, že toto zlepšení mělo sloužit jen jako uklidnění vzniklé krize, nikoliv první krok pro skutečné zlepšení.

²²¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Politická zpráva za I. čtvrtletí 1957 ze dne 3.5.1957.

²²² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Předání mých pověřovacích listin ze dne 13.4.1957.

O to se pokoušela rakouská strana, která opět oživila myšlenku povýšení vzájemných diplomatických vztahů na velvyslaneckou úroveň. Takový krok si však Československo prozatím nepřálo, jak píše Ježek.²²³ Ačkoliv se i jemu podařilo navázat dobré osobní vztahy jak k rakouské reprezentaci, dle které má u nich dveře vždy otevřené, tak k západním diplomatům, cítil silnou loajalitu k východním protějškům.²²⁴ Ti ho přitom v čele se sovětským velvyslancem Lapinem varovali hlavně před ministrem Figlem, který je známý svými osobními sympatiemi, ovšem bez možnosti jakéhokoliv ovlivnění ve vládě.²²⁵

Velmi dobrý vztah se mu podařilo navázat také s ministrem vnitra Helmerem. Ten s ním vedl neobvykle otevřený rozhovor, ve kterém se vyslovil pro spolupráci s ČSR a ocenil pozvolné normalizování styků. Zároveň však Ježka varoval, aby se Praha vyhnula opakování problémů s pohraničníky jako v případě zastřelení Heinricha, nebo kupčení s informacemi jako dělal vyhoštěný pracovník Stejskal.²²⁶ Na Helmera udělal Ježek dobrý dojem. Během schůzky se rozhodl odvolat jím nařízený zákaz udělení víz pro Třebíčské divadlo. To ministr prezentoval jako projev jeho dobré vůle, protože v Ježkovi viděl velmi milého vyslance. Ten mu v tom však nedůvěřoval a za krokem hledal vnitrostranické důvody. Vyslanectví totiž využilo tlaku v menšině po původním zákazu vystoupení tohoto divadla a pohrozilo prezidentskému kandidátu za SPÖ Adolfu Schärfovi, že krajané budou volby bojkotovat. Vzhledem k tomu, že čs. komunita patřila do voličského jádra této strany, viděl tak Ježek v Helmerově obratu spíše právě Schärfův zásah.²²⁷

Činnost vyslanectví

Za Ježkova působení došlo k výrazné proměně činnosti vyslanectví. To omezilo svůj zájem na bilaterálních vztazích a vrátilo se k pouhému monitoringu. Ačkoliv i nadále bylo jeho hlavní součástí sledování vlády, zákulisí politických stran a voleb, mimořádně velký zájem byl zaměřen na rakouskou církev. Ambasáda tak monitorovala pravidelná setkání biskupů, prohlášení hlavních církevních hodnostářů či jednotlivé kroky, které podnikali. Ačkoliv se rolí církve v Rakousku zabýval na přelomu 50. let už vyslanec Krno, Ježkovo zpravodajství bylo mnohem více pravidelné a komplexně pojaté. Nešlo

²²³ Tamtéž.

²²⁴ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Přehled uváděcích návštěv vyslance s. Ježka a jeho manželky ze dne 3.6.1957.

²²⁵ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Předání mých pověřovacích listin ze dne 13.4.1957.

²²⁶ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Uvítací návštěva u ministra vnitra Helmera ze dne 2.5.19

²²⁷ Tamtéž.

totiž už pouze o sledování církevních akcí v souvislosti s ČSR, ale již i jakýchkoliv dění bez vazby na Československo, jako například budoucnost církevního školství v zemi.²²⁸

Rovněž sledované politické události se přestaly tolik týkat bilaterálních styků. Místo nich Ježek posílal do Prahy sérii politických zpráv, které popisovaly vztahy Vídně s jinými aktéry, jako třeba Jugoslávie, Polsko, Maďarsko či SSSR. V nich se zabýval třeba mediálním obrazem daného státu v Rakousku či obchodní a majetkovou agendou. V případě, že měl Ježek informace o chystané výměně diplomatického personálu, tyto změny hlásil do Prahy. To se tak stalo právě v případě sovětsko-rakouských vztahů, kdy se měl do Moskvy odebrat generální tajemník spolkového kancléřství Schöner, který byl zároveň jediným rakouským představitelem, se kterým Ježek nedokázal navázat dobrý osobní vztah.²²⁹

Vztahy Rakouska s ČSR

Co se týká vztahů mezi Prahou a Vídní, je patrné, že na ně Ježek pohlížel jinak než jeho předchůdci. Zatímco Koubek s Vaškem věnovali ve svém zpravodajství významný prostor bilaterálním záležitostem, Ježek je vnímal širěji, a to jako součást vztahů Rakouska s celým východním táborem. To ostatně zapadalo do nové politiky Vídně, která chtěla rozvíjet své vazby i s východními sousedními zeměmi a příliš nerozlišovala mezi státy. Zároveň začínalo Rakousko svou politiku mostu mezi Východem a Západem, když chtělo zprostředkovat jednání mezi NSR a východním táborem.²³⁰ K tomu se kancléř Julius Raab pokusil využít hlavně červnovou návštěvu německého kancléře Konráda Adenaura ve Vídni. Na slavnostní recepci, kterou spolkové kancléřství pořádalo, byli pozváni také východní vyslanci, včetně Ježka, a to i přes to, že s NSR jejich země neměly diplomatické vztahy a jejich přítomnost nebyla s bonnskou vládou předjednána. Účel se Rakousku příliš naplnit nepodařilo, neboť Ježkových zpráv nebylo toto překvapení žádnou stranou pozitivně přijato a rakouští představitelé včetně Raaba obcházeli mezi Adenauerem a tzv. stolem za železnou oponou.²³¹

O zlepšení styků s Prahou se zasazovala hlavně SPÖ a její spolkový prezident Schärff. Ten se to pokoušel demonstrovat již nedlouho po svém zvolení, kdy se zúčastnil čs. recepce k státními svátkům dne 9. května a zůstal na ní více než dvě hodiny. Dále je

²²⁸ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Rakousko – církevní zpráva za měsíc duben 1957.

²²⁹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Vztahy rakousko-sovětské ze dne 20.8.1957.

²³⁰ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Řádná politická zpráva za II. čtvrtletí 1957 ze dne 11.7.1957.

²³¹ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Návštěva kancléře Adenauera v Rakousku ze dne 20.6.1957.

tento záměr patrný také ze zařazení Československa hned na jeho druhou seznamovací večeři s diplomatickým personálem a tamní zasedací pořádek, dle kterého Ježkovi připadlo jedno z nejčestnějších míst.²³² Oproti tomu nespokojenost přetrvávala s vízovou praxí. Tohoto problému se jako již tradičně nejvíce chytil ministr vnitra Helmer, který se s Ježkem setkal na říjnové recepci vídeňského starosty Jonase. Kromě toho Ježkovi sdělil, že by sám kvůli zdravotním problémům rád navštívil Mariánské Lázně. Vyslanec mu pobyt doporučil s tím, že v ČSR je vždy vítán. To však měl ministr odmítnout s ohledem na svou funkci a štiplavě měl dodat, že Čechy stejně nemají v lásce.²³³ Stejně tak se vídeňské zastoupení pokoušelo pozvat do Československa celou řadu politických představitelů, a to ať už na úrovni spolkových ministrů či zemských hejtmanů. Obecně se z československého pohledu dostaly styky s Rakouskem do slepé uličky. ČSR se považovala za aktivnějšího aktéra, a naopak Vídní vytýkala odmítání různých iniciativ, jako byla třeba pozvání rakouských ministrů, hejtmanů a novinářů do Československa.²³⁴ I tak se však ústředí s vyslanectvím pokoušelo s iniciativami přicházet. Je však zajímavé, že Ježek tyto snahy nevidí primárně jako opravdový zájem ČSR na posílení vazby k Rakousku, ale jako přípravu na zhoršení vztahů, kdy bude moci nejvyšší pražské vedení využít tyto pokusy a prezentovat Rakousku ve špatném světle (Příloha L).²³⁵

Úmrtí Antonína Zápotockého

Činnost vyslanectví velmi ovlivnilo listopadové úmrtí československého prezidenta Antonína Zápotockého. Zvláštní pozornost byla věnována hlavně přípravě smuteční úpravě rezidence vyslance, kde měly probíhat kondolence. Těch se osobně zúčastnili všichni východní vyslanci s celým svým diplomatickým personálem. Ježek byl po celou dobu v rezidenci přítomný a referoval proto i o návštěvě některých západních velvyslanců či jejich spolupracovníků. Nejvíce překvapen byl z účastní papežského nuncia, který měl však s Ježkem velmi dobrý osobní vztah, jakožto s prvním čs. vyslancem od Krnovy éry. Hlavní představitelé rakouské reprezentace se však tryzny osobně nezúčastnili. Prezident Schärff zaslal svou soustrast písemně. Další aktéři, kteří měli k ČSR

²³² AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Večeře u spolkového presidenta Schärffa ze dne 29.6.1957.

²³³ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Rozhovory s vedoucími politickými a hospodářskými činiteli Rakouska ze dne 18.10.1957.

²³⁴ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Výroční politická zpráva o Rakousku za rok 1957 ze dne 28.1.1958.

²³⁵ Tamtéž.

náklonost však ani nebyli ve Vídni jako v případě ministra zahraničí Figla. Státní tajemník Kreiský se zase účastnil zasedání Valného shromáždění OSN²³⁶, a proto tato událost nenabídla vídeňskému zastoupení mnoho příležitostí pro rozvoj vzájemných styků.

I tak ovšem úmrtí prezidenta Zápotockého znamenalo pro československo-rakouské styky nový impuls. Jeho pohřbu se dne 18. listopadu osobně a oficiálně zúčastnil státní sekretář ministerstva vnitra Grubhofer. Tím se jednalo o první návštěvu člena rakouské vlády v Československu od komunistického puče.²³⁷ Tento krok je však nutné vnímat šířeji. Jen několik dní před smrtí Zápotockého totiž ČSR zahájila kampaň proti Rakousku, v rámci které kritizovala nedodržování tamní neutrality. Zajímavé je na tom to, že právě Grubhofer byl v tisku prezentován jako zastánce podobného pohledu (Příloha M).²³⁸ Lze se tedy domnívat, že rozhodnutí rakouského kabinetu pověřit sekretáře Grubhofera návštěvou Prahy nebylo náhodné. Možná si dokonce vídeňská vláda uvědomila nebezpečnost odmítání československých snah o osobní kontakt, a tak se raději rozhodla se Praze přizpůsobit. Československý premiér Široký tak dostal, po čem komunistické vedení již delší dobu toužilo, tedy přímý kontakt k rakouským představitelům, díky kterému mohl zprostředkovat své vize o spolupráci a řešení problémů.²³⁹ Zároveň mu osobní setkání s Grubhoferem vytvořilo předmostí pro navázání styků s jeho vlastním protějškem, kancléřem Raabem, což se mu podařilo v dalším roce.²⁴⁰

Shrnutí

Příchod a počátek působení Richarda Ježka lze hodnotit jako poměrně klidné období. Lví podíl na tom však měla už samotná povaha vzájemných styků, neboť již došlo k vytyčení jejich základních kontur a dynamickým prvkem zůstávala už pouze majetková jednání, zatímco mnohé jiné dohody již byly ujednány. Samotný vyslanec byl velmi loajální vůči svému ústředí, a na rozdíl od svého předchůdce postupoval přesně dle instrukcí a směrnic. Dobré vztahy se mu však podařilo zachovat i s rakouskou stranou, a to ačkoliv Ježek neměl k zemi svého působení takové sympatie a porozumění jako Vašek. Hlavní roli v tom sehrála zřejmě jeho oficiální nestrannost, v níž Rakušané vkládali své naděje na budoucí spolupráci. Tato kombinace pak Ježkovi umožnila dlouhé setrvávání ve funkci, a i následné pokračování v diplomatické službě.

²³⁶ AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Uctění památky presidenta republiky soudruha Antonína Zápotockého na ZÚ RČS ve Vídni ze dne 22.11.1957.

²³⁷ Ullmann, s. 154.

²³⁸ Rudé právo: ústřední orgán KSČ ze dne 11.11.1957.

²³⁹ Ullmann, s. 154.

²⁴⁰ Kotyk, s. 541-544.

7 Závěr

Vztahy mezi Československem a Rakouskem prošly mezi lety 1953 a 1957 poměrně zajímavou proměnou. Zatímco na počátku sledovaného období se vzájemné styky nesly ve znamení celé řady problémů, na jeho konci byly již oba státy schopné alespoň omezeně spolupracovat. Ačkoliv se na tomto stavu projevilo hned několik faktorů, lze je obecně rozdělit do tří kategorií, a to na vnější, vnitřní a vzájemné podněty. I když se to může zdát z dnešního pohledu paradoxní, v daném období převažovaly vlivy, které měly původ mimo samotné bilaterální rozhraní. I přesto, že ČSR s Rakouskem měla některé vzájemné iniciativy, jejich dopad byl omezený a jednalo se tak pouze o několik smluv a dohod. Ty sice představovaly kroky, díky kterým se podařilo alespoň určité navázání spolupráce v rámci obchodu či energetiky, ovšem bez většího přesahu mimo vyjednané smluvní mantinely. Velký vliv měly oproti tomu naopak nejen faktory vnitrostátního původu, ale i podněty z širšího mezinárodního prostředí. Během studené války byly ostatně vnější vlivy nevyhnutelné, a to už jen z pouhé blokové struktury, na jejímž rozhraní se Rakousko nacházelo. Díky tomu byly vzájemné styky vystaveny působení vlivů zvenčí, a to ať už šlo o vývoj v blízkých státech, jako třeba v rámci maďarské krize v roce 1956, tak stálým zájmům a působením samotných velmocí. Takové události sice mohly zasahovat i do obsahové agendy vzájemných vztahů, ale jejich hlavní význam spočíval většinou už v samotném ovlivňování jejich formátu. Podpis státní smlouvy a obnovení rakouské suverenity znamenal ostatně ve zkoumaném období klíčový zlom, který výrazně proměnil povahu všech dalších interakcí. Nejvíce však agendu a povahu styků mezi Prahou a Vídní ovlivňovaly původem jednostranné či vnitřní akce. Ty ve většině případů přicházely z československé strany. Tomu byla přizpůsobena struktura celé práce, která se zaměřovala více na pohled Československa. Využity k tomu byly dvě hlavní výzkumné otázky, na které bylo odpovídáno v rámci příslušných obsahových kapitol.

První výzkumná otázka se snažila porozumět celkovému vztahu Československa k Rakousku a tomu, jak se tento vztah proměňoval. Z archivních pramenů je patrné, že se Praha nenacházela v lehké pozici. Sousední Rakousko by se sice díky své blízkosti nabízelo jako možný partner a mezi zeměmi stále ještě přetrvávaly různé vazby, ovšem politická spolupráce byla už před únorovým pučem problematická a po něm ještě více utichla. Vzhledem k blokovému uspořádání se navíc ČSR musela reorientovat na východní země, což možnost sblížení s Vídní dále ztěžovalo. Jakkoliv tak rakouská vláda nebyla pro Prahu příliš reálným partnerem, tamní sovětská okupační správa představovala dostatečně zajímavou alternativu. Její desetiletá přítomnost v zemi vytvořila ideální podmínky pro československé aktivity. Toto dlouhotrvající obcházení tamních autorit vedlo k pocitu nepotřebnosti, který se z československé strany projevoval hlavně zpochybňováním jakékoliv suverenity Rakouska. Její obnovení skrze státní

smlouvu považovala Praha za nežádoucí, ovšem zároveň pravděpodobně neměla díky své podřazenosti vůči SSSR prostředky tento vývoj zvrátit. Obavy z československého vlivu v Moskvě však byly určujícím faktorem pro zahraniční politiku Rakouska. To z pochopitelných důvodů vnímalo státní smlouvu a zajištění její podpory za svou absolutní prioritu. Tato opatrnost až zdrženlivost zůstala pro obě země typická i pro období let 1955-1957. V něm se oba státy pokoušely o pozvolný restart spolupráce, i když s diskutabilními výsledky.

Obecný postoj Československa k Rakousku se samozřejmě promítal do činnosti zastupitelského úřadu ve Vídni, kterým se zabývala druhá výzkumná otázka. Pro její zodpovězení práce představila všechny vyslance, kteří tehdy daný úřad vedli, a snažila se porozumět agendě v každé z jednotlivých éř. Zde je možné upozornit na to, že i když všichni vyslanci měli rozdílné vize o své misi a působnosti úřadu, hlavní úkoly ZÚ Vídeň zůstávaly neměnné a existovala zde velká kontinuita. Prioritou bylo po celé období sledování dění a odkrývání zákulisí tamní vlády, což představovalo samotný základ satelitní diplomacie. Zpochybněna nebyla nikdy ani vedoucí pozice Sovětského svazu a v tomto případě sovětského velvyslanectví, které plnilo koordinační funkci pro všechny země východního tábora. Kromě toho se však agenda vyslanectví měnila, a je tedy na ní možné dobře sledovat změny ve vzájemných vztazích. V letech 1953-1955 představovalo zastoupení hlavně nástroj pro krytí čs. aktivit. To však nezahrnovalo pouze formální rovinu založenou na poskytnutí diplomatického krytí a urovnání situace v případě jejich odhalení. Vídeňské zastoupení tyto akce samo mnohdy iniciovalo, připravovalo a i realizovalo. Výrazným příkladem této činnosti byl únos Bohumila Laušmana ze Salzburku. Pod vedením Otakara Vaška v letech 1955-1957 se však agenda úřadu proměnila. Pouhý monitoring dění z Koubkovy éry byl doplněn o iniciativní přístup. Vyslanectví jednak začalo více plnit svou reprezentační funkci, když se podařilo obnovit přístup k rakouskému politickému vedení. To tak umožnilo jak lepší řešení krizí, tak také zvýšení tamního zájmu o Československo. Rakouští představitelé se po podpisu státní smlouvy pokoušeli o rozšíření vzájemných styků, čemuž se vyslanectví pod Vaškovým vedením pokoušelo napomáhat, a i samo přicházelo s iniciativou. Tyto snahy však narážely na rezervovanost až odpor ústředí, což vedlo k opakovaným zklamáním a postupnému ochlazení vyvolaného zájmu. Tento trend se příliš nezměnil ani s příchodem nového vyslance. Ježek však těžil z toho, že v roce 1957 již počáteční optimismus ohledně spolupráce s ČSR vyprchal a obě strany považovaly ustálené styky za standard. To však možná poněkud paradoxně tento stav odblokovalo. Vídeň pochopila, že snahy o spolupráci mají pro Prahu spíše rétorickou funkci a naučila se s ní také proto takto jednat. Opačně byla zase dosažena úroveň, která byla pro ČSR přijatelná, neboť její vztah s Vídni nijak nevybočoval v porovnání s ostatními zeměmi východního tábora.

Z dnešního pohledu jsou proto československo-rakouské vztahy v letech 1953-1957 poměrně obtížně pochopitelné. Lze ještě rozumět tomu, že s ohledem na blokové uspořádání a studenou válku nemohly být styky mezi zeměmi na příliš vysoké úrovni. Přesto však zkoumané období nabízelo zajímavý potenciál na jejich alespoň částečné zlepšení. Jakkoliv lze hovořit o alespoň stabilizaci styků, působením Otakara Vaška, který se blížil dnešnímu pojetí role vedoucího ZÚ, mohlo být dosaženo přeci jen lepších vztahů. Stačilo by přitom však, kdyby mělo ústředí připravenou strategii postupu a své požadavky. Bez jakékoliv podpory a snahy byl jeho talent nevyužit, a naopak ještě paradoxně vstoupil do historie jako neschopný vyslanec, který musel být předčasně odvolán. Je pravděpodobné, že pravým důvodem tohoto kroku byly obavy o jeho loajalitu. On sám však svou funkci a činnost vyslanectví bral pouze poněkud jinak než jeho kolegové, kteří situaci pouze monitorovali, ovšem dále do ní nevstupovali. Díky tomu tak byly vztahy mezi Československem a Rakouskem proměnlivé, a přes několik příležitostí si musely na výraznější zlepšení ještě počkat.

Jak již bylo řečeno, cílem diplomové práce bylo zmapování vztahů mezi Československem a Rakouskem v letech 1953-1957, tedy během prezidentství Antonína Zápotockého. Toto období bylo zvoleno pro jeho omezené uchopení současnou literaturou. Navíc oproti jiným publikacím, které se zaměřují na tehdejší obecný stav diplomacie, nebo naopak pouze na vybraná témata, jako třeba již zmíněný únos Bohumila Laušmana ze Salzburku, se tato práce odlišovala jinou koncepcí. Záměrem totiž bylo naopak podání komplexní zprávy o těchto stycích, čímž text může doplnit nedostatečné pokrytí v české odborné literatuře. Pokročilejší poznání z rakouských textů může zase obohatit o dosud málo zmapovanou pozici československé strany. Vzhledem k tomu, že problematika těchto styků díky své rozsáhlosti a také zajímavosti překračuje možný rozsah diplomové práce, lze jen věřit, že se text stane základem pro nová zkoumání a inspiruje další autory.

8 Použité zdroje

Primární zdroje

1. AMZV. Fond Politické zprávy 1918-1977 (ZÚ Vídeň).
2. AMZV. Fond Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko).
3. AMZV. Fond Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko).
4. AMZV. Fond Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko).
5. AMZV. Fond Porady kolegia 1953-1989.
6. AMZV. Fond Personální spisy 1945-1992.
7. ABS. Fond Svazková agenda, signatura MNB-1.
8. ABS. Archivní fondy řídicích a organizačních útvarů ministerstva vnitra (MV) a federálního ministerstva vnitra (FMV). Sekretariát MV, signatura A 2/1.

Dobový tisk

9. Rudé právo: ústřední orgán KSČ. Praha, 1949-1995.
10. Volksstimme: Zentralorgan der KPÖ. Vídeň, 1945-1991.
11. Wiener Kurier. Vídeň, 1945-1955.

Sekundární zdroje

12. Beleckij, Viktor Nikolajevič. 1975. Diplomacie socialismu. Praha: Svoboda.
13. Brousek, Karl. 2002. Vídeňští Češi pod nacistickou nadvládou. In: Valeš, Vlasta, ed. 2002. Doma v cizině. Praha: Scriptorium.
14. David, Martin. 2002. Österreichisch-tschechoslovakische Beziehungen 1945 bis 1974 unter besonderer Berücksichtigung aktueller Themen : Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie aus der Studienrichtung Geschichte eingereicht an der Geistes- und Kulturwissenschaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien: Universität Wien.
15. Dejmek, Jindřich. 2002. Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku.

16. Dejmek, Jindřich. 2012. Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918-1992). Praha: Academia.
17. Dejmek, Jindřich. 2013. Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992). Praha: Academia.
18. Dejmek, Jindřich. 2020. Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956-1989). Díl první, Cirkulární telegramy MZV 1956-1967/68. Praha: Historický ústav.
19. Dvořák, Tomáš et al. 2014. Úvod do studia dějepisu 1. díl. Brno: Masarykova univerzita.
20. Frolík, Josef. 1979. Špión vypovídá. Köln: Index.
21. Hallama, Peter. 2009. Zwischen Volskfront und Blockbildung. Innsbruck: Studien-Verlag.
22. Hendl, Jan. 2005. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál.
23. Hlaváček, Ivan, Jaroslav Kašpar, and Rostislav Nový. 1997. Vademecum pomocných věd historických. Vydání třetí, v H & H druhé. Jinočany: H & H.
24. Hloušek, Vít a Zdeněk Sychra. 2004. Úvodem. In: Kořan, Michal. 2004. Rakousko v evropské a středoevropské politice. Edited by Vít Hloušek and Zdeněk Sychra. Studie. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav.
25. Hroch, Miroslav. 1985. Úvod do studia dějepisu. Praha: SPN.
26. Kaplan, Karel. 2021. Nebezpečná bezpečnost: historie působení STB jako mocenského nástroje KSČ : 1948-1956. 2. vydání (1. vydání v nakladatelství Kniha Zlin). Hot history. Praha: Kniha Zlin.
27. Kolektiv autorů. 2014. Úvod do studia dějepisu 2. díl. Brno: Masarykova univerzita.
28. Kotyk, Václav. 1960. Dokumenty československé zahraniční politiky 1945-1960. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
29. Koudelková, Jana. 2013. Češi ve Vídni. Tschechen in Wien. Brno: Jihomoravský kraj.
30. Osička, Jan. 2015. Základy výzkumu a metodologie mezinárodních vztahů. In: Pšeja, Pavel et al. (eds.). Moc a zájmy v mezinárodním systému. Procesy, aktéři a problémy v mezinárodních vztazích. Brno: CDK.
31. Rataj, Jan. 2003. KSČ a Československo I. (1945-1960). Praha: Oeconomica.
32. Rauchensteiner, Manfred. 2010. Zwischen den Blöcken: NATO, Warschauer Pakt und Österreich. Böhlau Verlag Wien-Köln-Weimar.
33. Service, Robert. 2009. Soudruzi: světové dějiny komunismu. Praha: Argo.
34. Schriffl, David a Václav Šmidrkal. 2019. V nepřátelských táborech studené války – Padesátá a šedesátá léta 20. století. In: Šmidrkal, Václav, Konrád, Ota, Schmoller

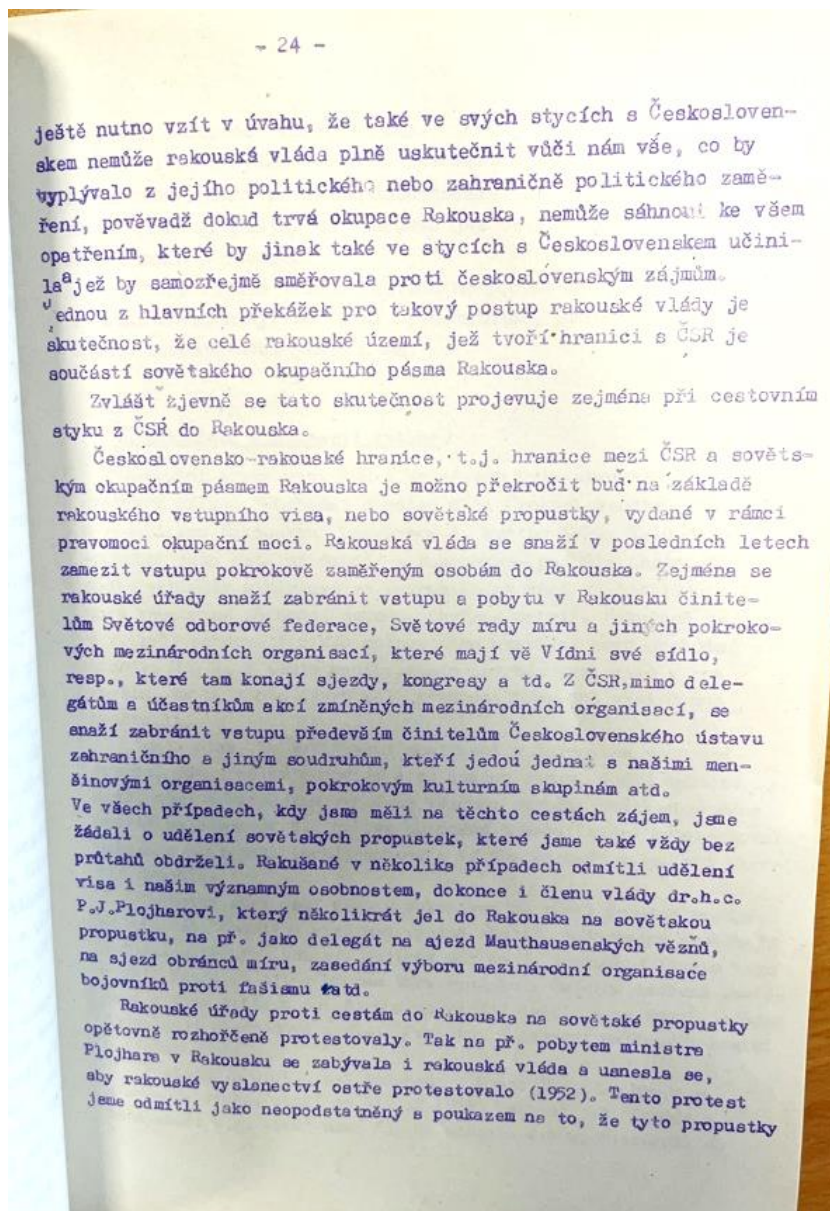
- Hildegard a Niklas Perzi. 2019. Sousedé: česko-rakouské dějiny. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR.
35. Státník, Dalibor. 2003. Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války. In: Soudobé dějiny. 2003. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR.
36. Šedivý, Jaroslav a Květa Kořalková. 1960. Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960. Praha: Státní nakladatelství politické literatury.
37. Šepták, Miroslav. 2017. Od konce války po Státní smlouvu. Nástin československo-rakouských politických vztahů v letech 1945-1955. In: Kunštát, et al. 2017. Krize, válka a nový začátek Československo a Rakousko v období 1933-1948. Brno: Masarykův Ústav a Archiv AV ČR.
38. Šolc, Jiří. 2008. Útěky a návraty Bohumila Laušmana: osud českého politika. Praha: Naše vojsko.
39. Ullmann, Paul. 2001. Die diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Tschechoslowakei von 1945-1968. Disertační práce. Wien: Universität Wien.
40. Ullmann, Paul. 2006. Eine schwierige Nachbarschaft. Wien: LIT Verlag.
41. Veber, Václav. 2002. Dějiny Rakouska. Dějiny států. Praha: Lidové noviny.
42. Veselý, Zdeněk. 2001. Československá zahraniční politika 1945-1989: (dokumenty). Praha: Vysoká škola ekonomická.
43. Zbořil, František. 2010. Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost. Student. Praha: Leges.

Elektronické zdroje

44. Burešová, Jana. 2004. Únos Bohumila Laušmana a československá emigrace. In: Listy. 4/2004. Cit. 20.2.2023. Dostupné online: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=044&clanek=040417>
45. Kořan, Michal a Vít, Dostál. 2017. Visegrádská spolupráce, Polsko, Slovensko a Rakousko v české zahraniční politice. In: Kořan, Michal a kol. 2017. Česká zahraniční politika v roce 2016. Analýza ÚMV. Praha: ÚMV. Cit. 6.2.2023. Dostupné online: https://www.iir.cz/priloha?page=ceska-zahranicni-politika-v-roce-2016-analyza-umv&p=1&type=news_cs
46. Ministerstvo zahraničních věcí. 2005. 1948: Likvidace samostatné zahraniční politiky. Cit. 27.2.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/historie_a_osobnosti_ceske_diplomacie/ministri_a_ministerstvo_v_historii/unor_1948_na_mzv.html

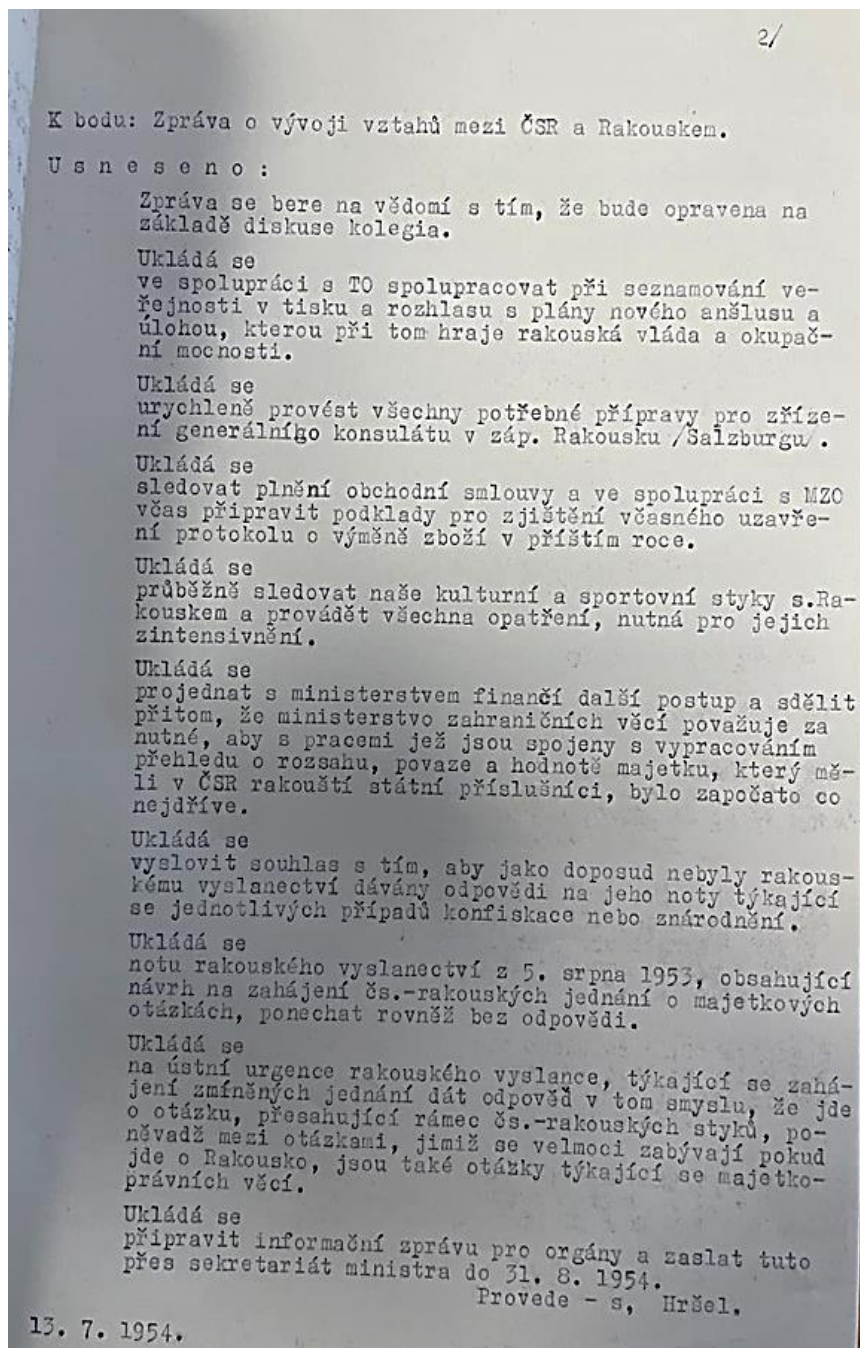
47. Ministerstvo zahraničních věcí. JEŽEK Richard. Cit. 24.4.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/jezek_richard.html
48. Ministerstvo zahraničních věcí. KRNO Dalibor Miloš. Cit. 28.2.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/krno_dalibor_milos.html
49. Ministerstvo zahraničních věcí. KOUBEK Ladislav. Cit. 16.3.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/koubek_ladislav.html
50. Ministerstvo zahraničních věcí. URX Richard. Cit. 24.4.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/urx_richard.html
51. Ministerstvo zahraničních věcí. VAŠEK Otakar. Cit. 3.4.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/vasek_otakar.html
52. Široký, Viliam. 1953. Programové prohlášení vlády. Cit. 28.2.2023. Dostupné online: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/antonin-zapotocky/ppv-1953-1954-siroky1.pdf>
53. Široký, Viliam. 1954. Programové prohlášení vlády. Cit. 28.2.2023. Dostupné online: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1945-1960-csr/viliam-siroky/ppv-1954-1960-siroky.pdf>
54. Velvyslanectví České republiky ve Vídni. Přehled vedoucích československé/české diplomatické mise ve Vídni. Cit. dne 6.2.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/vienna/cz/o_velvyslanectvi/prehled_vedoucich_cs_ceske_diplomaticke/index.html

Příloha A Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Rak. ze dne 21.6.1954

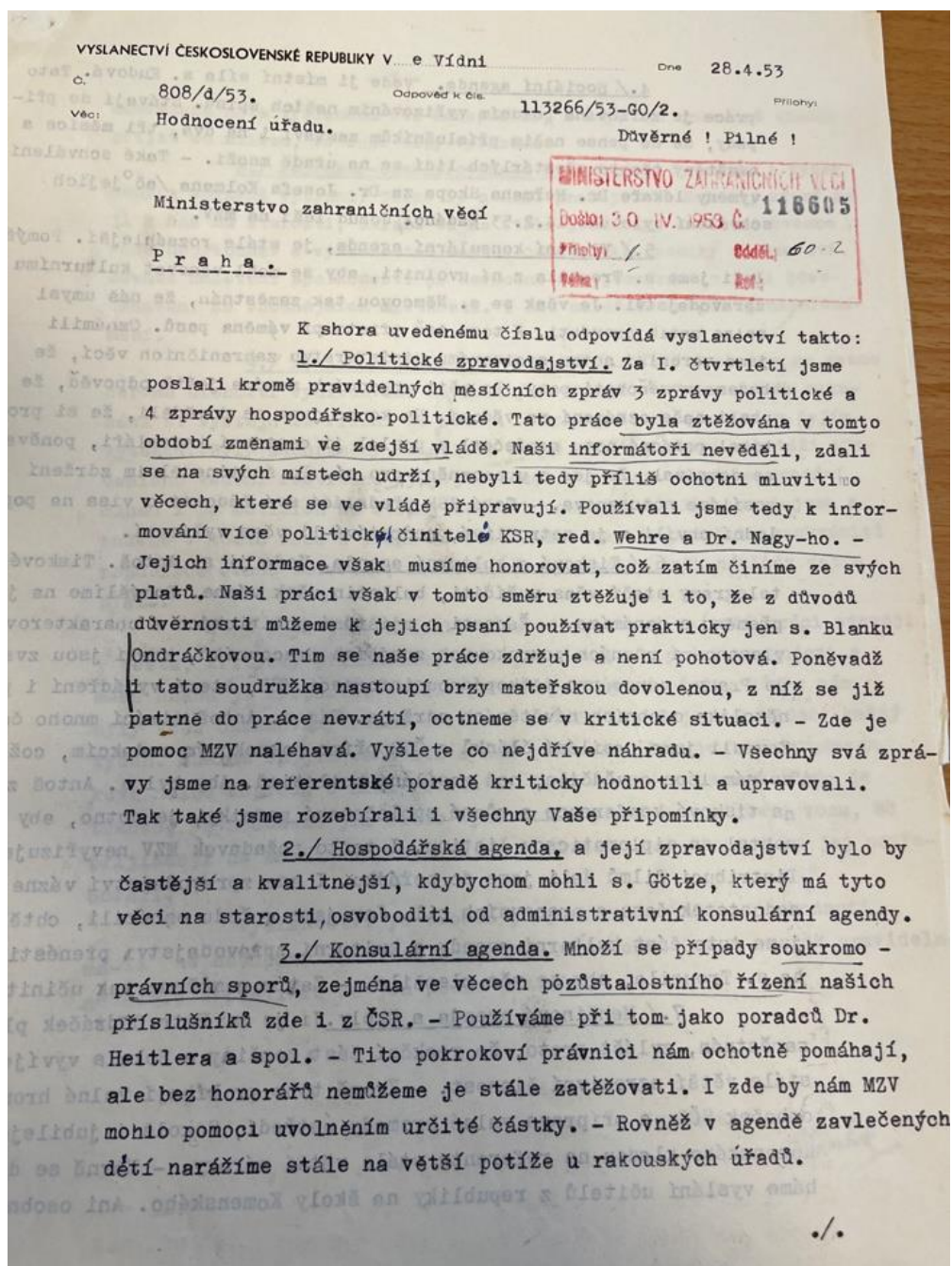
Zdroj: AMZV. Porady kolegia (kniha č. 7). Zpráva o vývoji vztahů mezi ČSR a Rakouskem ze dne 21.6.1954.

Příloha B Usnesení Kolegia ze dne 13.7.1954

Zdroj: AMZV. Porady kolegia (kniha č. 7). Usnesení Kolegia ze dne 13.7.1954.

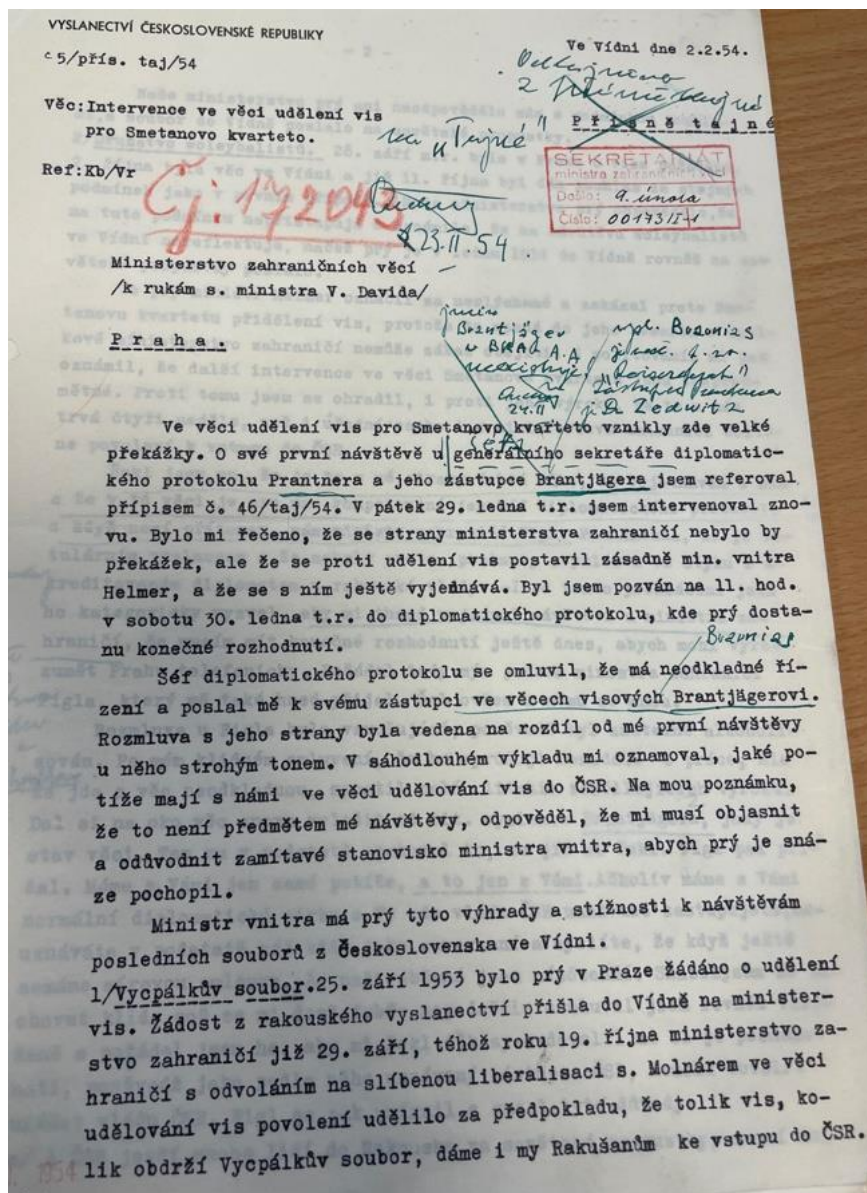
Příloha C Hodnocení úřadu ze dne 28.4.1953

Zdroj: AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). Hodnocení úřadu ze dne 28.4.1953.

Příloha D Intervence ve věci udělení vis pro Smetanovo kvarteto

D.1 Strana 1

Zdroj: AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1945-1954 (Rakousko, karton č.3). Intervence ve věci udělení vis pro Smetanovo kvarteto ze dne 2.2.1954.

D.2 Strana 2

- 2 -

Naše ministerstvo prý ani neodpovědělo zda s podmínkou souhlasí, a soubor do Vídně poslalo na sovětské propustky.

2/Društvo volejbalistů. 28. září m.r. bylo v Praze o visa požádáno, 2. října byla věc ve Vídni a již 11. října byl dán souhlas za stejných podmínek jako v prvním případě. -Naše ministerstvo prý odpovědělo, že na tuto podmínku nepřistupuje a oznámilo, že na návštěvu volejbalistů ve Vídni nereflktuje, načež prý je v lednu 1954 do Vídně rovněž na sovětské propustky poslalo.

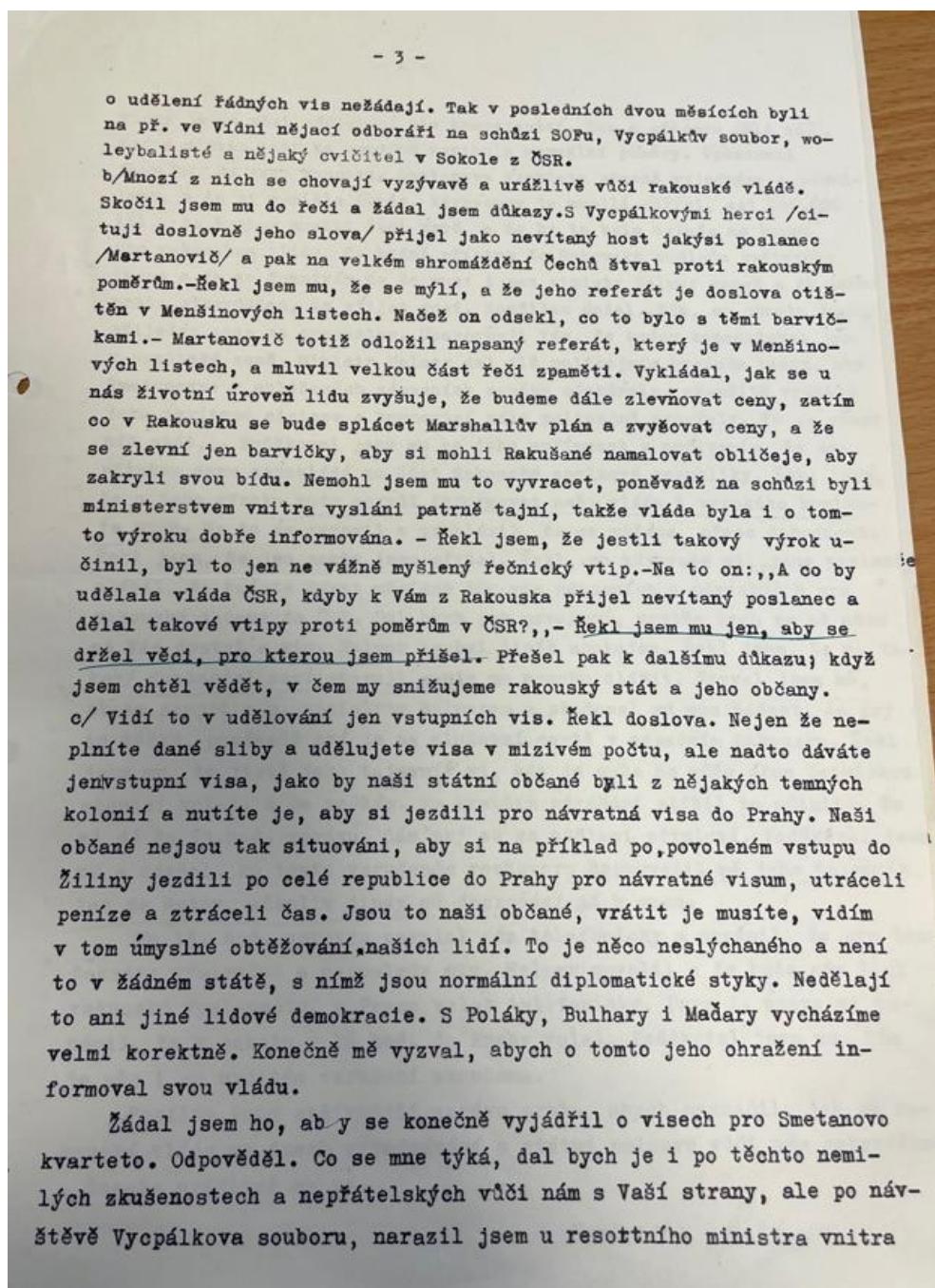
To prý ministr Helmer označil za neslýchané a zakázal proto Smetanovu kvartetu přidělení vis, protože to spadá do jeho resortu a spolkové ministerstvo zahraničí nemůže zákaz obejít. S politováním mi pak oznámil, že další intervence ve věci Smetanova kvarteta jsou bezpředmětné. Proti tomu jsem se ohradil, i proti jeho výroku, že to u nás trvá čtyři neděle, než i úřední osoba i z ministerstva zahraničí dostane povolení k vstupu do ČSR.

Rekl jsem mu, že je to s mé strany dobrá vůle, že vyjednávám s ním a že v té věci je pro mne kompetentní jen šéf diplomatického protokolu a když není přítomen, sám ministr zahraničí Figl. Poznamenal, že je titulárním vyslancem a že nebyly proto pominuty zvyklosti ve styku s akreditovaným diplomatem u rakouské vlády. -I po tomto prohlášení jsem ho kategoricky vyzval, aby mi ihned vyjednal návštěvu u ministra zahraničí, že musím mít konečné rozhodnutí ještě dnes, abych mohl vyrozumět Prahu telefonicky. Požádal tedy mým jménem ministra zahraničí Figla, který mě také hned přijal. Šel ovšem k němu se mnou.

Rozmluva u Figla byla vzrušující, poněvadž byl zřejmě alkoholizován. Po mém klidném omluvení, že ho vyrušuji nenadále z práce, ale že jde o věc neodkladnou, spustil celé litahie rozčilujících výroků. Dal si na oko věc znovu vyložit od tit. vyslance Brantjägera, jaký je stav věci. Ten mu v podstatě opakoval to, co již mi řekl. Figl pak přidal. Máme s Vámi jen samé potíže, a to jen s Vámi. Ačkoliv máme s Vámi normální diplomatické styky a Vy zde vládu ČSR uznávaně zastupujete, neuznáváte v podstatě náš stát jako suverenní a myslíte, že když ještě nemáme mírovou smlouvu, že naši občané jsou méněcenní. Snažil jsem se zachovat klid, což se mi dost dobře nepodařilo a mluvil jsem rovněž vzrušeně a požádal jsem ho, aby mi řekl důkazy a dovolil mi si je poznamenati, poněvadž jako podle něho uznávaný zástupce ČSR, nemohu dovolit urážet vládu ČSR. Figl se pak umírnil a snesl tyto důvody:

a/ Z ČSR jezdí mnoho lidí do Rakouska na sovětské propustky, mnozí ani

D.3 Strana 3

D.4 Strana 4

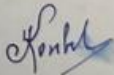
- 4 -

který je ve věci udělování vis kompetentní. Ten z případu dělá zásadní otázku, aby se konečně vyvinuly normální poměry. Upozornil jsem ho, že jsou koncerty Smetanova kvarteta přesně vyjednány a schváleny, a že by vznikla škoda, kdybychom je musili odříci, asi 150.000 šil., že bychom musili říci proč, a že by to byla ostuda na konec pro rakouskou vládu, že brání přístup do Rakouska umělcům světového jména a že se domnívám, že to musí i pan ministr Helmer uznat a že jsem proto přesvědčen, že přijet musí. Rozčilen dodal., Vím, co chcete říci, přijedou zase na propustky. Upozorňuji Vás, že budou koncertovat jen v sovětské zóně. Ministr Helmer dal již policejním orgánům pokyn, aby Smetanovce v ohlášených západních zónách očekávaly, okamžitě vrátily jako nevídané cizince a koncertní sály policejně uzavřely. To je přece náš stát,,. Poděkoval jsem mu za jeho upřímnost s podivením, že sovětskou zónu nepokládá za část Rakouské spolkové republiky. Řekl jsem, že o jeho výroku budu rovněž informovat naši vládu i vysokého komisaře SSSR. Na to se zarazil a prohlásil, že se můžeme přece dohodnout. Řekl jsem, že jen proto jsem přišel. Řekl, co kdybyste mi,,pane vyslanče slíbil, že budete dávat měsíčně 500 vis vstupních a návratných pro rakouské občany do ČSR. Dal bych pak povolení, protože bych za ně něco od Vás dostal a min. Helmer by byl jistě spokojen. Řekl jsem, že na takový Kuhhandel nepřistupuji a nic mu nemohu slíbit. Vyzval jsem ho, aby se spojil s p. ministrem Helmerem a přednesl mu mou žádost. Je prý to těžké, poněvadž prý je na služební cestě v západním Rakousku. Řekl jsem mu, že jistě jeho tajemník ví, kde je a že ho může přes četnickou stanici volati a že počkám. Po kratším zdráhání slíbil to učiniti, že mi dá do 13.hod. zprávu. Sám prý se za udělení přimluví. Poděkoval jsem mu a odešel. Po tomto vzrušeném rozhovoru doprovodil mě jeho tajemník jen do šatny, ačkoliv jindy mě doprovází až k autu.

Po 13. hod. opravdu zavolal sám telefonicky a oznámil, že pro tentokrát výmínečně a naposledy min. Helmer povolil a že bude sám Figl rakouské vyslanectví v Praze volat telefonicky. Dnes 1. února mi oznámil, že v sobotu v 16 hod. do Prahy volal. Poděkoval jsem mu. Tím je věc i po určitém vzrušení skončena.

Posílám tuto obšírnější zprávu proto, abych naznačil, jak se rakouská vláda ve dnech vyjednávání o státní smlouvu vůči nám sebevědomě a docela urážlivě chová.

Vyslanec:

Příloha E Wiener Kurier ze dne 25.3.1954

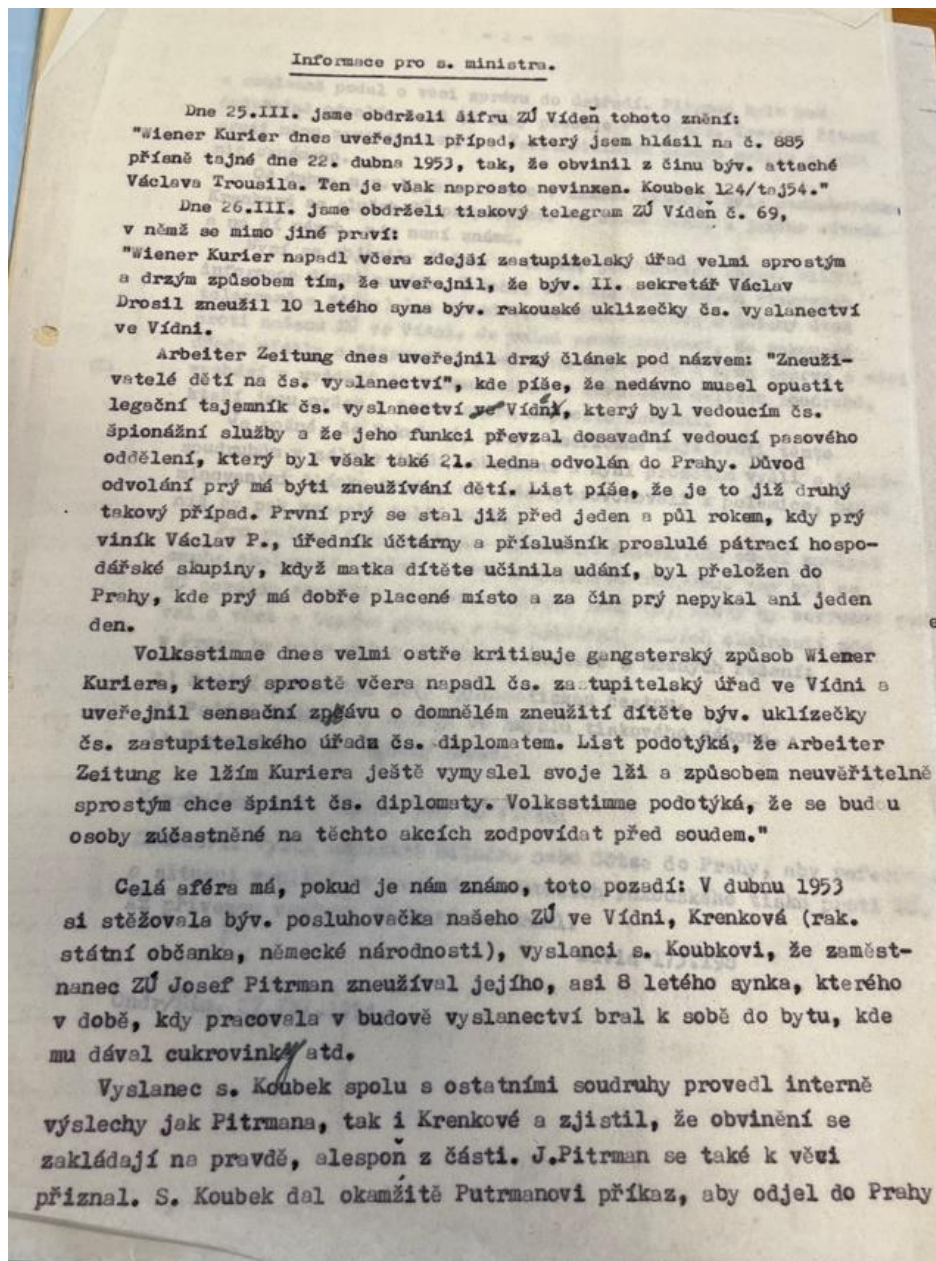
Zdroj: Wiener Kurier ze dne 25.3.1954.

Příloha F Volksstimme ze dne 26.3.1954

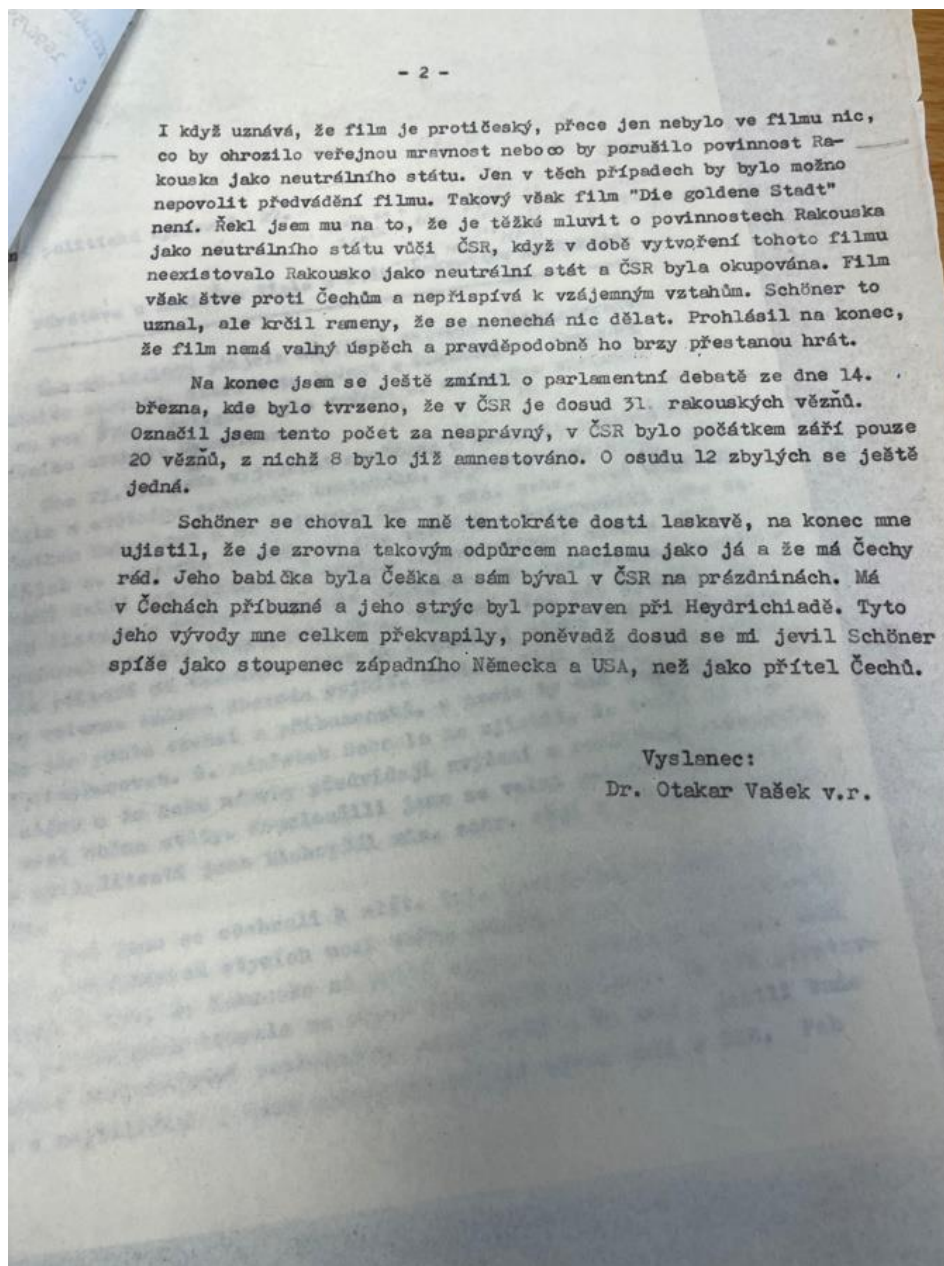
Zdroj: Volksstimme: Zentralorgan der KPÖ ze dne 26.3.1954.

Příloha G Informace pro s. ministra

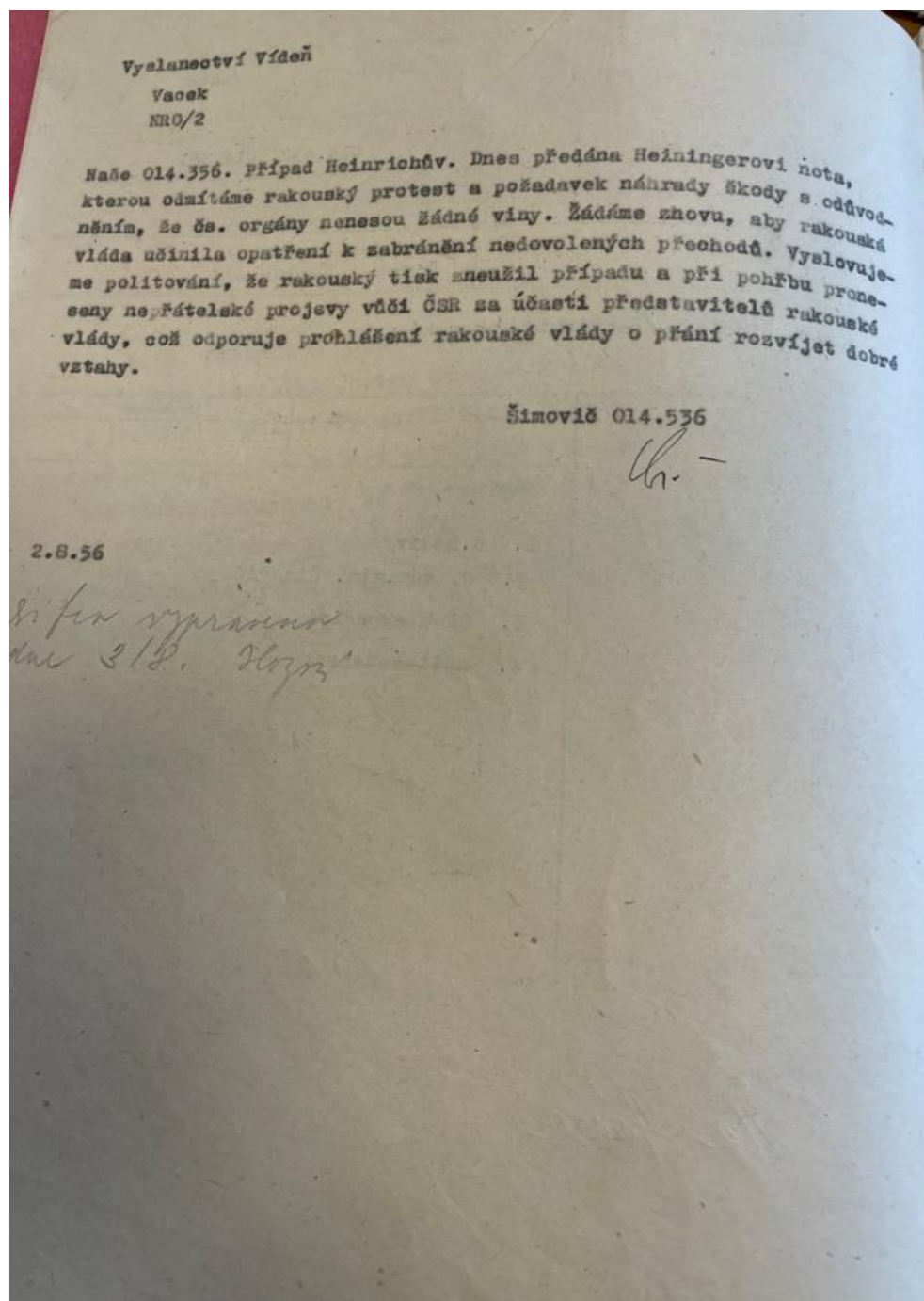
Zdroj: AMZV. Teritoriální odbory – obyčejné 1945-1959 (Rakousko, karton č.2). In-
 formace pro s. ministra ze dne 27.3.1954.

Příloha H Návštěva u Dr. Schönera

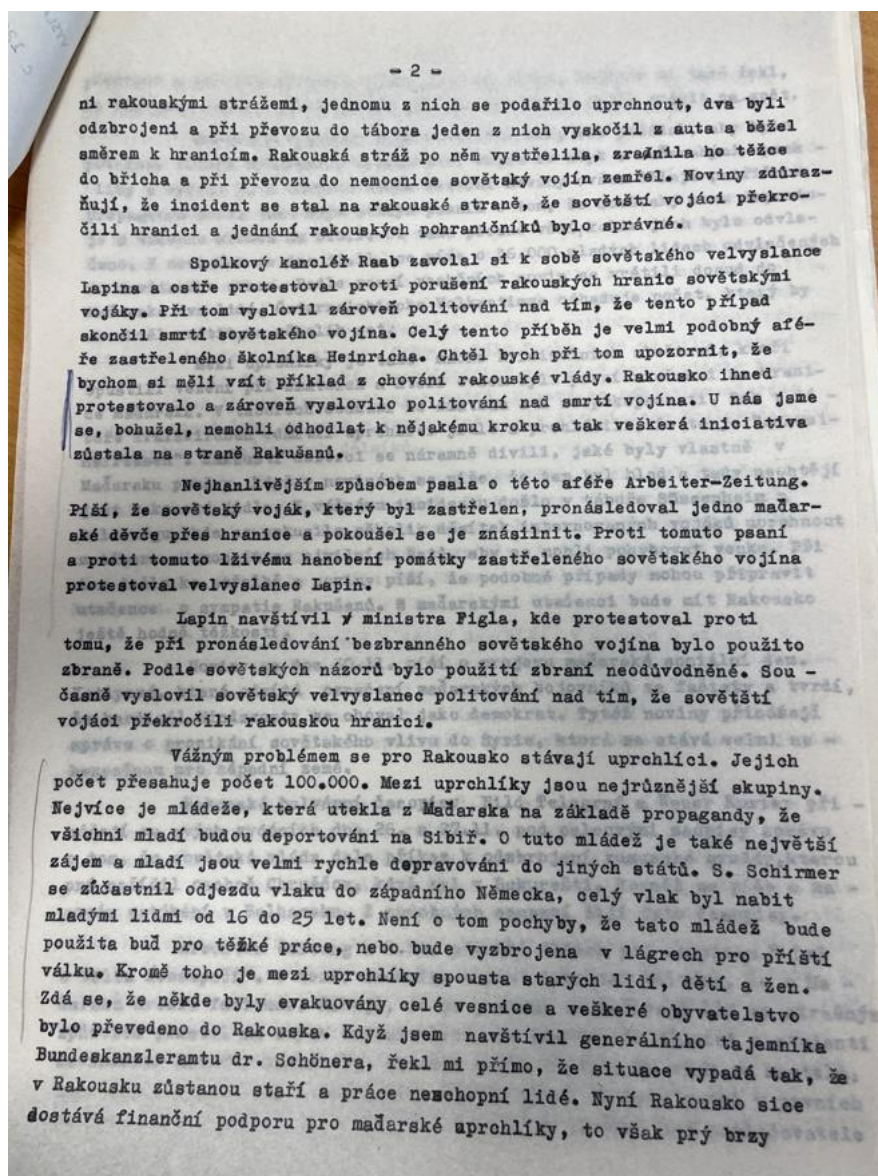
Zdroj: AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1955). Návštěva u Dr. Schönera ze dne 16.12.1955).

Příloha I Josef Heinrich – odmítnutí rakouské nóty

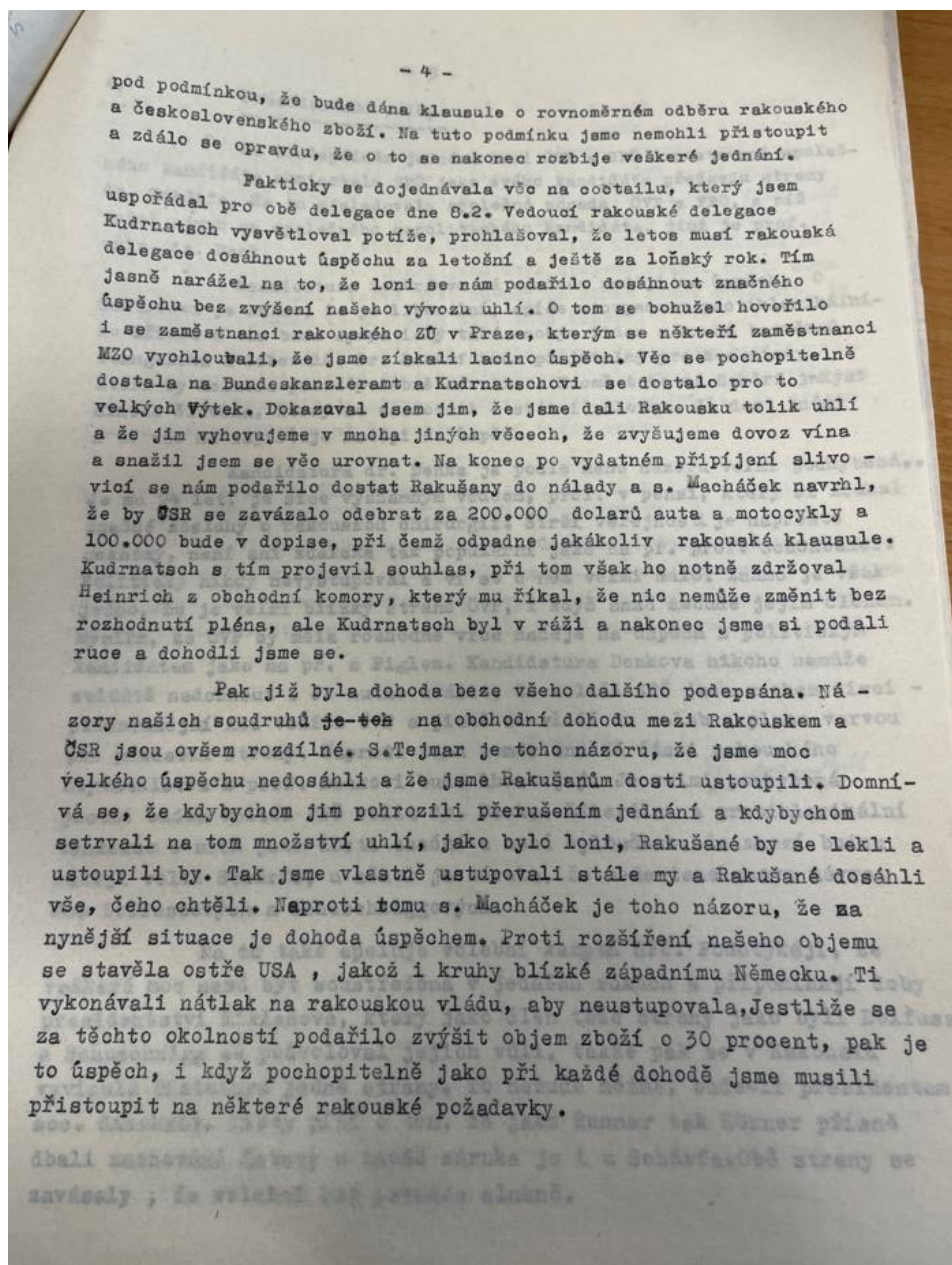
Zdroj: AMZV. Teritoriální odbory – tajné 1955-1959 (Rakousko, karton č.4). Josef Heinrich-odmítnutí rakouské nóty.

Příloha J Mimořádná politická zpráva č.28

Zdroj: AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1956). Mimořádná politická zpráva č.28 ze dne 4.12.1956.

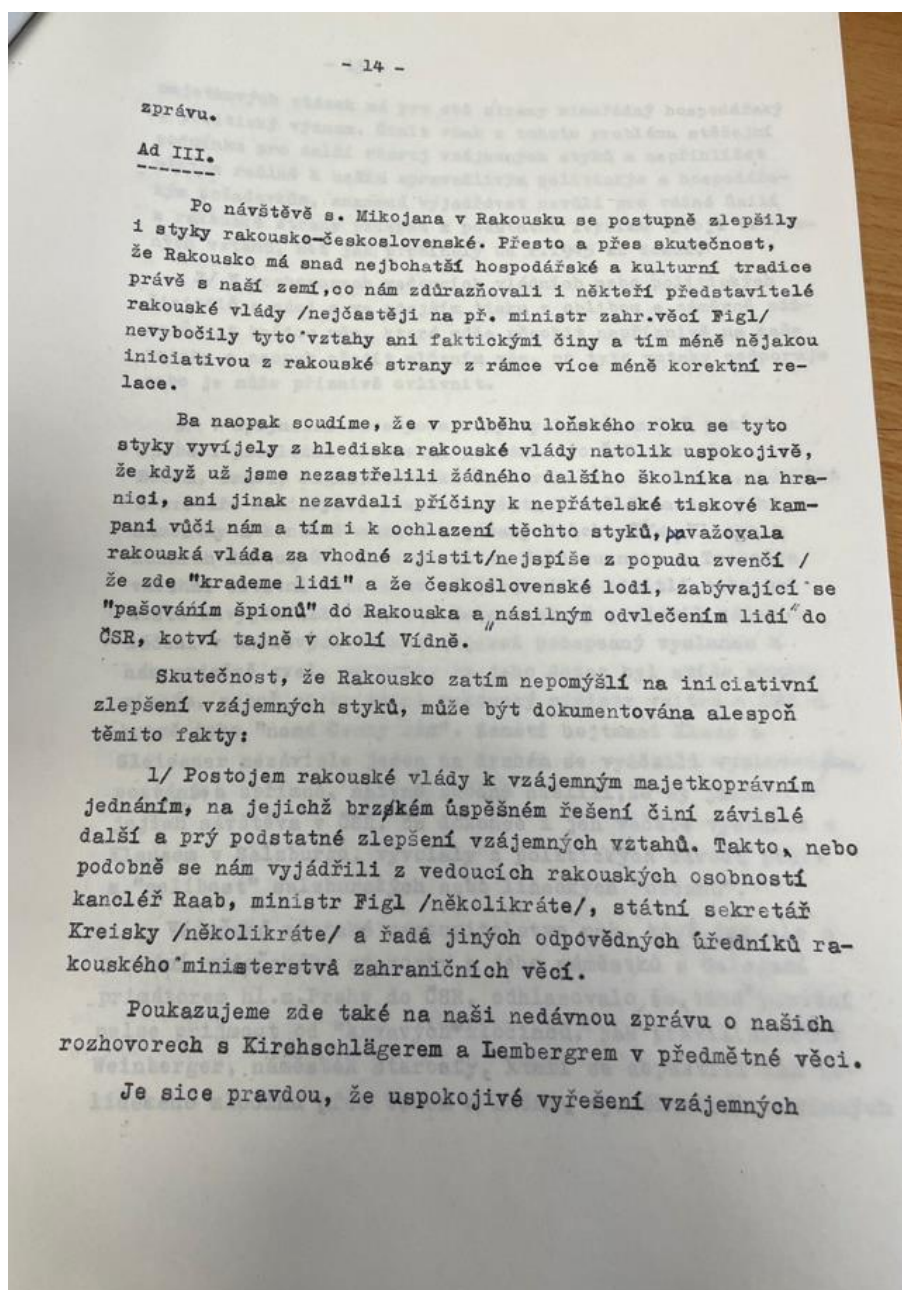
Příloha K Mimořádná politická zpráva č. 6 ze dne 16.2.1957

Zdroj: Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Mimořádná politická zpráva č. 6 ze dne 16.2.1957.

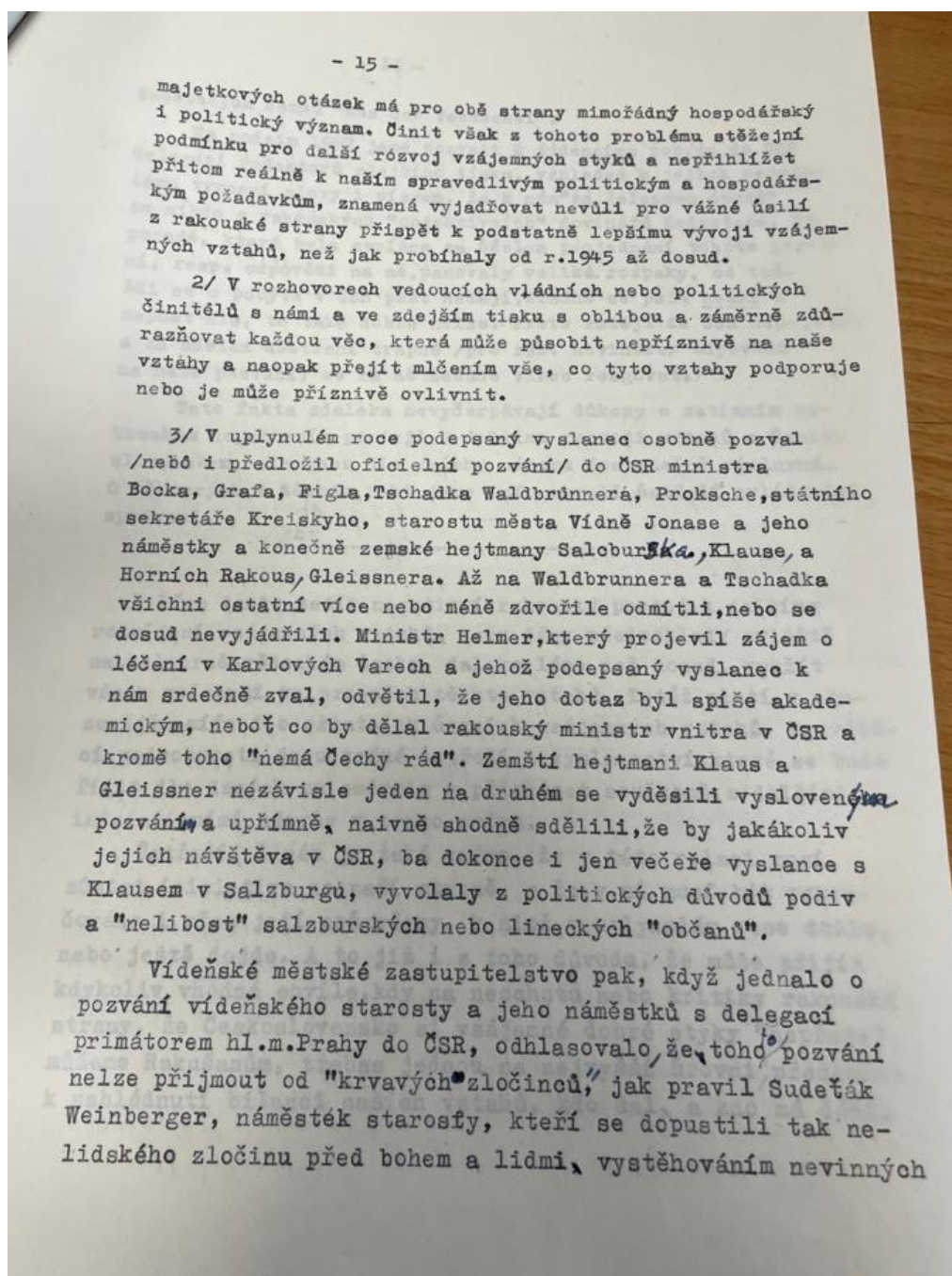
Příloha L Výroční politická zpráva o Rakousku za rok 1957

L.1 Strana 14

Zdroj: AMZV. Politické zprávy (ZÚ Vídeň 1957). Výroční politická zpráva o Rakousku za rok 1957.

L.2 Strana 15

L.3 Strana 16

- 16 -

sudetských Němců "aus der Tschechei".

Na podzim 1957 jsme pozvali k týdennímu pobytu do ČSR delegaci redaktorů zdejšího tisku, vzhledem k jejich neustálému tvrzení slovy i písmem, že k nám "za železnou oponu" se nikdo z rakouských "objektivních" novinářů nedostane. Na poradě, která byla svolána za účelem projednání tohoto pozvání, resp. odpovědi na ně, panovaly veliké rozpaky, co teď. Lži se o pobytu v ČSR psát nedají, kladně se psát nesmí a nepsat nic, to také dobře nelze. Proto raději do ČSR nepojedou a za účelem ušetření trapné /pro rak. novináře/ odpovědi na naše pozvání, se na ně nebude vůbec reagovat.

Tato fakta zdaleka nevyčerpávají důkazy o zatímním rakouském negativním postoji k dalšímu rozvoji vztahů s Československem, ale jsou dle našeho názoru dostatečně výmluvná. O některých z těchto fakt jsme informovali ústředí zvláštními zprávami.

Přes tento zatím negativní rakouský postoj k dalšímu rozvíjení vzájemných vztahů, jsou dány předpoklady zvláště na kulturně-vědeckém úseku, daleko lépe než dosud, využít všech možností ve prospěch těchto vztahů. Totéž platí v omezenější míře i o ostatních úsecích vzájemných vztahů. Prováděcí podrobnosti jsou známy ústředí i vyslanectví, které se bude řídit dle daných mu směrnic a přicházet současně s dalšími iniciativními návrhy v tomto směru.

Ústředí, i nám je také známo, že v této relaci musí zůstat iniciativa na naší straně, a že v ní musí být pokračováno i přes její neúspěchy, k nimž v uplynulém roce došlo, nebo ještě dojde. A to již i z toho důvodu, že může přijít kdykoliv vhodná chvíle, kdy na neochotu nebo kritiky rakouské strany, že Československo si vzájemné dobré styky "nepřeje", můžeme Rakušanům, třeba jednou na nejvyšší úrovni, předložit k nahlédnutí bilanci našich vztahů, kdo dal, a kdo má dát.

Příloha M Rudé právo, 11.11.1957

Pozadí jedné kampaně

Kdo má zájem na zhoršení rakousko-československých styků

V rakouském tisku byla v posledních týdnech rozpoutána hlučná kampaně proti Československu, jež měla zřejmě sloužit ke zkalení československo-rakouských vztahů, které se od uzavření rakouské státní smlouvy vyvíjely velmi příznivě. Tyto dobré vztahy socialistického Československa k jeho rakouskému sousedu nejsou asi cizí těm kruhům na Západě, a to především v USA, které sledují politiku zastřežení mezinárodního napětí a odmítají myšlenku mírového soužití dvou světových systémů. Proto s pomocí jisté části rakouského tisku se snaží uměle konstruovat pomluvy proti Československu a dalším státním socialistického tábora.

Tentokrát zavdalo záminku k protičeskoslovenské kampani zatčení amerického špióna Josefa Vicena našimi bezpečnostními orgány. Jak známo, zajištěný agent Vican vypovídal koncem září na tiskové konferenci v Praze československým a zahraničním novinářům obšírně o své vyzvědačské činnosti ve službách americké vojenské špiónáže a podal nezvratné důkazy o tom, že americká rozvědka využívá teritoria neutrálního Rakouska k špiónážní činnosti proti Československu a Maďarsku.

Abyste byla odvrácena pozornost od tohoto vážného porušování mezinárodního práva a neutrality Rakouska americkou rozvědkou, začal rakouský tisk psát výmysly o tom, že agent Vican a další utečenec E. Sucky byli z rakouského území násilně odvléčeni do ČSR, při čemž prý bylo použito československých dunajských lodí. Záměr této kampaně je jasný. Tím více překvapuje, že tato ničím nepodložená, vykonstruovaná obvinění opakovala také nota, kterou odevzdal rakouský ministr zahraničních věcí československému vyslanci ve Vídni.

Československá odpověď na tuto rakouskou notu tato obvinění rázně odmítla, vyvrátila a právem upozornila na to, že ke konstruování podobných bezpředmětných obvinění by nemuselo docházet, kdyby rakouská vláda provedla opatření, jež by vedla k znemožnění činnosti vyvíjené na rakouském území různými organizacemi americké, britské, francouzské a západoněmecké špiónážní služby a namířené proti Československu.

Je všeobecně známo, že západní mocnosti využívaly dlouholeté přítomnosti svých okupačních armád v Rakousku k tomu, aby na rakouském území vybudovaly rozvětvenou síť špiónážních organizací proti státním socialistického tábora, především proti Československu a Maďarsku. V té době vydržovaly si v Rakousku také několik špiónážních škol, ve kterých školily své agenty. Po uzavření státní smlouvy opustily okupační armády Rakousko, ale agenti západních rozvědek v Rakousku zůstali a pokračovali tam ve své nepřátelské činnosti proti sousedům Rakouska. V Rakousku však zůstaly dokonce i některé americké špiónážní centrály, které se nyní kryjí firmami různých „podpůrných“ organizací pro utečence, jako na příklad USEP (Program Spojených států pomoci uprchlíkům) a AFCE (Americká pomoc čs. uprchlíkům). Špiónážní oddělení organizace USEP, vedené Američanem H. Ryderem, zaměstnává samo 40 „spravodálců“, vesměs bývalých rakouských agentů CIC a MIC.

Činnost těchto organizací na rakouském území hrubě porušuje neutralitu Rakouska a narušuje dobré vztahy Rakouska k Československu. To několikrát doznali i sami rakouští činitelé.

V posledních dnech poukázali někteří rakouští činitelé, jako na příklad státní tajemník Grubhofer, znovu na to, že jisté osoby a organizace nedbají neutrality Rakouska a v rozporu s ní vyvíjejí na rakouském území činnost namířenou proti sousedům Rakouska. I z rakouských vládních kruhů se nyní začíná ozývat volání po tom, aby Rakousko chránilo svou neutralitu a nepřipustilo na svém území činnost, jež není v souladu s neutrálními závazky Rakouska.

Je jisto, že kdyby rakouské úřady nepřipustily, aby na území Rakouska byla různými americkými a jinými organizacemi vyvíjena nepřátelská činnost proti Československu a aby k této činnosti bylo zneužíváno osob uprchlých z ČSR, prospělo by to dobrým vztahům mezi Rakouskem a Československem, což je zajiště také v rakouském zájmu.

—dra—

OSN

Rím oslavil 40. výročí Října

V neděli 10. listopadu vyvrcholily v Itálii oslavy Velké říjnové socialistické revoluce řadou manifestací.

Zdroj: Rudé právo: ústřední orgán KSČ ze dne 11.11.1957. Cit. 29.5.2023. Dostupné online: <https://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1957/11/11/3.png>

Příloha AA Přehled vedoucích československé / české mise ve Vídni

		Hodnost	Zahájení mise
1	Vlastimil Tusar	plnomocník ČSR	28. 10. 1918
2	Dr. Robert Flieder	chargé d'affaires a.i.	20. 01. 1920
3	Dr. Hanuš Peterka	chargé d'affaires a.i.	18. 11. 1921
4	Dr. Kamil Krofta	vyslanec	13. 01. 1922
5	Dr. Artur Pacák	chargé d'affaires a.i.	10. 03. 1925
6	Hugo Vavrečka	vyslanec	15. 05. 1926
7	Zdeněk Fierlinger	vyslanec	30. 09. 1932
8	Dr. Ferdinand Veverka	vyslanec	18. 09. 1936
9	Rudolf Künzl-Jizerský	vyslanec	03. 02. 1938
10	František Bořek-Dohalský	zmocněnec čs. vlády	01. 10. 1945
11	František Bořek-Dohalský	vyslanec	18. 03. 1947
12	Dalibor Krno	vyslanec	18. 06. 1949
13	Ladislav Koubek	vyslanec	29. 06. 1951
14	Dr. Otakar Vašek	vyslanec	02. 05. 1955
15	Dr. Richard Ježek	vyslanec	10. 04. 1957
16	Dr. Karel Petrželka	vyslanec	14. 09. 1962
17	Dr. Pavel Novotný	vyslanec	10. 03. 1966
18	Dr. Karel Komárek	vyslanec	16. 10. 1969
19	Dr. Karel Komárek	velvyslanec	16. 01. 1975
20	Dr. Milan Kadnár, CSc.	velvyslanec	05. 10. 1977
21	Ing. Marek Venuta	velvyslanec	16. 11. 1983
22	Ing. Milan Rusňák, CSc.	velvyslanec	08. 11. 1988
23	Magdaléne Vašáryová	velvyslankyně	10. 04. 1990
24	Pavel Jajtner	velvyslanec	17. 06. 1993
25	Jiří Gruša	velvyslanec	10. 06. 1998
26	JUDr. Rudolf Jindrák	velvyslanec	19. 05. 2004
27	RNDr. Jan Koukal	velvyslanec	28. 11. 2006
28	Ing. Jan Sechter	velvyslanec	11. 11. 2013
29	JUDr. Ivana Červenková	velvyslankyně	16. 04. 2018
30	Dr. Jiří Šitler	velvyslanec	15. 09. 2022

Zdroj: Velvyslanectví České republiky ve Vídni. Přehled vedoucích československé/české diplomatické mise ve Vídni. Cit. dne 6.2.2023. Dostupné online: https://www.mzv.cz/vienna/cz/o_velvyslanectvi/prehled_vedoucich_cs_ceske_diplo-maticke/index.html